

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

НАУКОВІ ПОШУКИ

Збірник наукових праць молодих учених

Збірник засновано у 2009 році

Випуск 17

Суми
Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка
2020

УДК 37(082)

НЗ4

Друкується згідно з рішенням вченої ради
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
(протокол № 8 від 24 лютого 2020 р.)

Редакційна колегія:

Сбруєва А. А., д. пед.н., проф.; (голов. ред.); **Огієнко О. І.**, д. пед.н., проф;
Осьмук Н. Г., к. пед.н., доц.; **Кривонос О. Б.**, к. пед.н., доц.;
Коваленко Н. В., к. пед.н., доц.; **Чернякова Ж. Ю.**, к. пед.н., доц.;
Проценко І. І., к. пед.н., доц.; **Бикова М. М.**, к. пед.н., доц.;
Бойченко М. А., д. пед.н., доц.; **Будянський Д. В.**, к. пед.н., доц.;
Чистякова І. А., к. пед.н., доц. (відп. секр.); **Шоломій Л. О.**, технічний секретар.

НЗ4 Наукові пошуки : зб. наук. пр. молодих учених. Вип. 17 / за ред. проф. А. А. Сбруєвої. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. – 128 с.

Збірник містить наукові праці молодих учених, у яких подано теоретичні та практичні результати наукових розвідок студентів, магістрантів, аспірантів та викладачів Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

УДК 37(082)

©Колектив авторів, 2020

© Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	6
РОЗДІЛ І. ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У НАВЧАЛЬНИХ ТА ПОЗНАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ.....	8
Долгий Д. Формування духовних цінностей учнівської молоді як педагогічна проблема	8
Зіменко В. В. Вплив сучасного українського телебачення на формування особистості молоді.....	11
Клісова О. О. Форми організації позаурочної виховної роботи в сучасній школі	16
Луговська М. С. Виховна діяльність в умовах інклюзивного навчання	23
Осадчий Д. Ю. Особливості навчання обдарованих дітей	29
Паращенко Д. О. Принцип зв'язку з життям як одна з найважливіших засад сучасного розвитку шкіл в Україні	33
Ребенок В. Р. Роль спадковості у розвитку особистості	37
Самойленко А. Ю. Роль інформаційно-комунікаційних технологій у роботі вчителя на уроці історії	42
Танчик Б. Проблема інтелектуальної обдарованості в сучасному науковому дискурсі.....	46
Токаренко І. О. Особливості та динаміка навчальної діяльності учнів	50
РОЗДІЛ ІІ. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОРІВНЯЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІКИ.....	55
Гура Є. Р. Впровадження моделі перевернутого уроку в освітній процес закладів загальної середньої освіти.....	55
Дегтярьов В. А. Глобалізація в освіті.....	59
Нємцев І. В. Шкільне життя Шалигинського району Сумської області у 1945 – 1948 роках	64
Прищ В. В. Релігійне виховання учнів у школах Німеччини: історичний аспект.....	69
Рогач Д. О. Особистісні якості вчителя та їх роль в організації взаємодії з учнями за поглядом В. Сухомлинського	76
Суббота Є. І. Проблеми дидактики: історичний аспект.....	80

РОЗДІЛ III. СТУДЕНТСЬКІ ЕСЕ ЯК ТВОРЧИЙ РЕЗУЛЬТАТ УЧАСТІ У ПРОЄКТІ «МІЙ МАКАРЕНКО»	85
Бубир В. В. Перші кроки у вихованні (за главами «Розмова з завгубнаробразом» та «Безславний початок колонії імені Горького» поеми А. С. Макаренка)	85
Буріков В. О. Довіра як спосіб перевиховання (за «Педагогічною поемою» А. С. Макаренка, глава «Операції внутрішнього характеру»).....	87
Голодюк П. Л. Довіра – запорука успішного виховання (за «Педагогічною поемою» А. С. Макаренка, глава «Ходіння Семена по муках»)	89
Гупало Л. М. Укорінене зло (за «Педагогічною поемою» А. С. Макаренка, глава 22 «Ампутація»)	91
Дігтяренко М. О. Театр: велика праця вихованців (за «Педагогічною поемою» А. С. Макаренка, глава «Театр»)	93
Дорошенко А. Ю. Становлення методів виховання (есе за уривком «Педагогічної поеми» А. С. Макаренка, глава «Характеристика первинних потреб»)	95
Ільяшенко І. С. Вибір, змінюватися чи ні, є у кожного («Педагогічна поема» частина 1, розділ 8 «Характер і культура»)	97
Карпенко І. С. Проблема морального вибору особистості (за «Педагогічною поемою» А.С. Макаренка, глава «Операції внутрішнього характеру»)	98
Кукса Т. А. «Потрібно нову людину робити по-новому» (за главою «Педагогічної поеми» А. С. Макаренка «Гримаси любові й поезії»).....	100
Кущенко В. О. Злочин та самопокарання (есе за уривком «Операції внутрішнього характеру» «Педагогічної поеми» А. С. Макаренка)	102
Лазаренко А. Г. Вчитель — це друг і наставник, радник і найкращий взірець для наслідування (за «Педагогічною поемою» А. С. Макаренка, глава «Подвижники соцвиху»)	104
Лахмотова А. Р. Початок колонії імені Горького (за «Педагогічною поемою» А. С. Макаренка, глава 1 «Колонія імені Горького»).....	106
Малишко Л. С. За главою «Характер і культура» «Педагогічної поеми» А. С. Макаренка	108
Назаренко Ю. П. Мій улюблений епізод у «Педагогічній поемі» А. С. Макаренка	109
Ніколенко Я. В. Перевиховання підлітків (за главою «Операції внутрішнього характеру» «Педагогічної поеми» А. С. Макаренка)	112

Розпутько О.Б. Мотивація колективної діяльності (за главою «Біля підніжжя олімпу» «Педагогічної поеми» А. С. Макаренка)	114
Свинолуп О. Ю. Мій улюблений герой «Педагогічної поеми» А. С. Макаренка	116
Соколовська Ю. І. «Крадіжка» (за главою «Врятуйте хлопчика» «Педагогічної поеми» А. С. Макаренка)	118
Старинська Н.О. Формування справжнього колективу за главою «Справи державного значення» «Педагогічної поеми» А. С. Макаренка.....	120
Сурело Т. В. Театр як метод виховання (за главою «Педагогічної поеми» А. С. Макаренка «Театр»	122
Шкурко Т. М. Виховна роль театру (А. С. Макаренко «Педагогічна поема», глава «Театр»).....	124
Шолудько І. В. Самосвідомість колоністів (за главою «Операції внутрішнього характеру»)	126

СТУДЕНТСЬКІ ТВОРЧІ РОБОТИ ПРОЄКТУ
«МАКАРЕНКОЗНАВЧІ СТУДІЇ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ»
(до 95-річного ювілею Сумського державного педагогічного
університету імені А.С. Макаренка)

ПЕРЕДМОВА

Щороку кафедра педагогіки оголошує конкурс наукових (тези, стаття) і творчих (есе, літературний портрет улюбленого героя, буктрейлер) історико-педагогічних робіт на макаренківську тематику. У цьому році його присвячено знаменній події – 95-річчю від дня заснування нашої alma mater.

Історія макаренкознавчих досліджень почалася в далекому 1957 році, коли Сумському державному педагогічному інституту було присвоєно ім'я А. С. Макаренка. Саме тоді було засновано гурток «Макаренківець», була створена кімната-музей. Активно організовувались поїздки пам'ятними макаренківськими місцями, зустрічі та листування зі співробітниками і вихованцями педагога, оригінали яких і досі зберігаються в нашому архіві. Найпоширенішою формою популяризації результатів стало проведення читань і конференцій. З того часу напрями пошуків і зміст макаренкознавчих досліджень поширювалися і поглиблювалися.

У 80-ті рр. XX ст. знаковими подіями стало запровадження в навчальний процес спецсемінару «А. С. Макаренко і сучасна школа» та заснування різновікового загону школярів «Сигнал», що діє і сьогодні, і незмінним керівником якого є Є. В. Анохін.

90-ті рр. XX ст. стали часом запровадження у навчальний процес спецкурсу «Творча спадщина А. С. Макаренка в контексті світової педагогічної думки»; продовжував діяти «Сигнал»; було створено наукову школу педагогічної творчості вчителя (під керівництвом професора М. О. Лазарева), проводилися представницькі наукові конференції.

З початком XXI ст. макаренкознавчі наукові розвідки, що здійснюються викладачами і студентами, якісно оновилися, і проводяться в таких галузях як педагогічна інноватика, соціальна педагогіка, театральна педагогіка, пенітенціарна педагогіка, корекційна педагогіка, управління закладом освіти,

педагогічна ризикологія. У цей період на базі кафедри менеджменту освіти та педагогіки вищої школи (завідувач – к. п. н., професор О. Г. Козлова) була створена наукова лабораторія «Нова макаренкіана: антикризове управління навчальним закладом».

Від 2017 року розвиток макаренкознавчих досліджень в університеті орієнтований на розробку та реалізацію стратегії розвитку СумДПУ як макаренківської родини, що реалізується за напрямками: СумДПУ – університет інноваційного типу – інноваційна діяльність в освітній-науковій-соціальній сферах; СумДПУ – соціально спрямована інклюзивна громада: служіння місту – регіону – Україні – світу; СумДПУ – науковий центр розвитку сучасних антикризових управлінських технологій.

Сучасний етап макаренкознавчих досліджень пов'язаний з організацією на базі кафедри педагогіки (завідувач – д. п. н., професор А. А. Сбруєва) науково-дослідного ресурсного центру макаренкознавства. Його організаційне оформлення стало результатом узагальнення багаторічної праці викладачів і студентів. Традиційним є проведення історико-освітніх навчальних проєктів на макаренкознавчу тематику. Серед них «Як завдяки А. С. Макаренку з'явилися пам'ятники Т. Г. Шевченку в Києві, Ашгабаді, Парижі», «Доля врятованого таланту» – про нашого земляка, скульптора Михайла Лисенка; «Виробники високотехнологічної оптики» та «Поставити літак на крило» – про виробництво перших вітчизняних фотоапаратів ФЕД та електросверлилок вихованцями комуни, яку очолював А. С. Макаренко під Харковом. Наймасовішою формою сучасних досліджень з макаренкознавства стало проведення освітньо-навчального проєкту в курсі історії педагогіки, що має назву «Мій Макаренко». До нього долучаються студенти всіх факультетів та інститутів. Частина студентських розвідок подана в цьому розділі.

Керівник науково-дослідного ресурсного центру макаренкознавства,
к. п. н., доцент кафедри педагогіки Н. Г. Осьмук

РОЗДІЛ І. ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У НАВЧАЛЬНИХ ТА ПОЗАНАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

УДК 17.022.1

Долгий Дмитро

магістрант кафедри педагогіки

СумДПУ імені А. С. Макаренка

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті висвітлено особливості формування духовних цінностей учнівської молоді. З'ясовано сутність понять «духовність» та «духовні цінності». Окреслено компоненти сформованості духовних цінностей учнівської молоді, а саме: когнітивний, емоційний, поведінковий.

Ключові слова: *духовність, духовні цінності, учнівська молодь.*

Постановка проблеми. Система цінностей сформована особистістю в процесі її життєдіяльності, дозволяє оцінювати явища дійсності з погляду корисності, тим самим задовольняючи її потреби, бажання. Тобто ціннісні орієнтації ґрунтуються на сформованих потребах особистості, її прагненнях, впливають на мотивацію діяльності й таким чином обумовлюють прийняті рішення. Рішення людини впливають із системи цінностей, які самі ґрунтуються на системі потреб. Знання системи цінностей дає можливість педагогу, батькам передбачити поведінку дитини підліткового віку в різних життєвих ситуаціях у школі, на вулиці, вдома. Не маючи достатнього життєвого досвіду, стійких переконань, такі діти можуть здійснювати протиправні вчинки. Система цінностей дитини підліткового віку формується в процесі її життєдіяльності. На формування особистості великий вплив справляє духовно-моральне виховання, оскільки розвиток духовно-моральної свідомості особистості знаходиться в прямій залежності від духовних цінностей людини.

Аналіз актуальних досліджень. Проблеми духовності, моральності розглядалися в працях І. Беха, Л. Виготського, Б. Лихачова, П. Матвєєва, О. Сухомлинської, С. Яремчука та ін. Ціннісний підхід у формуванні особистості досліджували І. Бех, М. Боришевський, С. Бубнов, О. Власенко, П. Ігнатенко, В. Москалець, В. Ядов та ін. Проблеми морального виховання вивчалися

в дослідженнях О. Вишневського, В. Оржеховської, Л. Повалій, Ю. Руденка, М. Стельмаховича, В. Сухомлинського, О. Сухомлинської, К. Чорної, П. Щербаня, М. Яницького та ін.

Мета статті – висвітлити особливості формування духовних цінностей учнівської молоді.

Виклад основного матеріалу. У вищеназваних та інших дослідженнях підкреслюється думка про необхідність розвитку духовних цінностей, починаючи з раннього віку. Духовні цінності являють собою динамічне явище, що формується та змінюється впродовж життя людини, зазнаючи впливу багатьох чинників. Успішність процесу духовного розвитку особистості зумовлює спрямованість на творення власного ціннісно-значеннєвого поля, спосіб освоєння базових ціннісних орієнтацій у житті, міру набуття й актуалізації духовних цінностей. Джерелом духовно-практичної діяльності виступає потреба в усвідомленні розумності та значущості власного життя, вільної, самостійної орієнтації в ньому. Виразом духовності є християнство, яке пропонує людині переорієнтацію мислення на вищий рівень у співпраці з Творцем [2].

Як слушно зауважує О. Сухомлинська, духовність є складним психологічним феноменом самоусвідомлення особистості, внутрішнього сприймання і привласнення нею сфери культури, олюднення, вростання в неї, розуміння як власного надбання [1].

Незаперечним є факт, що на формування духовності особистості чинять значний вплив такі глобальні проблеми, як гонка озброєння і створення зброї масового знищення, всезагальна жадоба до речей і невтримна гонитва за прибутком, порушення балансу екологічного середовища і впровадження «масової культури». Це не тільки завдає величезної шкоди духовному обличчю особистості, але й становить загрозу для життя світової спільноти.

Ураховуючи викладене вище, у контексті нашого дослідження вважаємо за доцільне зупинитися на формуванні духовних цінностей учнівської молоді, оскільки саме в підлітковому віці відбувається інтенсивний процес духовного й морального розвитку особистості. З огляду на те, що основні базові цінності особистості формуються протягом навчання в закладі загальної середньої освіти, духовно-моральному вихованню на цьому етапі важливо відводити

особливе місце. Можливості закладів освіти в духовно-моральному вихованні підлітків розглядали Ю. Москаленко, А. Сліпчишин, А. Титаренко, І. Ткач та ін. Дослідники відзначають, що підлітки мають свої особливості духовного й морального розвитку, зумовлені віком, соціальним статусом і роллю в суспільстві. Формування духовних цінностей підлітків містить в собі три компоненти:

- когнітивний, або смисловий компонент – передбачає оволодіння сумою знань про основи моралі, духовно-моральні цінності. Результатом є наявність знань, їх усвідомленість, повнота, конкретність, а також уміння застосовувати їх для вирішення практичних завдань;
- емоційний – передбачає переживання індивідом свого ставлення до цінностей, прояв моральних почуттів, позитивне емоційне налаштування на духовні цінності. Результатом є позитивне ставлення до оточуючих, моральних норм і потреба дотримуватися їх;
- поведінковий – спирається на результати взаємодії перших двох компонентів і проявляється в стійкості й активності моральної поведінки в різних життєвих ситуаціях, умінні застосовувати знання під час аналізу власної поведінки й поведінки інших людей. Завдяки пізнанню дійсності і її ціннісному переживанню в підлітка формується готовність діяти відповідно до визначеної мети.

До факторів духовно-морального виховання належать: сім'я, заклади формальної та неформальної освіти тощо. До негативних факторів розвитку духовних цінностей можна віднести напружене морально-психологічне становище в суспільстві, зниження ролі суспільства у вихованні підростаючого покоління, послаблення ролі сім'ї та школи у вихованні дітей, негативний вплив на підлітків ЗМІ, зростання криміналізації в суспільстві тощо. Істотний вплив на ціннісні переваги особистості справляє культура дозвілля і спілкування, створення сприятливої атмосфери в школі та вдома. Цінності дорослих, які оточують дитину, можуть взаємодоповнювати один одного, згладжуючи розбіжності, що виникають у цьому процесі. Під час формування духовних цінностей підлітків у закладі загальної середньої освіти важливо об'єднати зусилля педагогів, учнів і батьків. Основними формами розвитку духовних цінностей учнівської молоді можуть виступати різні розвивальні ігри (ділові,

ігри-драматизації, сюжетно-рольові, ігри-змагання та інші), моделювання та аналіз конкретних життєвих ситуацій, різні конкурси, акції та ін.

Висновки. Отже, роль духовно-морального виховання в розвитку духовних цінностей учнівської молоді є значною, оскільки сприяє становленню особистості, робить її більш самостійною, стійкою по відношенню до негативних впливів. Відповідно, формування духовних цінностей підлітка залежить від злагодженої роботи таких компонентів, як урочна діяльність, позаурочна діяльність і сімейне виховання, справляють духовний, соціальний, педагогічний і психологічний вплив. Саме зазначені компоненти націлені сформувати в підлітка необхідні орієнтири, які він пронесе через усе своє життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сухомлинська О. В. Концептуальні засади формування духовності особистості на основі християнсько-моральних цінностей. Цінності християнської культури як фактор морально-етичного формування особистості. Науковий збірник. Частина I. – К., 2002. – С. 9-10.

2. Твердохліб У. Формування духовно-моральних цінностей учнів початкової школи в процесі навчання [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://conference.pu.if.ua/forum/files/22032017/1/Tverd.pdf>.

УДК 316.774:654.197]:159.922.8

Зіменко В. В.

ННІ історії та філософії

СумДПУ імені А. С. Макаренка

ВПЛИВ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ТЕЛЕБАЧЕННЯ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДІ

У статті досліджується вплив сучасного українського телебачення на формування особистості; аналізується роль телебачення у житті молоді; досліджується проблема впливу телебачення на пізнавальну діяльність і поведінку підлітків; аналізується загальна картина негативних наслідків впливу телепередач на дітей.

Ключові слова: телебачення, телевізійна передача, вплив телебачення на молодь, моральність, розвиток молоді, суспільство.

Постановка проблеми. Особистість формується безліччю елементів соціально-культурного середовища. Телебачення теж є одним з таких елементів. Воно не просто створює в наших побутових умовах постійно діюче інформаційно-естетичне середовище, а й формує ціннісні орієнтації. Важливу роль у цьому аспекті має вплив саме на підлітка як особу, що може легко піддатися впливові телебачення: в галузі мистецтва, культури, естетичної організації середовища, діяльності, відносин, екології.

Відомо, що майбутнє суспільство – це молодь, яка сьогодні так само розшарована, як і інші соціальні верстви населення України. Переважна більшість молоді сьогодні так само страждає від нестатків та кризового становища у всіх сферах нашого життя. У цих умовах дуже небезпечний виховний вплив соціокультурного середовища, зокрема засобів масової інформації, а саме телебачення і відеопродукції, на особистість, молоду людину, яка вступає в самостійне життя, тільки-но обирає свої шляхи в житті і від того, якими саме шляхами вона піде – чесними і звитязними, або ж кримінальними та злочинними – залежить не тільки її особисте майбутнє, але й майбутнє всієї нації, всієї нашої незалежної держави.

Аналіз актуальних досліджень. Проблему впливу телебачення на моральне виховання молоді досліджували А. Каіров та О. Богданова в роботі «Азбука морального виховання» [1], а також Є. Прохоров, О. Невмержицька в роботі «Моральне виховання підлітків засобами телебачення» [2; 3]. Досліджувана проблема висвітлена О. Сусською – «Соціокультурне середовище кризового суспільства і розвиток» [4].

Метою статті є дослідження впливу сучасного українського телебачення на формування особистості, аналіз ролі телебачення у житті молоді.

Виклад основного матеріалу. За Є. Прохоровим, завданням журналістики у сфері телебачення є розвиток свідомості мас та формування їх самосвідомості. Якщо свідомість – сукупність знань про навколишній світ, його закони, явища, процеси, тенденції соціального життя, то самосвідомість характеризується осягненням свого місця у світі, в системі соціальних стосунків, розумінням мети та смислу життя, своїх потреб та інтересів, шляхів їх досягнення. Свідомість

виступає потужним двигуном поведінки людей, визначальним фактором їх соціальної активності. Особливо це стосується молоді [2, с. 165].

Щоб телевізійна передача була адекватно сприйнята, глядач також повинен інтелектуально й емоційно бути готовим до цього. Водночас словесно-зображальна інформація має сприяти молодому глядачеві в тому, щоб він міг збагатитися морально-духовними, соціальними, пізнавальними цінностями. Йдеться про психологічні аспекти задоволення від очікуваної інформації: 1) утилітарний (задоволення від інформації, яка потрібна у розв'язанні різних життєвих, соціальних, побутових проблем); 2) престижний (задоволення від інформації, що безпосередньо чи опосередковано підтримує мету і цінності соціальної групи, до якої належить чи зараховує себе реципієнт); 3) ефект посилення позиції (задоволення від інформації, яка підтримує думку в тому чи іншому дискусійному питанні); 4) емоційний ефект (задоволення від емоційної розрядки); 5) естетичний (радість естетичного збагачення) [3, с. 35].

Виходячи з традиційного погляду на сучасну систему ЗМК (засобів масової комунікації), як найбільш активного та слухняного «виконавця» так званого «соціального замовлення», потрібно відзначити, що формування економічного, екологічного, культурно-історичного, правового світогляду молоді ведеться вкрай неефективно.

Нерідко саме ЗМК (через маніпулятивно спрямовану інформацію формуючого плану) «губить» аудиторію, відмовляючись від матеріалів, побудованих актуалізовано, з урахуванням специфіки сприйняття молодіжною аудиторією.

Дослідниками були помічені такі ознаки розвитку молодіжних телепрограм: невідповідність більшості сучасних програм потребам молоді, що проявилось у їх тематиці; мовна недосконалість; малий час цих програм в ефірі, особливо на передових телеканалах; нереалізованість молодіжних проектів через хибність твердження про їх низьку прибутковість; невиконання законодавчих постанов, що стосуються молоді, вітчизняними ЗМІ у галузі телебачення.

З усього масиву розважальних програм основних каналів телебачення України емпіричним шляхом виділені такі їх групи: програми, що мають в

основному позитивний вплив на становлення моральності підлітків; програми, що здебільшого неоднозначно впливають на моральне становлення підростаючого покоління; програми, що негативно впливають на моральний розвиток підлітків.

За жанровими характеристиками розважальні програми поділені нами на естрадне шоу, кулінарію, моду, гумор, шоу-бізнес, знаменитості, проблеми особистого життя, телевізійні конкурси (спортивні, музичні, інтелектуальні, кулінарні, гумористичні), «реальне телебачення».

Як зазначає О. Сусська, повноцінного впливу телевізійного матеріалу на формування духовності молоді можна досягти тоді, коли журналіст і глядач стають партнерами під час комунікації. Здійснення цього психологічного контакту залежить від якості передачі, яку потрібно побудувати за законами драматургії. При цьому варто подбати про те, щоб ідейна, тематична спрямованість передачі реалізувалася в усіх її компонентах: у тих, які інформують, орієнтують, навчають, формують уявлення, цінності, естетичні смаки, спонукають до пізнання, до морально-духовного самовдосконалення [4, с. 37].

Довгий час телебачення вважалося безпечним, проте останнім часом багато говориться про те, що частий і безсистемний перегляд телепередач може спричинити за собою погані наслідки для психічного розвитку дитини. У час, коли підрастає перше покоління «екранних» дітей, ці наслідки стають все більш очевидними.

Відзначається різке зниження фантазії та творчої активності дітей. Вони втрачають здатність і бажання чимось зайняти себе. Не докладають зусиль для винаходу ігор, для створення власного уявного світу. Їм нудно малювати, конструювати. Їх нічого не цікавить і не захоплює. Відсутність внутрішнього світу відбивається і на стосунках між дітьми.

Тривожним симптомом, згідно з даними огляду наукових досліджень, є пряма залежність між значенням коефіцієнта інтелекту молоді та часом, що вона проводить біля телевізора. У середньому, чим більше діти дивляться телепрограми, тим нижче значення їх коефіцієнту [3, с. 15].

Нерідко телебачення формує у підлітків упевненість у тому, що сильніший завжди правий, свобода – це можливість робити все, що заманеться.

Телебачення, по-перше, створює такі телепрограми і фільми, де показується нібито соціальний статус та успіх людини, її щастя та, взагалі, сенс буття залежать від тих матеріальних благ і предметів розкоші, якими вона володіє; по-друге, показує те, що є внутрішнім і соціальним табу людини (порнографія, насильство, смерть, страждання інших, злочинність), з метою розбудити всі низькі в ній інстинкти та привернути її увагу до телевізора.

Культ жорстокості, насильства, порнографії, що нині пропагується в ЗМІ, особливо на телебаченні та в комп'ютерних мережах, призводить до неусвідомленого бажання молоді наслідувати його, сприяє закріпленню подібних стереотипів поведінки в її власних звичках і способі життя, знижує рівень граничних обмежень і правових заборон, сприяє появі негативних норм поведінки в суспільстві, що, в свою чергу, відкриває шлях до втрати морально-ціннісних установок, до правопорушень [1, с. 177].

Щоб позбутися багатьох негативних явищ, що виникають та спотворюють сьогодні молодіжне середовище, потрібно проводити корінну реформу всіх інститутів виховання підлітків, включаючи впровадження медіа-освіти (не артикулюючи ці проблеми лише як наслідки впливу засобів масової комунікації) [3, с. 39].

Телебачення як ефективний засіб впливу на молоде покоління в нинішніх умовах глобалізації покликане сприяти насамперед зміцненню у молоді морально-духовного, національно-громадянського імунітету і нейтралізувати антиукраїнські руйнівні сили.

Висновки. Отже, рівень моралі, культурні запити і потреби сучасної молоді є однією з найвагоміших соціокультурних характеристик українського суспільства, а специфіка соціалізації молодих людей визначатиме майбутнє України. Тому діяльність телебачення, що формує інтереси та потреби тієї чи іншої людини й українського суспільства загалом, повинна бути спрямована, зокрема, на формування високих моральних якостей, національної свідомості, громадянської гідності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азбука морального виховання / За ред. А.І. Каірова, О. С. Богданової. – М. : Просвещение, 1997. – 318 с.

2. Прохоров Е. П. Введение в теорию журналистики / Е. П. Прохоров. – М. : Высш. шк., 2011. – 351 с.

3. Невмержицька О. В. Моральне виховання підлітків засобами телебачення (Методичні рекомендації для класних керівників) / О. В. Невмержицька. – Дрогобич: ДДПУ, 2005. – 40 с.

4. Сусська О. Соціокультурне середовище кризового суспільства і розвиток молоді / Ольга Сусська // Ефір і закон. – Вип. І: На прицілі – телепіратство. – К. : Телепресінформ, 2013. – С. 48.

УДК 37.373.5

Клісова О. О.

ННІ педагогіки і психології

СумДПУ імені А. С. Макаренка

ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАУРОЧНОЇ ВИХОВНОЇ РОБОТИ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

Охарактеризовано основні традиційні (клуби вихідного дня, гуртки, студії, художня самодіяльність, факультети громадських професій, факультативи) та інноваційні (клубна робота, організація командної проектної роботи, введення програм, пов'язаних із формуванням цілісних соціально орієнтованих знань і вмінь, організація нових форм соціального партнерства, уся система виховної діяльності побудована на основі системно-діяльнісного підходу з урахуванням індивідуальних освітніх і соціальних потреб учнів) форми позаурочної виховної роботи в сучасній школі. Виокремлено й окреслено основні напрями й завдання позаурочної роботи.

Ключові слова: *позаурочна виховна робота, сучасна школа, форма позаурочної виховної роботи.*

Постановка проблеми. Відповідно до сучасних тенденцій передбачається реалізація нової моделі виховного процесу, заснована на компетентнісній освітній парадигмі, активній ролі всіх учасників освітнього процесу у формуванні вмотивованої компетентної особистості, розвитку творчих здібностей учнів, оптимальному поєднанні індивідуальних і колективних інтересів. Основним освітнім результатом є досягнення стратегічної мети вітчизняної освіти –

виховання успішного покоління громадян країни, які володіють адекватними часу знаннями, навичками й компетенціями, які поділяють ідеали демократії та правової держави, національні й загальнолюдські ціннісні установки.

Аналіз актуальних досліджень. Різні аспекти позакласної виховної роботи висвітлено в наукових розвідках українських дослідників. Так, існує безліч формулювань цілей і завдань позакласної виховної роботи, які давали такі автори, як: І. Бех, В. Радул, А. Никішов, І. Ланіна, А. Усова, В. Кузь, М. Стельмахович та ін. Питання методики підготовки та проведення позакласної роботи розглянуто в роботах Л. Базильчук, В. Білоусової, П. Глухової, Д. Григор'єва, І. Гришай, Т. Калечиць, З. Кейліної, І. Колесник, Б. Купріянова, В. Кут'єва, В. Лозової, Н. Мойсеюк, М. Петрухіної, В. Сипченко, С. Смірнова, Г. Троцько, М. Фіцули, М. Чепіль, Н. Шеліхової та ін.

Мета статті – охарактеризувати основні форми позаурочної виховної роботи в сучасній школі.

Виклад основного матеріалу. Організація позаурочної діяльності дітей, в тому числі дозвілєвої, в будь-якій школі завжди була й залишиться дуже важливою сферою діяльності вчителів. Заняття з дітьми, крім уроків, спілкування з ними в більш-менш вільній обстановці мають суттєве, а нерідко й вирішальне значення для їх розвитку й виховання. Вони важливі і для самого вчителя, класного керівника, оскільки допомагають зблизитися з дітьми, краще їх пізнати та встановити хороші відносини, відкривають несподівані та привабливі для учнів сторони особистості самого вчителя, нарешті, дозволяють пережити щасливі хвилини єднання, спільних переживань, що часто робить учителя і учнів друзями на все життя. Це дає вчителю відчуття необхідності його роботи, її соціальної значущості, затребуваності.

Позаурочну освіту розуміємо як складову частину освітнього процесу в школі, одну з форм організації вільного часу учнів.

Аналіз нормативної, наукової, практичної та методичної літератури дає змогу стверджувати, що основними напрямками позаурочної та позашкільної виховної роботи можуть бути: соціокультурний, художньо-естетичний, дослідницько-експериментальний, науково-технічний, еколого-природничий,

туристсько-краєзнавчий, фізкультурно-оздоровчий, військово-патріотичний, дозвілєво-розважальний.

Охарактеризуємо кожен із зазначених напрямів.

Соціокультурний – передбачає допомогу дитині у визначенні свого статусу як особистості через включення її в систему соціальних відносин, зростання її престижу й авторитету, виконання різних соціальних ролей, раннє залучення до участі у вирішенні трудових, соціально-політичних, моральних проблем суспільства.

Художньо-естетичний – забезпечує художньо-естетичну освіченість і вихованість особистості, здатної до саморозвитку й самовдосконалення, формування її художньо-естетичної культури засобами кращих національних і світових культурологічних надбань, сприяє виробленню вмінь примножувати культурно-мистецькі традиції свого народу.

Дослідницько-експериментальний – передбачає залучення дітей і підлітків у науково-дослідну, пошукову діяльність, поширення наукових знань та їх перетворення на інструмент творчого освоєння світу.

Науково-технічний – спрямований на формування в дітей і підлітків техніко-технологічних знань, розширення їх політехнічного світогляду, задоволення потреб юної особистості в удосконаленні освіти з основ інформатики та комп'ютеризації, конструкторської експериментальної та винахідницької діяльності, реалізації здібностей шляхом пошуку й розвитку вмінь, навичок технічного моделювання, конструювання тощо.

Еколого-природничий – забезпечує оволодіння знаннями про навколишнє середовище (природне й соціальне), усвідомлення себе частиною природи та можливість постійного спілкування з нею; формування екологічної культури особистості, набуття навичок і досвіду вирішення екологічних проблем та передбачення можливих наслідків власної природоперетворювальної діяльності; залучення до практичної природоохоронної роботи, екологічної діяльності зі збереженням навколишнього середовища.

Туристсько-краєзнавчий – передбачає залучення до активної діяльності у сфері туризму та краєзнавства, дослідництва й пошуку у сфері знань про комплексну генетичну картину життя певних територій, вивчення окремих

географічних об'єктів і явищ соціального життя у природньо-історичному аспекті, а також формування фізично здорової та духовно розвиненої особистості.

Фізкультурно-оздоровчий – забезпечує науково обґрунтований об'єм рухової активності молоді, формування в неї навичок здорового способу життя й оволодіння системою знань про людину, її повноцінний фізичний і духовний розвиток, формування фізичних здібностей, зміцнення здоров'я, гармонії духу й тіла.

Військово-патріотичний – забезпечує формування громадянина, виховання високих духовних якостей і патріотичних почуттів та глибокої громадянської відповідальності за долю українського народу й держави, підготовку молодого покоління до військової служби.

Дозвіллево-розважальний – передбачає організацію культурного дозвілля дітей і підлітків, спілкування з однолітками в різних формах ігрової та дозвіллево-розважальної діяльності, поліпшення психологічного здоров'я, зняття психічної та фізичної напруги (Вербицький).

Згідно із зазначеним вище зауважимо, що основними завданнями позаурочної роботи визнано створення сприятливих умов для прояву творчих здібностей, наявність таких реальних справ, які є доступними для дітей і мають конкретний результат, внесення в неї романтики, фантазії, елементів гри, оптимістичної перспективи й піднесеності.

Переконані, що позаурочна робота допомагає задовольняти потребу дітей і молоді в неформальному спілкуванні в клубах і аматорських об'єднаннях, музеях, під час шкільних вечорів, свят, фестивалів тощо.

Незаперечним є той факт, що в позаурочній роботі велике значення має самоврядування учнів, яке дозволяє більшій частині молодих людей взяти участь у організаторській діяльності, формує особистість громадянина.

Важливо, на наш погляд, наголосити на тому, що успіх позаурочної роботи залежить не тільки від активності учнів, але й від педагогічного впливу, вміння вчителя надати інтересам вихованців суспільно корисну спрямованість.

У контексті даної наукової розвідки зазначимо, що виховна робота, як будь-яке соціально-психологічне культурологічне явище, має форму.

Зауважимо, що форми організації виховного процесу мають бути оригінальними, творчими, науково обґрунтованими, майстерно

сконструйованими, тобто повинні гармонійно поєднувати довершеність, оригінальність і красу. Форми виховання мають власні структурні компоненти – початок і закінчення, кульмінаційні моменти, що хвилюють душу дитини, підлітка, юнака чи дорослу людину, формуючи нестандартність їхнього характеру; забезпечують певне забарвлення, тон, відтінки, оригінальність побудови змісту, виховних впливів, естетизацію виховного процесу.

Наголосимо, що діяльність школярів у межах позаурочної виховної роботи є багатогранною та різноманітною. І чим ширше коло діяльності, тим багатшим є духовний світ дітей, більше перспектив для формування морального обличчя особистості.

У результаті аналізу, синтезу, порівняння нами було визначено основні форми виховної діяльності, в яких найповніше реалізуються інтереси учнів, а саме:

1. Клуби вихідного дня.
2. Гуртки (художнього слова, рідної мови, історичний, філософський, молодого поета, екологічний, економічний та ін.).
3. Студії (театральна, літературна, музична).
4. Художня самодіяльність.
5. Факультети громадських професій.
6. Факультативи.

Доцільним, на нашу думку, в даному дослідженні буде звернутися до класифікації форм виховної діяльності, запропонованої відомим педагогом І. Івановим, автором популярної методики колективних творчих справ. В основу класифікації педагога покладено основні напрями виховної діяльності. Відтак, науковець визначив такі форми виховної діяльності:

– пізнавальні справи – вечір-збір веселих задач, вечір-подорож, вечір розгаданих і нерозгаданих таємниць, місто веселих майстрів, захист фантастичних проєктів, прес-бій, прес-конференція, розповідь-естафета, збір-диспут, турнір-вікторина, усний журнал тощо;

– художні справи – кільцівка пісень, концерт-блискавка, ляльковий театр, літературно-художні конкурси, турніри знавців поезії, естафети улюблених занять тощо;

- спортивні справи – весела спартакіада (зимова, літня), спартакіада народних ігор, сюїта туристичних ігор, походи, екскурсії, естафети, малі олімпійські ігри тощо;
- суспільно-політичні – день знань, день Конституції, новорічне свято, свято матері, свято захисника Вітчизни тощо;
- організаційні справи – газета, день народження колективу, «Жива газета», журнал-естафета, колективне планування, загальний збір, естафета дружби тощо;
- трудові справи – трудова атака, трудовий десант, подарунок далеким друзям, трудова пошта, трудовий рейд, трудовий сюрприз, трудова фабрика (Іванов, 1997).

Однак, на сучасному етапі розвитку суспільства виховна діяльність, зокрема позаурочна, вимагає оновлення. Так, вважається, що нові форми виховної роботи створюють додаткові можливості формування й розвитку соціальних компетентностей учнів на основі поєднання індивідуальних і колективних соціальних інтересів, дозволять повною мірою реалізувати оптимізаційну модель організації позаурочної діяльності учнів. Серед нових форм виховної роботи відзначимо: 1. Клубна робота. 2. Організація командної проєктної роботи, в тому числі в межах телекомунікаційних проєктів. 3. Введення в систему додаткової освіти програм, пов'язаних із формуванням цілісних соціально орієнтованих знань і вмінь. 4. Організація нових форм соціального партнерства. 5. Уся система виховної діяльності побудована на основі системно-діяльнісного підходу з урахуванням індивідуальних освітніх і соціальних потреб учнів (Никандров, 2011; Сиденко, 2012; Фоменко, 2012).

Порівняльний аналіз дозволив з'ясувати, що на сьогоднішній день найбільш привабливою формою організації позаурочної діяльності виступає клубна діяльність.

Зазначимо, що привабливість клубного життя для дітей і підлітків визначається:

- ігровою формою засвоєння майбутніх соціальних ролей;
- різноманітною за характером діяльністю;
- можливістю задовольнити потребу в спілкуванні;

- гуманістично збудованими порівняно з вуличними міжособистісними відносинами;
- розвиненим самоврядуванням;
- відносною автономією від дорослих.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, у статті окреслено основні форми організації позаурочної виховної діяльності як традиційні (клуби вихідного дня, гуртки, студії, художня самодіяльність, факультети громадських професій, факультативи), так і нові (клубна робота, організація командної проектної роботи, введення програм, пов'язаних із формуванням цілісних соціально орієнтованих знань і вмінь, організація нових форм соціального партнерства, уся система виховної діяльності побудована на основі системно-діяльнісного підходу з урахуванням індивідуальних освітніх і соціальних потреб учнів).

Таким чином, введення нових форм виховної роботи у виховне середовище школи передбачає:

1. Забезпечення різноманіття форм виховної роботи в школі, надання учням і батькам можливості вибору.

2. Індивідуалізація виховної роботи: максимальний облік інтересів і потреби кожного учня. У нових формах організації індивідуальні цілі не суперечать загальним цілям групи, об'єднання; колективна робота дозволяє кожному знайти значуще місце в спільній справі.

3. Залучення до виховної роботи в школі соціальних партнерів, що дозволяє реалізувати модель школи як центру об'єднання всіх суб'єктів освіти, зацікавлених в успішній соціалізації учнів, їх конструктивній адаптації до соціального середовища.

4. Послідовна орієнтація виховної роботи, позаурочної діяльності на формування й розвиток цілісних соціально орієнтованих знань і вмінь, тобто соціальної компетентності учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вербицький В. В. Позаурочна та позакласна освітня (неформальна) діяльність в умовах розвитку стратегії виховання України. Режим доступу: <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2018/02/PPOD.pdf>

2. Іванов І. П. Методика комунарського виховання. – М. – 1997.
3. Никандров Н. Д. Гражданское воспитание в современном мире / *Образование и наука*, 2. – 2011. С. 3–15.
4. Сиденко А. С. О модели подготовки школ к реализации ФГОС второго поколения / *Образование и наука*. – №1. – 2012. – С. 3–16.
5. Сиденко Е. А. Профессиональное развитие педагога в условиях введения ФГОС нового поколения. *Образование и наука* № 8. – 2012. – С. 5–17.
6. Фоменко С. Л. Процесс освоения педагогическим коллективом концепции, содержания и технологий компетентностного подхода в образовании / *Образование и наука*. – № 6. – 2012. – С. 65–78.

УДК 37.013

Луговська М. С.

ННІ педагогіки і психології

СумДПУ імені А. С. Макаренка

ВИХОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

У статті з'ясовано практичні основи виховної діяльності в умовах інклюзивного навчання. Окреслено сутнісні характеристики виховної діяльності в умовах інклюзивного навчання. Запропоновано програму реалізації виховної діяльності в умовах інклюзивного навчання. Визначено принципи та напрями здійснення виховної діяльності в умовах інклюзивного навчання. Розроблено психолого-педагогічні рекомендації з організації виховної роботи в умовах інклюзивного навчання.

Ключові слова: *виховна діяльність, виховна робота, інклюзивне навчання, інклюзивні класи, учні з особливими освітніми потребами.*

Постановка проблеми. Прогресивний рух за якісне оновлення школи вимагає створення оптимальних умов в інклюзивному освітньому середовищі, де акцент робиться не тільки на освітній процес, але й організацію виховної діяльності, результатом якої є ефективна адаптація дітей з особливими освітніми потребами до життя, що динамічно змінюється. Особливої актуальності сьогодні

набуває питання забезпечення інклюзивного освітнього простору за допомогою виховної роботи, яке назрівало дуже давно.

Аналіз актуальних досліджень. Сьогодні в Україні склалися сприятливі умови для теоретичного та практичного розв'язання досліджуваної проблеми, що підтверджено ґрунтовними науковими працями, у яких схарактеризовано основні положення сучасної психолого-педагогічної науки про закономірності навчання дітей з особливими освітніми потребами та без них (Р. Аслаєва, В. Бондар, В. Засенко, Л. Зінченко, Т. Зубарева, В. Єрмаков, Т. Калініна, А. Колупаєва, В. Синьов, О. Таранченко та ін.).

Концептуальні підходи соціально-педагогічного інтегрування дітей і молоді з особливими освітніми потребами аналізувались І. Івановою, А. Капською, І. Зверевою, Г. Лактіоновим, Л. Марченко, Р. Овчаровою, С. Пальчевським та ін.

Окремі наукові розвідки вітчизняних фахівців розкривають загальнотеоретичні та організаційно-педагогічні аспекти проблеми інклюзивної освіти (Н. Артющенко, Л. Будяк, І. Дмитрієва, Т. Сак, В. Синьов та ін.); особливості психолого-педагогічного супроводу в умовах інклюзії (С. Миронова, С. Сорокоумова та ін.) та створення інклюзивного середовища (Т. Зубарева, С. Кондратьєва та ін.); формування міжособистісних стосунків в інклюзивних групах (Н. Белова, Ю. Ільїна та ін.) тощо.

Проте питання здійснення виховної роботи в умовах інклюзивного навчання залишається малодослідженим, що й зумовило вибір теми статті.

Мета статті – з'ясувати практичні основи виховної діяльності в умовах інклюзивного навчання.

Виклад основного матеріалу. У результаті аналізу й узагальнення наукових розвідок з проблеми дослідження можемо стверджувати, що виховна діяльність – система дій педагога, спрямована на створення оптимальних умов для виховання, розвитку й саморозвитку особистості вихованця й вибору можливостей вільного творчого самовираження.

З означеного визначення випливає необхідність створення виховного середовища, здатного об'єднати наявні інтелектуальні, матеріальні й технологічні ресурси закладу освіти.

На думку І. Карпюк та М. Чернової, основною метою виховної діяльності в освітній установі є розвиток загальнолюдських цінностей, на основі гуманізації і гуманітаризації освіти, виховання культурного і морального громадянина, який поважає свою сім'ю, Батьківщину, вміння жити гідно в існуючому суспільстві (Карпюк, 2002).

Г. Сініцина наголошує, що виховна діяльність складається з комплексу організаційно-педагогічних завдань, що вирішуються педагогом, для забезпечення оптимального розвитку особистості того, хто навчається, вибору форм і методів його навчання відповідно до завдань і процесом їх реалізації. Ця робота передбачає створення спільних заходів педагогів і учнів, а також передбачає регулювання відносин соціальних інститутів, які суттєво впливають на розвиток учнів з обмеженими можливостями здоров'я (Сініцина, 2000).

Переконані, що основним напрямом у інклюзивній освіті є взаємодія та співпраця всіх без винятку суб'єктів освітнього процесу. Відповідно, значущим середовищем для учнів з особливими освітніми потребами є соціокультурне середовище, де: відбувається саморозвиток і самовизначення, накопичення особистого досвіду; створюється спеціальний реабілітаційний простір для оптимального розвитку учня з особливими освітніми потребами, його адаптації в суспільстві й соціалізації.

У контексті цієї статті вважаємо за необхідне наголосити, що інклюзивне виховання характеризується цілеспрямованою зміною як учнів із порушеннями, так і їхніх здорових однолітків у процесі спілкування, гри, спорту, навчання, предметно-практичної та духовно-практичної діяльності на основі формування загальних цінностей і ціннісних орієнтацій, поведінкових установок, моральних норм і правил життєдіяльності (Сурдопедагогіка, 2012, с. 200).

За результатами проведеного дослідження особливостей виховної діяльності в умовах інклюзивного навчання вважаємо, що доцільно розробити програму такої діяльності, яка би була спрямована на:

- організацію цілісного виховного простору, що поєднує внутрішні й зовнішні вимоги виховання учнів, атмосферу шкільного життя, взаємини між членами мікрогруп;

- формування самоврядування учнів, надання їм можливості участі в організаційно-управлінських, культурно-дозвіллевих і творчих заходах;
- сприяння розвитку свідомого ставлення учнів до свого життя, здоров'я, а також до життя та здоров'я оточуючих людей;
- залучення учнів до системи додаткової освіти з метою забезпечення їх самореалізації;
- формування умов для участі сімей у виховному процесі, розвитку батьківських об'єднань, підвищення активності батьківської спільноти; залучення батьківської громадськості до участі в співуправлінні школою тощо.

До того ж, важливим для розгляду практичних основ виховної діяльності в умовах інклюзивної освіти є визначення принципів виховання в умовах інклюзивних класів, до яких відносимо:

- принцип індивідуального підходу, коли вибір форм, засобів, методів виховання здійснюється з урахуванням особливостей дітей;
- принцип варіативної методичної бази виховання (педагогом можуть бути використані методики тифло, сурдо, олігофренопедагогіки);
- принцип самостійної активності дитини;
- принцип сімейноорієнтованого супроводу, згідно з ним батьки включаються в педагогічний процес як активні учасники кожного етапу.

Основними напрямками інклюзивного виховання, які визначаються складниками всебічного розвитку особистості, є:

1. Громадянське виховання – це формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, що дає людині можливість відчувати себе дієздатною та захищеною.
2. Розумове виховання – діяльність вихователя, спрямована на розвиток інтелектуальних сил і мислення учнів.
3. Моральне виховання – виховна діяльність вчителя, школи, сім'ї з формування в учнів свідомості, розвитку морального почуття, відповідальної поведінки.
4. Екологічне виховання – розвиток у школярів культури взаємодії з природою.

5. Статеве виховання – формування культури поведінки в стосунках з особами протилежної статі.

6. Правове виховання спрямовується на формування правової свідомості та правомірної поведінки дітей.

7. Трудове виховання розвиває в дітей свідоме ставлення до праці, формує навички активної трудової діяльності.

8. Естетичне виховання розглядається як процес формування здатності сприймати й перетворювати дійсність за законами краси.

9. Фізичне виховання – система заходів, спрямованих на зміцнення здоров'я, загартування організму, розвиток фізичних можливостей, рухових навичок і вмінь.

10. Економічне виховання – організована педагогічна діяльність, спрямована на формування економічної культури.

На підставі проведеного дослідження наукової літератури з окресленої проблеми та досвіду здійснення виховної діяльності в умовах інклюзивного навчання з упевненістю можемо зазначити, що в єдиному просторі, до якого включені діти з особливими освітніми потребами, відбувається акумулювання ними суспільної свідомості, через осмислення ідей і формування власної поведінки, дитина виховує характер, виробляє життєву позицію, ставить перед собою цілі для свідомого самовдосконалення. Педагог сприяє усвідомленню дітьми соціальної цінності всіх людей, рівності їх прав і можливостей і певної частки причетності кожного до проблем іншого. Завдяки внесенню елементів моральних, естетичних і суспільних вимог до педагогічного процесу виховний процес постає як гармонія взаємодіючих форм і видів діяльності: розумової, фізичної, творчої, розважальної, дослідницької. Особливе місце у виховному процесі установи інклюзивної освіти займає виховання толерантності свідомості.

Вважаємо, що важливою особливістю під час здійснення виховної діяльності в умовах інклюзивного навчання є інтеграція учнів з особливими освітніми потребами в освітнє середовище школи. На наш погляд, серед заходів, які будуть сприяти інтеграції таких учнів, можуть стати «Нерозлучні друзі – дорослі й діти», «Я – житель планети Земля», «Здоров'я людини», «Коли праця в радість», «Правила та обов'язки школяра», «Здорові батьки – здорові діти»,

«Я, ти, він, вона – разом велика країна», «Допоможи ближньому», «Моя сім'я – моя фортеця» та ін.

Ураховуючи зазначене вище пропонуємо психолого-педагогічні рекомендації з організації виховної роботи в умовах інклюзивного навчання, а саме:

- підвищення якості виховного процесу та професійної майстерності педагогів за допомогою спільної діяльності дорослих і дітей;
- створення в класі доброзичливої атмосфери для вільного вираження своїх думок і почуттів;
- розширення рольового репертуару освітянина – учителя, тьютора, фасилітатора, модератора, спрямованого на забезпечення повноцінного розвитку й надання підтримки учням з особливими освітніми потребами;
- використання особистісно-орієнтованого, антропологічного, екологічного та гуманістичного підходів у процесі виховання учнів з особливими освітніми потребами.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, інклюзивне виховання не здійснюється у вигляді прямого засвоєння знань, цінностей та ціннісних орієнтацій і досвіду, а відбувається в процесі застосування системи педагогічних методів у межах цілісного педагогічного процесу, які включають у себе соціальні та суспільно значущі ситуації, оптимальні форми організації діяльності. При цьому особливе значення має адекватний добір змісту та використання його корекційних можливостей.

Подальшого дослідження вимагають питання розроблення методики виховання учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивних класах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карпюк И. А., Чернова, М. Б. Воспитательная система школы. – Минск: Университетское. – 2002.
2. Синицына Г. П. Воспитание современного школьника. – Омск: Изд-во ОмГПУ. – 2000.
3. Сурдопедагогика Е. Г. Речицкая (ред.). – М. – 2012.

УДК 376-056.45

Осадчий Д. Ю.*ННІ історії та філософії**СумДПУ імені А. С. Макаренка***ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ**

У статті розкрито зміст та особливості навчання обдарованих дітей. Викладено умови, форми і методи навчальної роботи з обдарованими дітьми у освітньому процесі закладів загальної середньої освіти. Визначено проблеми, що існують у навчанні обдарованих учнів.

Ключові слова: обдарованість, обдарована дитина, здібності, освітній процес.

Постановка проблеми: Паралельно з процесом розбудови Української державності йде стрімкий розвиток тенденцій реформування освіти і науки. Держава потребує творчих, діяльних, обдарованих інтелектуально, духовно громадян. Звідси виявляється низка пріоритетних завдань сучасної освіти, а саме звернення уваги працівників педагогічної сфери на удосконалення освітньої і виховної роботи з учнями, а особливо на роботу з обдарованими дітьми та молоддю, що передбачає розвиток особистості, допомоги у самовизначенні, соціальній адаптації та культурному становленні.

Сьогодні перед закладами освіти стоїть завдання максимально розкрити і розвинути прихований потенціал кожної особистості, формування людини, як суб'єкта соціального та професійного життя.

Аналіз актуальних досліджень. Проблемою навчання обдарованих дітей займались багато науковців. Зокрема, Л. Васильченко, А. Великанов, О. Музика, Н. Оганович, О. Гузенко, В. Рибалка досліджували різні аспекти цього питання.

Мета статті – визначити особливості навчальної роботи з обдарованими дітьми, проаналізувати умови освітнього процесу, що сприяють стрімкому розвитку обдарованої дитини.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішньому етапі розвитку освітньої сфери Української держави створення умов для навчання обдарованих дітей займає значне місце в освітній стратегії країни. Освітні інтереси цієї категорії учнів мають виявлятися та всіляко розвиватись. Враховуючи специфічні

проблеми таких дітей, визначаються комплекси психолого-педагогічних, організаційних, правових та інших рекомендацій щодо розробки і впровадження ефективних методів самовдосконалення учнів, які відзначаються обдарованістю.

Відповідно даних наукових досліджень перспективними напрямками організації освітнього процесу обдарованих дітей є: 1) розробка і впровадження механізмів, за допомогою яких вони будуть отримувати державну підтримку; 2) створення та впровадження системи навчання талановитих учнів; 3) залучення їх до участі у всеукраїнських та міжнародних олімпіадах, конкурсах, турнірах; 4) створення цілісної, багаторівневої системи закладів різних типів і форм власності, діяльність яких повинна бути спрямована на індивідуальне навчання обдарованих учнів; 5) залучення кращих інтелектуалів галузі освіти до роботи з обдарованими дітьми [6, с.12].

Як зазначає М Володарська, успішний розвиток обдарованої особистості гарантований лише за умови природних даних та відповідного середовища, яке в свою чергу безпосередньо впливає на учня. Саме середовищу треба надавати відповідної уваги, адже в цих умовах дитина може успішно розвиватись. Важливого значення надається організації освітнього процесу в навчальних закладах, провідними напрямками діяльності яких повинно бути: вчасна діагностика інтелектуальних особливостей та здібностей учня; взаємодія педагога з батьківським колективом та учнями; проведення мотиваційних заходів для підвищення успішності учня та його самооцінки. Загалом, шляхом заохочення ініціативи в різних освітніх сферах, учень досягне вищого рівня самооцінки, зможе проявити свої лідерські здібності, що є невід'ємним елементом у формуванні особистості. Але відкрита демонстрація виняткових здібностей може спровокувати неприязнь з боку однокласників. Такий елемент відносин може викликати замкненість дитини, та зменшення досягнень, інтелектуальних здібностей [2, с.76].

В умовах навчання в загальноосвітніх школах обдарованих дітей, навчання має здійснюватися на основі принципів індивідуалізації та диференціації. Але в умовах сучасності практикують лише індивідуальні методи навчання. Здійснення диференціації та індивідуалізації в освітньому процесі стосовно обдарованих дітей в умовах масових загальноосвітніх шкіл передбачає застосування різних

форм організації навчання, які побудовані на ідеї згрупування учнів на різних етапах освітнього процесу [1, с.12].

За даними Н. Теличко, для здійснення успішного освітнього процесу, впроваджується також різного роду прийоми: перегрупування паралелей, виділення в групі здібних учнів та подальше їх групування з метою поглибленого вивчення предмета математичної або гуманітарної галузі, збагачення навчання для окремих груп дітей за рахунок скорочення часу на проходження обов'язкової програми та відведення часу на опрацювання матеріалу самостійно [5, с. 31].

Важливо розуміти, що вибір і застосування тієї чи іншої форми індивідуалізації і диференціації навчально-виховного процесу мають ґрунтуватись не лише на можливостях конкретної школи, але, передусім на врахуванні індивідуальних властивостей дитини. Саме врахувавши цей чинник, повинен відбуватись підбір оптимальної для дитини програми навчання та розвитку.

Проте, зміни підходу до навчання обдарованих дітей це не лише опанування навчальної програми за короткий відрізок часу, а й впровадження різного роду методів навчання, міняючи зміст і умови навчання. Якщо підходити до традиційного методу про скорочення годин викладання дисципліни, то результат буде частіше незадовільний, адже кожен метод в своїй основі має опиратись на попередню підготовку умов та обладнання.

В. Кушнір зазначає, що обдарованість учнів може мати різні рівні, виміри, аспекти, що не дає можливості розробити якусь універсальну методику роботи з обдарованими дітьми і вимагає досконало вивчити особливості кожного та виробити, застосувати до нього специфічні норми і методи пізнання для успішного здійснення навчання [3, с. 67].

Робота з обдарованими дітьми повинна передбачати використання таких форм навчальної діяльності, що будуть спонукати учнів до самостійної та пошуково-дослідної діяльності. Цей чинник буде стимулювати учня до вдосконалення навичок самостійної роботи. Серед методів розвитку можна виділити методи творчого характеру – проблемні, пошукові, евристичні та ін.

Особливо ефективною є додаткова робота з обдарованими учнями, які навчаються у звичайному класі за освітньо-розвивальними програмами. Подібні

програми мають свої обмеження та орієнтацію. І можуть бути орієнтовані на рівень класу, школи, району, області, держави. Такі програми передбачають використання в освітньому процесі певних стратегій розвитку учнів. У зв'язку з цим, для обдарованих школярів, які навчаються як у звичайних, так і у спеціальних класах, необхідно створити індивідуальну освітню програму, що буде ґрунтуватись на звичайній, але матиме певні можливості для їх самовираження та саморозвитку. У таких програмах повинно бути передбачено, що учні протягом декількох годин мають можливість залишати свій клас і попрацювати в спеціальній групі для розширеного чи поглибленого навчання [5, с. 29].

Зрозуміло, що вчителі повинні бути підготовлені до роботи з обдарованими учнями. Тому виникає невідповідність підготовки нової генерації педагогічних кадрів, що будуть здатні виявляти та розвивати здібності обдарованої дитини на основі комплексу теоретичних і методичних засад, що орієнтуються на цю категорію учнів.

Висновки. Отже, аналіз наукової літератури дає підстави стверджувати, що робота з обдарованими дітьми – це один з пріоритетних напрямів діяльності школи, що вимагає вдосконалення.

Виявлено, що робота з обдарованими дітьми має здійснюватися в декількох аспектах: розбудови державою освітнього простору, в якому обдаровані діти зможуть вільно здійснювати власну освіту та розвиток; впровадження системи виявлення обдарованих дітей та діагностики їх здібностей, використання індивідуального та диференційованого підходів у навчанні; активного залучення до навчального процесу технології та інновації для зацікавлення та мотивації учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анджейчак А. Психолого-педагогічні умови формування особистості дитини в освітньо-виховних закладах / А. Анджейчак // Обдарована дитина – 2000. – № 5. – С. 8–13.
2. Володарська М. О. Робота з обдарованими дітьми / М. О. Володарська, А. І. Настенко, О. М. Пілаєва. – Харків: Основа, 2010. – 190 с.
3. Кушнір В. Пошуки науково-практичних підходів у дослідженні феномену дитячої обдарованості / В. Кушнір // Рідна школа – 2009. – №4. – С. 66–69.

4. Настенко Н. Рекомендації щодо форм та методів роботи з обдарованими школярами / Н. Настенко // Завуч – 2000. – №6. – С. 12–15.

5. Теличко Н. В. Американський досвід роботи з обдарованими дітьми в Україні / Н. В. Теличко // Обдарована дитина – 2005. – №10. – С. 27–35.

УДК 37.014.53

Паращенко Д. О.

ННІ історії та філософії

СумДПУ імені А. С. Макаренка

ПРИНЦИП ЗВ'ЯЗКУ З ЖИТТЯМ ЯК ОДНА З НАЙВАЖЛИВІШИХ ЗАСАД СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ ШКІЛ В УКРАЇНІ

У статті подається короткий опис принципу важливості впливу різних сфер життя та діяльності на освітній процес та їх взаємодію у процесі навчання та виховання. Підбивається короткий підсумок невідповідної ситуації у школах України та наводяться головні засади дотримання цього принципу або часткового вирішення проблеми протиставлення початкової та середньої освіти до відносин в різних сферах соціуму. Показуються проблеми взаємодії життєвої ситуації та шкільних знань.

Ключові слова: соціалізація, НОП, PISA, освіта, Український інститут майбутнього.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день учні дедалі частіше обирають власні інтереси вище отримання гарної освіти чи виховання. Значення школи тим часом поступово падає, забираючи з собою освітній рівень сучасної молоді.

Ця проблема спричинена зниженою увагою уряду до освіти, що показує не тільки розрив між знаннями, отриманими у результаті навчання в закладах освіти, і потребами учнів, а й низька позиція України серед країн Європи у питанні взаємозв'язку школи з сучасним життям та поступовими змінами в деяких його сферах.

Аналіз актуальних досліджень. Принцип зв'язку розвитку суспільства та закладів освіти розглядався як один з принципів навчання або виховання і мав здебільшого незначне місце в дослідженнях педагогів. Це питання було як одне з обов'язкових ознак сучасного педагогічного процесу і майже ніколи не

розглядалося вченими по відношенню до України через нестабільність ситуації і швидкий розвиток.

Проте можна вказати імена деяких дослідників як К. Ващенко, В. Корнієнко, І. Підласий, С. Максимюк, С. Бабак, І. Зайченко, М. Пирогов.

Метою статті є розгляд явища зв'язку сучасної школи з життям, а також характеристика відповідної ситуації в Україні.

Виклад основного матеріалу. Гасло «Не для школи – для життя» найкраще вказувало спрямованість ще давньоримських шкіл. Під ним розуміли розвиток особистості людини, який перебуває в прямо пропорційній залежності від її діяльності, особистої участі в суспільно-трудових відносинах. Працюючи на правах рівноправних членів, учні набувають досвіду моральної поведінки, розвиваються розумово і фізично, засвоюють суспільно важливі мотиви праці, покращують і вдосконалюють моральні якості.

Отже виходить, що школа життя – це найкраща школа виховання. Підлітки прагнуть до дорослості, що засвідчує, що сама природа дає вихователям або вчителям шанс досягти певного педагогічного результату. Чим менший вік дитини, тим сильніше процес соціалізації, а з ним і укорінення соціальних почуттів і стійкіших навичок поведінки. Одним із важливих факторів соціалізації сучасної молоді є залучення до навчання мережі Інтернет, яка в сучасному житті набула значного впливу та поширення [2, с. 353].

Складовими динамічного розвитку процесів соціалізації в сучасній українській школі є:

1. Підготовка до суспільного життя. Тобто формування та засвоєння навичок демократичної культури, здійснення громадянських обов'язків, відповідальність за себе, родину, суспільство.

2. Оволодіння загальнолюдською і національною культурою – опанування таких соціальних навичок, як моральне ставлення до людей, терпимість щодо соціальних, етнічних, релігійних, статевих відмінностей, шанування прав та свобод людини, навичок співробітництва, вдалого розв'язання конфліктів, підтримки загальної безпеки.

3. Соціально-політична адаптація, розвиток навичок політичної взаємодії, культури політичного саморозвитку; правильної оцінки світу, ситуації.

Велика частина молодих людей сповідує політичний нігілізм, аполітизм, розчарування, що спричинене складною ситуацією зміни соціальної структури суспільства та руйнуванням усталених традицій. У результаті в ієрархії пріоритетів української молоді політика залишається на останньому місці, після буденних турбот та оточення.

4. Соціально-професійна орієнтація як усвідомлений набір життєвих стратегій, реалізація прав і рівність можливостей шляхом самовиховання, самовизначення, самооцінки інтересів, здібностей, притаманних певному соціальному і професійному розвитку [1, с. 250-252].

На даний момент міністр освіти і науки Ганна Новосад повідомила, що результати міжнародного дослідження PISA (Programme for International Student Assessment) не стали неочікуваними і засвідчили дуже затеоретизоване спрямування української школи. PISA — потужний рушій реформ, що надає доказові дані про якість освіти. У зв'язку з цим міністр зазначила, що ці дані підтверджують, що наші учні не завжди можуть використовувати ту суму знань, яку вони мають, для вирішення певних життєвих ситуацій. За її словами, тестування системи PISA вимірює не суму знань та формул, а те як учень може використовувати знання в життєвих ситуаціях [3].

Відбувалися розмови про очікування та реалії стосовно цього питання із доктором технічних наук, співзасновником освітнього фонду Ukrainian Heritage Foundation Сергієм Бабаком на дискусії Українського інституту майбутнього. На ній було розглянуто розриви між школою та життям, очікуваннями суспільства і ринком праці, які стають все більш драматичними. Стає зрозумілим, що середню освіту в її теперішньому форматі потрібно «перевинайти». Але спрямованість освітніх трансформацій майбутнього багато у чому залежить від думок і рішень ключових гравців сфери [5].

Не зважаючи на це протягом історії педагогіки паралельно створювалося таке собі керівництво для наступних поколінь вчителів. Передові педагогічні колективи виробили низку правил для повноцінної реалізації принципу зв'язку навчання з життям:

— суспільно-історичною практикою доводьте необхідність наукових знань, досліджуваних у школі. Покажіть, що це для нього життєво необхідно;

- навчаючи певним знанням переміщайтесь паралельно між знаннями і життям;
 - ведіть розповідь про сучасні технології, виробничі відносини, прогресивну методику праці;
 - змушуйте учнів перевіряти і використовувати свої знання на практиці.
- Навколишня дійсність – джерело знань;
- роз'яснюйте ледь не на кожному уроці сенс виконаної учнем роботи;
 - підтримуйте спілкування з виробниками, які можуть допомогти у навчанні учнів;
 - розглядайте з учнями завдання і вправи «життєвого» характеру, доповнюйте викладений матеріал даними з оточуючого світу;
 - пояснюйте навчання у перспективі розвитку свого селища, села, міста, області, республіки, країни. Профорієнтація як ознайомлення з особливостями регіону;
 - проблемно-пошукові та дослідницькі завдання – важливий засіб зв'язку теорії з практикою, як методу відповідності життю;
 - виховуйте в учнів або вихованців позитивне ставлення до праці, громадської та особистої власності, якщо знадобиться, покажіть особистий приклад такого ставлення;
 - суспільно корисну працю організуйте так, щоб вона супроводжувалася самостійними цікавістю і роздумами учнів;
 - не потрібно забувати, щоб суспільно корисна праця не відступала від покладених на неї навчальних та виховних цілей;
 - впроваджуйте НОТ (наукову організацію праці) у педагогічний процес [4, с. 174-175].

Висновки. Отже, принцип зв'язку навчання з життям спирається на гносеологічні, соціологічні, загально-педагогічні і психологічні закономірності. Важливим тут постає відношення між теорією й практикою, в якій практика — критерій істини, джерело пізнавальної діяльності; навчальна і трудова діяльність учнів (вихованців) — універсальний і ефективний спосіб формування особистості. У результаті зв'язок теорії з практикою здійснюється через зміст процесу навчання, організацію навчально-виховного процесу. Тобто форми і

методи навчання залежать не лише від вікових та індивідуальних можливостей учнів, а й уміло організованого політехнічного виховання школярів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ващенко К. О., Корнієнко В. О. Політологія для вчителя : Навчальний посібник для студентів педагогічних ВНЗ. – К.: Вид-во імені М. П. Драгоманова, 2011. – 406 с.
2. Зайченко І. В. Педагогіка: підручник. – К.: Видавництво Ліра-К, 2016. – 608 с.
3. Зміст освіти має мати реальний зв'язок з життям. Новосад // Освіта.ua: офіційна сторінка. – 2019. 5 грудня. URL: <https://osvita.ua/school/reform/68159/>
4. Подласый И. П. Педагогика начальной школы: учебник. – М.: «Владос», 2008. – 464 с.
5. Чого не навчає сучасна школа і чого нас навчила дискусія на цю тему // Український інститут майбутнього: офіційна сторінка. – 2018. 1 жовтня. URL: <https://www.uifuture.org/publications/news/24238-chogo-ne-navchaye-suchasna-shkola>

УДК 37.015.2

Ребенок В. Р.

ННІ історії та філософії

СумДПУ імені А. С. Макаренка

РОЛЬ СПАДКОВОСТІ У РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

У статті здійснено аналіз наукових досліджень щодо впливу спадковості на розвиток особистості. Зокрема, визначено, що спадковість визначає те, яким може стати організм, але розвивається людина під одночасним впливом обох факторів – і спадковості, і середовища. Вродженими у людини є не готові здібності, а тільки потенційні можливості для їх розвитку – задатки.

Ключові слова: *спадковість, розвиток особистості, задатки, здібності.*

Постановка проблеми. Розвиток людини – дуже складний процес. Він відбувається під впливом як зовнішніх факторів, так і внутрішніх сил, які властиві людині, зокрема спадковості.

Передумовою формування людської індивідуальності є анатомо-фізіологічні задатки, які перетворюються в процесі розвитку і виховання

в здібності, породжуючи широку варіативність виявів індивідуальності. Особливу роль у розвитку задатків учня до рівня здібностей відіграють вчителі, які організовують освітній процес.

Але спадковість може бути причиною як ранньої обдарованості, так і розумового відставання.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Педагогічна наука в оцінці факторів розвитку особистості пройшла кілька етапів, які відбили як становлення наукового знання в галузі соціальних і природних наук, так і політичні пріоритети.

Уже педагогічна дискусія 20-х років відкинула біогенетичний підхід, якого дотримувалися А. Пінкевич, А. Калашніков, П. Блонський. Перемогла точка зору А. Луначарського, В. Шульгіна та ін., які стверджували, що головне в особистості це її соціальне начало. На думку А. Луначарського, в людині 90% соціального і лише 10% біологічного.

З плином часу, однак, психологи і педагоги змушені були поставити питання про те, що без визначення ролі спадковості, біологічного, педагогіці не обійтися, інакше вона перетворюється в «бездітну» науку. Неможливо було ігнорувати відомі факти науки про те, що спадковість так чи інакше потужно впливає на розвиток дитини, поряд з навколишнім середовищем, вихованням і власною активністю особистості. Сьогодні це аксіоми педагогіки.

Метою статті є аналіз наукових досліджень щодо ролі спадковості в розвитку особистості.

Виклад основного матеріалу. Проблеми біологічної спадковості є надзвичайно складними і до сьогодні привертають великий науковий інтерес. Результати, які отримують вчені, нерідко бувають суперечливими, наводять на різні висновки, однак аж ніяк не спростовують важливої ролі спадковості у виховному процесі.

Спадковість – здатність організму відтворювати потомство, передавати свої ознаки наступним поколінням, відновлення у нащадків біологічної подібності.

У спадщину передаються; тип нервової системи, будова тіла, зовнішні ознаки (колір волосся, очей, шкіри) і власне людські задатки (високоорганізований мозок, здатність розмовляти, ходити у вертикальному положенні, займатися певними видами діяльності та ін.).

Як умова формування особистості спадковість залежить від генотипу, який визначає анатомо-фізіологічну структуру організму, стадії його дозрівання, будову нервової системи, динамічність нервових процесів. Нервова система містить в собі спадково обумовлені можливості формування потреб, форми поведінки, його здатність вчитися і виховувати [3].

Зовні спадковість виявляється в успадкуванні рис батьків або попередніх поколінь – темпераменту, задатків, рис обличчя, фігури, навіть рухів. За свідченням психологів, вродженими у людини є не готові здібності, а тільки потенційні можливості для їх розвитку – задатки.

Задатки – природні особливості людини, які є передумовами для розвитку індивіда.

В. Зайченко зазначає, що задатки впливають на швидкість виникнення умовних рефлексів, вироблення навичок, форм поведінки, становлення характеру, але самі по собі не викликають особливостей людини. Якщо немає сприятливих суспільних умов, або людина не займається відповідною діяльністю, вони взагалі можуть не проявлятися. Щоб стати талановитим художником або композитором, потрібні не тільки природні дані, але й певні умови суспільного життя, освіта [1, с. 51].

Часто і не безпідставно говорять, що «всі діти талановиті від природи». Чому ж талановиті діти стають бездарними дорослими? Бо ті, хто були зобов'язані розкрити природні задатки в дитини – не розкрили їх. Відповідно не дитина, ні оточення ніколи не дізнаються про них, і проживе вона «сіре», «невиразне» життя.

Для вчителів важливо усвідомлювати, що виявлення і розвиток задатків і здібностей вихованця та їх подальший розвиток – це єдиний шлях формування конкурентоспроможної особистості в сучасних умовах, бо діти з розвинутими здібностями досягають значно вищих результатів і просуваються в обраній сфері діяльності швидкими темпами [4].

Складною в педагогіці є проблема здібностей у певній галузі. Особливої уваги заслуговує питання про спадковість інтелектуальних здібностей. Результати генетичних досліджень засвідчують, що здорові люди мають задатки до необмеженого духовного розвитку, а також підтверджують припущення про великі можливості людського мозку.

На цій підставі у педагогіці та психології розроблено концепцію розвиваючого навчання. Вона ґрунтується на тому, що правильно організоване навчання може і повинно стимулювати розвиток людини.

Усе ж від природи різні діти мають неоднакові інтелектуальні задатки. Тому, організовуючи навчально-виховний процес у школі, треба здійснювати індивідуальний підхід до кожного учня, тобто впроваджувати диференційоване навчання. Значною мірою ця проблема актуальна й у вищих навчальних закладах [2].

Відомо, що носіями спадковості є молекули ДНК, що відповідають за всі життєво важливі процеси в організмі (за збереження інформації про протікання всіх процесів, за оновлення клітин, за захист від мутацій і за багато інше).

Генетична програма спадковості закладена в молекулярних структурах ДНК. Вона забезпечує заданість параметрів роботи всіх структур організму: від біохімічних, біопсихічних до фізичних; зберігає спадкову пам'ять про весь організм як індивідуальну одиницю біологічного світу (на думку низки дослідників, аж до 13-го коліна).

Діалектика біологічних процесів позначена і наявністю спадкових захворювань і різних аномалій. До них можна віднести хворобу крові (гемофілія), шизофренію, цукровий діабет, низка ендокринних розладів (карликовість та ін.). Спадково можуть передаватися і особливості протікання психічних процесів. З'являються повідомлення, що у спадок може передаватися і схильність до правопорушень і злочинів, садизм, суїцидальна поведінка тощо.

Дослідженнями встановлено, що незмінність біологічних популяцій протягом багатьох мільйонів років обумовлена майже незмінними умовами життя. Але генний апарат спадковості, як і весь організм людини, не ізольований від зовнішніх впливів, а включений в їх різноманіття.

Зокрема, процес психічного розвитку детермінований не тільки соціально, а й генетично. Генотип індивіда визначає схему його індивідуального розвитку. Різні стадії розвитку контролюються різними генами, їх активація здійснюється не спонтанно, а під впливом зовнішніх впливів. У кожному періоді розвитку має місце підвищена виборча чутливість людини до певних середовищних впливів (сенситивність) [5, с. 30].

Висновок. Отже, можна стверджувати, що розвиток людини – дуже складний процес. Він відбувається під впливом як зовнішніх факторів, так і внутрішніх сил, які властиві людині.

До внутрішніх факторів належать біологічні, спадкові чинники.

Спадковість визначає те, яким може стати організм, але розвивається людина під одночасним впливом обох факторів – і спадковості, і середовища.

Сьогодні стає загально визнаним, що адаптація людини здійснюється під впливом двох програм: біологічної та соціальної. Усі ознаки і властивості будь-якого індивіда є результатом взаємодії його генотипу і середовища. Тому кожна людина є одночасно і частиною природи, і продуктом суспільного розвитку.

З такою позицією сьогодні згодна більшість учених. Розбіжність виникає тоді, коли мова заходить про роль спадковості і середовища в дослідженні розумових здібностей людини. Одні вважають, що розумові здібності успадковуються генетично, інші говорять про те, що розвиток розумових здібностей визначається впливом соціального середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Педагогіка: підручник /за ред. І. В. Зайченко. 3-тє видання, перероблене та доповнене. – Київ: Ліра-К, 2016. – 608 с.
2. Психологія та педагогіка. Основи педагогіки. Вплив спадковості, середовища виховання на формування особистості. – 2016. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: https://subject.com.ua/psychology/psyho_pedagog/73.html.
3. Роль спадковості, середовища й діяльності в розвитку особистості: Студопедія. – 31.03.2015 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL:https://studopedia.su/15_47040_rol-spadkovosti-seredovishcha-y-diyalnosti-v-rozvitku-osobistosti.html.
4. Роль спадковості у розвитку особистості: Студопедія. – 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: https://studopedia.com.ua/1_22291_rol-spadkovosti-u-rozvitku-osobistosti.html.
5. Светличная Л. В. Педагогика: курс лекций / Л.В. Светличная. – Москва: РУТ (МИИТ), 2019. – 81 с.

УДК 373.5.016:94]:004

Самойленко А. Ю.

ННІ історії та філософії

СумДПУ імені А. С. Макаренка

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОБОТІ ВЧИТЕЛЯ НА УРОЦІ ІСТОРІЇ

У статті узагальнено способи та прийоми включення ІКТ у освітню діяльність вчителя історії. Доведено, що ІКТ виступають невід'ємною складовою ефективної навчальної діяльності з предмета, підкреслено, що системна робота з використанням інформаційно-комунікаційних технологій веде до ефективної реалізації завдань освітнього процесу.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, освітній процес, уроки історії, історико-культурна реконструкція, ІКТ-компетентність.

Постановка проблеми. Сьогодні перед Україною стоїть велика потреба реформування всіх сфер суспільного життя, економічних відносин, політичної системи, які б дозволили нашій державі здійснювати поступ в бік Європейського союзу. Звичайно, потребує реформування і система освіти. У зв'язку з цим особливого значення набуває переорієнтація мислення сучасного викладача на усвідомлення принципово нових вимог до його педагогічної діяльності, готовність використовувати ІКТ як допоміжний навчальний ресурс.

Аналіз актуальних досліджень. Застосування комп'ютера на уроці історії як засобу організації навчання передбачає розв'язання питання: як поєднати сучасні інформаційно-комунікаційні технології з нетрадиційними для навчання історії засобами та методами навчання.

Ця проблема стала об'єктом дослідження відомих науковців як К. Баханова, О. Пометун, Д. Десятова, О. Мокрогуза, Т. Ладиченко, які розглядали різні аспекти використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі.

Мета статті. Удосконалення досвіду використання ІКТ у роботі вчителя історії.

Виклад основного матеріалу. Останніми роками інформаційно-комунікаційні технології на уроках історії використовуються вчителями досить широко. Але, звичайно, цей процес потребує ще більшого удосконалення.

Інтерес до них викликаний багатьма обставинами. Затверджується новий стиль мислення, що орієнтується на інтенсивне і ефективне розв'язання освітньо-виховних завдань в межах стислого об'єму навчального часу на творчо-пошуковому рівні, самостійність школярів, модернізацію процесу навчання. Вчитель прагне здивувати учня, який проводить свій час не за книгою або в бібліотеці, а біля телевізора, за комп'ютером, відеоіграми тощо. Проте комп'ютер ніколи не зможе повністю замінити вчителя, тому що: по-перше, тільки вчитель через живе спілкування може зацікавити учнів, викликати допитливість, завоювати їх довіру; по-друге, він може спрямувати їх увагу на ті або інші важливі аспекти предмету, який вивчається; по-третє, тільки педагог зможе відзначити їх старанність та знайти шляхи спонукання до навчання [4, с. 79].

Нас цікавить яку роль інформаційно-комунікаційні технології відіграють на уроках історії.

Інформаційно-комунікаційні технології пов'язані зі створенням, збереженням, передачею, обробкою та управлінням інформацією. Цей термін включає всі технології, що використовуються для роботи з інформаційними ресурсами. Загалом використання ІКТ в навчальному процесі виступає як комп'ютерно-орієнтована складова педагогічної технології, яка відображає деяку формалізовану модель певного компонента змісту і методики навчання, що представлені педагогічними програмними засобами, інформаційно орієнтованими методами навчання і комунікаційними мережами для розв'язання дидактичних завдань або їх фрагментів.

Традиційна класно-урочна система зорієнтована на трансляцію знання від учителя до учня. Використання ІКТ у навчально-виховному процесі дозволяє перейти від навчання, в основі якого – інформація, почута з вуст викладача або прочитана в підручнику, до навчання через сприйняття інформації з електронних ресурсів, інтернету, навколишнього середовища тощо. На будь-якому уроці вчитель, оперуючи різноманітними цифровими навчальними ресурсами, може організувати дослідницьку діяльність учнів, зорієнтувати в індивідуальному пошуку інформації, навчити оцінювати надійність різних інформаційних джерел,

створювати власні електронні продукти (малюнки, мультимедійні презентації, електронні моделі) [6, с. 10-12].

Замість насичення пам'яті дитини значним обсягом знань набагато важливіше навчити її знаходити, користуватися та застосовувати їх на практиці. Завдяки використанню ІКТ діти працюють в індивідуальному темпі, що створює ситуацію успіху для кожного учня, процес здобуття знань мотивує до навчання.

Можна виділити такі переваги використання ІКТ у процесі вивчення історії:

1) інформаційно-комунікаційні технології дозволяють представляти знання історичних фактів, подій, документів, коментарів та інтерпретацій у взаємозв'язку; 2) знання постають у повному контексті, а контекст – це не тільки коментарі, а й багато інших матеріалів (малюнки, анімація, портрети); 3) реконструкція історичних подій як найважливіший крок у формуванні історичної свідомості відбувається завдяки залученню віртуальної реконструкції, що стимулює інтелектуальну діяльність учнів [1, с. 16].

Таким чином, за допомогою ІКТ інтенсифікується інформаційна взаємодія між суб'єктами інформаційно-комунікативного середовища, результатом якої є формування більш ефективної моделі навчання. Використання ІКТ дозволяє організовувати урок історії таким чином, що взаємодія між суб'єктами процесу навчання стає невід'ємною рисою пізнавального процесу на уроці. ІКТ дозволяють розробляти і застосовувати принципово нові засоби інформаційної взаємодії між учнями. Ця взаємодія зорієнтована на виконання різноманітних видів самостійної діяльності з моделями предметно-історичного середовища (артефактів культури, реконструкцій історичних подій, явищ, процесів і т. п.), створеними за допомогою сучасних комп'ютерних засобів та представленими на екрані [7, с. 32-33].

Провідною метою застосування ІКТ на уроці історії є досягнення більш глибокого осмислення навчального історичного матеріалу, образне сприйняття, посилення емоційного впливу історії на особистість учня, його «занурення» в досліджувану епоху. Це відбувається за рахунок використання карт, схем, навчальних картин, відео- та аудіокоментарів, поданих в електронному варіанті [5, с. 36].

Висновок. Інформаційно-комунікаційні технології на сьогодні є засобом підвищення ефективності навчання. За допомогою ІКТ значно зростає мотивація учнів до вивчення історії, підвищується інтерес до оволодіння історичними знаннями. Кожне заняття з комп'ютером викликає в учнів емоційний підйом, більшу зацікавленість до предмету. Використання ІКТ робить урок історії сучасним і привабливим, тому сучасний педагог просто зобов'язаний уміти працювати із сучасними засобами навчання заради того, щоб забезпечити право школярів на якісну освіту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахматюк Я. Деякі аспекти оптимізації впровадження ІКТ в українську шкільну освіту: погляд учителя-практика / Я. Батюк // Історія в школах України.— 2011. — №11–12. — С. 14–20.
2. Гриценчук О. Реалізація громадянської освіти засобами ІКТ у міжнародній практиці / О. Гриценчук // Комп'ютер у школі та сім'ї.— 2007. — № 3.— С. 42–47.
3. Грицька Т. С. Етапи формування та види інформаційних компетентностей учнів / Т. С. Грицька // Комп'ютер у школі та сім'ї.— 2010.— № 1.—С. 41–43.
4. Дементієвська Н. П. Комп'ютерні технології для розвитку учнів та вчителів / Н. П. Дементієвська, Н. В. Морзе // Інформаційні технології і засоби навчання: зб. наук. праць / За ред. В. Ю. Бикова, Ю. О. Жука. К.: Атака. — 2005. — С. 76–95.
5. Дрібниця В. О. Історична інформація в мережі Інтернет / В. О. Дрібниця // Комп'ютер у школі та сім'ї. — 2007. — № 1. — С. 31–37.
6. Десятов Д. Л. Методика використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні історії / Д.Л. Десятов. — Х.: Вид.група «Основа», 2011. — С. 10–12.
7. Єфименко Т. М. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі вивчення історії та правознавства/ Т. М. Єфименко // Комп'ютер у школі та сім'ї. — 2007. — № 7. — С. 31–36.

УДК 371.212.3

Танчик Борис

магістрант кафедри педагогіки

СумДПУ імені А. С. Макаренка

ПРОБЛЕМА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ОБДАРОВАНОСТІ В СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

У статті здійснено аналіз сучасного наукового дискурсу з проблеми інтелектуальної обдарованості. Виявлено, найбільший інтерес дослідників викликають питання щодо природи та видів інтелектуальної обдарованості, методів ідентифікації дітей з визначними інтелектуальними здібностями та вимоги до вчителів, які працюють з інтелектуально обдарованими учнями.

Ключові слова: інтелектуальна обдарованість, види обдарованості, науковий дискурс, інтелектуально обдаровані школярі.

Постановка проблеми. Проблема вивчення інтелектуальної обдарованості не втрачає популярності ще з початку ХХ ст., однак у сучасних умовах економічного розвитку суспільства, коли інтелектуальне виробництво стає одним із вирішальних факторів цього розвитку, а інтелектуальна власність – найважливішою формою власності, означена проблема набуває надзвичайної актуальності.

Аналіз актуальних досліджень. Можливість розвитку інтелектуальних здібностей особистості в педагогіці і психології досліджуються з різних позицій: теорії когнітивного розвитку (Ж. Піаже); теорії множинного інтелекту (Г. Гарднер); розвитку спеціальних і загальних здібностей (Б. Ананьєв, В. Дружинін, С. Рубінштейн, Б. Теплов); вивчення вікових особливостей розвитку обдарованості (Н. Лейтес); факторної теорії особистості (Г. Айзенк); онтологічної теорії інтелекту (М. Холодна); психології творчості (С. Рубінштейн, О. Тихомиров, Д. Богоявленська, А. Матюшкін, В. Юркевич та ін.). Незважаючи на значну кількість наукових розвідок з означеної проблеми, учені не дійшли згоди щодо визначення поняття «інтелектуальна обдарованість».

Метою даної статті є розгляд сутності поняття «інтелектуальна обдарованість» і виявлення проблем і тенденцій її розвитку в сучасному науковому дискурсі.

Виклад основного матеріалу. Незаперечним є факт, що інтелектуальна є одним із видів обдарованості, поряд зі специфічною академічною, технічно-конструкторською, музично-артистичною, спортивною, креативністю та лідерством [1]. У педагогіці і психології інтелектуальна обдарованість традиційно розглядається як загальна обдарованість, пов'язана з високим розвитком здібностей: інтелекту та креативності, і лежить в основі всіх видів обдарованості [2, с. 35].

Нам імпонує трактування інтелектуальної обдарованості як «складної, багатовимірної системи психічних ресурсів, яка не може бути зведена до набору когнітивних здібностей, і інтегрує в собі мотиваційні, особистісні, ціннісні та інші індивідуально-психологічні властивості людини», подане М. Холодною [4, с. 48]. Учена наголошує, що інтелектуально обдаровані люди, як правило, відрізняються високою інтелектуальною продуктивністю, що визначається мірою ефективності процесів надходження й переробки інформації, виявляють високий рівень готовності до генерації ідей («креативності» у вузькому значенні цього терміну, або дивергентного мислення) [4, с. 64].

Вважаємо за доцільне зауважити, що сам по собі термін «інтелектуальна обдарованість» за всю історію свого існування мав досить багато значень. Відповідно до цього і критерії, покладені в основу інтелектуальної обдарованості, у залежності від визначення, також змінювалися. При цьому має велике значення питання ідентифікації «інтелектуально обдарованої» особистості.

Аналіз праць із проблем обдарованості засвідчив, що неузгодженість позицій учених стосуються питання критеріїв відбору обдарованих дітей. З позиції одних дослідників обдаровані діти є неадаптивними, інші говорять про їх надзвичайну адаптивність. Можна виділити групу вчених, які вважають, що такі діти обдаровані від природи, але є фахівці, які стверджують, що від природи цей дар отримує тільки частину дітей (Дж. Фріман, Л. Термен). На наш погляд, основною причиною виявлених невідповідностей є те, що до складу обдарованих включаються надто різні групи дітей, які відрізняються не тільки за рівнем прояву здібностей, а й темпом розвитку та іншими характеристиками.

В. Юркевич розрізняє обдарованість за рівнем прояву [5, с. 119] таким чином:

- актуальна (сформована) обдарованість – яскраво проявляються здібності в навчальній діяльності;
- потенційна (нерозвинена) обдарованість – проявляється у високих здібностях, існуючих у потенційній формі;
- прихована обдарованість – виражена високими здібностями, які не помічаються не підготовленими дорослими (учителями, психологами, батьками й ін.).

В. Синенко зазначає, що потенційна і прихована обдарованості є тим серйозним «запасним» варіантом додаткових до вже відомої групи просунутих дітей (обдарованих, талановитих), який необхідно виявити, вивчити, визначити зміст роботи з ними [3, с. 189]. На нашу думку, прихована обдарованість у дітей шкільного віку за обсягом значно перевершує сформовану. Якщо таку обдарованість не виявили і вона з часом не проявилася, ця частина дітей так і залишається не розкритою.

Серед різноманітних питань, пов'язаних із інтелектуальною обдарованістю школярів, найбільш актуальною проблемою в сучасних умовах, на нашу думку, є виявлення дітей, які мають непересічні здібності. Найбільш відомі в міжнародній практиці інтелектуальні тести: шкала інтелекту Стенфорда-Біне, тест інтелектуальних здібностей Кеттелла, шкала інтелекту Векслера, дитячий тест інтелектуальних здібностей Кена Рассела, тест структури інтелекту Р. Амтхауера, тест Г. Айзенка на виявлення рівня інтелекту IQ, безсумнівно, дають реальну можливість виявляти рівень і динаміку розвитку інтелектуальних особливостей особистості обдарованої дитини. Хоча при цьому тести інтелекту не завжди чутливі до прояву інтелектуальної обдарованості. У зв'язку з цим, поряд із тестовими засобами ідентифікації необхідно використовувати різні форми психолого-педагогічного моніторингу.

Дослідники дитячої обдарованості також указують у своїх роботах на асинхронію як одну з проблем у розвитку дитячої обдарованості. Така асинхронія проявляється на двох рівнях: зовнішньому (соціальному) і внутрішньому. Розрив між обдарованою дитиною і її навколишнім світом

служить проявом зовнішньої, соціальної, асинхронії. Симптоматика внутрішньої асинхронії проявляється в невідповідності рівнів розвитку окремих функцій, або незбалансованому розвитку окремих здібностей.

Ще один найважливіший аспект проблеми обдарованості пов'язаний із роллю мотивації до досягнення результату. Дж. Рензулли вказує на роль «наполегливості» в структурі обдарованості. Очевидно, якщо однією з основних ознак обдарованості є результат, який досягається людиною в порівнянні з іншими людьми, то один і той самий результат може бути отриманий людиною з великими задатками і низькою мотивацією й людиною з середніми задатками та високою мотивацією.

Вирішуючи проблему навчання обдарованих дітей, на наш погляд, необхідно в першу чергу вирішувати проблеми педагогічних кадрів. Можна виділити найбільш значущі якості вчителя, необхідні для роботи з інтелектуально обдарованими дітьми:

- професійні знання й уміння, що дозволяють грамотно ідентифікувати інтелектуально обдарованих дітей, обрати оптимальні форми навчання для них, розробити й індивідуалізувати навчальні програми;
- сформована система цінностей, поглядів і переконань, з урахуванням уявлень про самого себе, про інших людей, про цілі і завдання своєї роботи;
- поведінкові характеристики, що включають уміння слухати, створювати надихаючу атмосферу.

Висновки. Таким чином, проблема інтелектуальної обдарованості, попри відсутність однозначного трактування ключового терміну, є надзвичайно актуальною в сучасних умовах розвитку суспільства. Серед питань, які викликають найбільший інтерес дослідників, можна виокремити: природу та види інтелектуальної обдарованості, методи ідентифікації дітей з визначними інтелектуальними здібностями та вимоги до вчителів, які працюють з інтелектуально обдарованими учнями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойченко М. А. Теоретичні та методичні засади освіти обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії: монографія. – Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2018. – 474 с.

2. Ларионова Л. И. Культурно-психологические факторы развития интеллектуальной одарённости. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2011. – 320 с.

3. Синенко В. Я. Ведущие проблемы работы с интеллектуально одарёнными детьми / Сибирский педагогический журнал. – 2012. № 3. – С. 189–191.

4. Холодная М. А. Психология интеллекта: парадокс исследования. [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://transyoga.ru/assets/files/books/sposobnosti/psih_intellect_paradoksi.pdf

5. Юркевич В. С. Одарённые дети: сегодняшние тенденции и завтрашние вызовы / Психологическая наука и образование. – 2011. № 4. – С. 99-108.

УДК 373.5.091.2

Токаренко І. О.

ННІ історії та філософії

СумДПУ імені А. С. Макаренка

ОСОБЛИВОСТІ ТА ДИНАМІКА НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

У статті проаналізовано особливості та динаміку навчальної діяльності учнів на базі доробок українських та зарубіжних науковців. Визначено, що навчальна діяльність школярів є особливою формою соціальної активності, видом діяльності, спрямованим на засвоєння теоретичних знань, умінь, навичок, компетентностей, що здійснюється під керівництвом вчителя.

Ключові слова: *навчальна діяльність учнів, динаміка навчальної діяльності, види навчальної діяльності.*

Постановка проблеми. Значимість навчальної діяльності як особливого виду діяльності, спрямованого на освоєння індивідом соціального досвіду, постійно зростає. У сучасних умовах навчальна діяльність набуває рис безперервності підвищеної затребуваності протягом всього життя. Д. Ельконін називає навчальну діяльність «другою професією» кожної людини, справедливо відзначаючи, що від уміння здійснювати її багато в чому залежить просування

людини в обраній справі. У зв'язку з цим важливо також будувати навчальну діяльність, щоб у процесі її учні могли опанувати не тільки вже наявним соціальним досвідом, але й самою діяльністю.

Аналіз актуальних досліджень. Науковою проблемою організації навчальної діяльності учнів займалися відомі українські і зарубіжні вчені у галузі педагогіки та психології як В. Шищенко, Х. Хеккаузен, М. Розенова, Ю. Трофімова, І. Малафіїк, А. Леонтьєв, Д. Ельконін, В. Давидова.

Метою статті є проаналізувати особливості та динаміку навчальної діяльності учнів на базі доробок українських та зарубіжних науковців.

Виклад основного матеріалу. Мислення дитини у школі розвивається завдяки навчальній діяльності. Першокласник відразу не може опанувати всі елементи навчальної діяльності. Спочатку за ним закріплюється тільки ланка виконання, а постановка мети, вибір дії, здійснення контролю й оцінка закріплені за вчителем. У міру розширення навчальних можливостей і зміни мотивації дитина починає претендувати на освоєння інших елементів навчальної діяльності. Якщо дорослі йдуть у цьому їй назустріч, інтерес до навчання зберігається, якщо ні – дитина внутрішньо «відходить» від школи, щоб організувати цілісну діяльність за її межами.

Насправді ж зараз, приходячи до школи, дитина дуже часто ще не має особистої автономії, хоча інтелектуально буває добре розвиненою. Звідси страх залишитись «без мами», тривожність і низька адаптованість до школи. У цьому випадку дитина бачить у вчителі фігуру, яка заміняє матір, любові якої вона повинна домогтись. Так народжується навчальна поведінка, тобто дитина хоче стати не стільки знаючою, скільки улюбленою. Надалі, якщо передавати дитині елементи навчальної діяльності (контроль, пошук способів рішення й оцінки), можна зберегти інтерес до шкільних занять. У протилежному випадку пізнавальна мотивація буде падати [6, с. 89 – 90].

Якщо в умовах школи учню в «повне володіння» поступово передаються елементи навчальної діяльності (навчають вчитися), то до 8 – 9-го класу вона може опанувати чотири елементи: виконання, контроль, спосіб та оцінку. Цілі навчання формуються, як правило, трохи пізніше, у 10 – 11-му класі, коли школяр усвідомлює, навіщо йому потрібні ті чи інші предмети [1, с. 33-34].

Діагностика сформованості навчальної діяльності може проводитись на спеціальному іспиті приблизно у 8 – 9-му класі: школяру пропонується освоїти невідому тему та виконати за нею визначені завдання, маючи всі необхідні джерела інформації (підручники, довідники, задачники тощо). Після такої самостійної роботи дитина повинна відповісти на низку теоретичних запитань і вирішити задачі одним-двома способами. Успішна здача такого іспиту свідчить про сформованість навчальної діяльності та про наявність засобів задоволення потреби в самоосвіті [3, с. 170–173].

У шкільному віці розвиток навчальної діяльності йде в контексті визначених базових відносин учня: початкова школа – це стосунки з учителем; базова середня школа – стосунки з групою однолітків; старші класи – це взаємодія з окремими вчителями, які виступають у ролі фахівців-консультантів, також значущими є взаємини з окремими друзями різної статі.

Отже, першими елементами навчальної діяльності, які опановує молодший школяр, є виконавські, технічні дії. Потім поступово йому передається дія контролю, що має три рівні: зовнішній контроль діяльності учня, що здійснюється дорослим; взаємний контроль діяльності один одного (особливо ефективний для підлітків); самоконтроль, коли зовнішній контроль не потрібний.

Паралельно йдуть оволодіння оцінюванням та усвідомлення різних способів досягнення навчальної мети. Так поступово всі елементи навчальної діяльності передаються учневі [5, с. 89].

Цілі навчання можуть виникати не тільки у старших школярів, а раніше чи пізніше, але можуть взагалі не виникати. Рання поява навчальної мети – сприятлива ознака: учень за рівнем своєї особистісної зрілості готовий до самостійного навчання (екстернату) та до самостійного планування темпу свого просування в навчанні [2, с. 69].

У молодшому шкільному віці учбова діяльність є провідною, бо, згідно з поглядами О. Леонтьєва, школярі не просто займаються нею довгий період, у ній розвиваються всі психічні функції дитини, виникають особистісні новоутворення [3, с. 265 – 268].

Учіння підлітка відрізняється прагненням суб'єкта виявити свою соціальну активність, що спрямовується на засвоєння норм, правил, цінностей, способів

поведінки. Набувають значущості пізнавальні мотиви, однак провідне місце відводиться соціальній мотивації учіння. Функція вчителя більшою мірою коригуюча. Підліток прагне сам визначати цілі учіння, вибудовувати їх ієрархію. Зважаючи на особливості та проблематичність підліткового віку, ці цілі часто виявляються нерівномірно щодо різних навчальних дисциплін.

Продовжуються розвиватися мотиви самоосвіти, способом якої є читання нових джерел, освоєння комп'ютерних технологій, користування інтернетом. Соціальні мотиви виявляються тоді, коли робиться акцент на використанні результатів учіння в майбутній професійній діяльності або для самовдосконалення. Якісні зміни відбуваються в цілеутворенні. Підліток не тільки сприймає мету, поставлену вчителем, а й уміє формулювати її сам, планувати свою роботу, визначати головну та проміжні цілі.

У старшокласників інтерес до навчання посилюється. Пізнавальні мотиви відрізняються вибірковістю, що пов'язано з вибором професії. Інтерес до знань набуває глибини. Суттєво змінюються мотиви та цілі самоосвіти. Домінують перспективні цілі, що пов'язані з обранням професії, життєвими планами. Якісних змін зазнають і способи самоосвіти, виникає прагнення усвідомити власний стиль навчальної діяльності, свої недоліки. Всі мотиви стають смислоутворюючими, а набуття знань стає справою життєвої необхідності [1, с. 92].

Отже, навчання – процес досить складний і своєрідний, він далекий від того, яким його інколи уявляють.

Відомий чеський педагог Я. Коменський на титульному аркуші своєї книги «Велика дидактика» написав: «Альфою і омегою нашої дидактики хай будуть пошуки і відкриття засобу, за якого ті, хто вчить, менше б вчили, а учні більше б вчилися» [5, с. 85].

Німецький педагог А. Дістервег так визначив кредо навчання: «Розвиток і освіта жодній людині не можуть бути дані або повідомлені. Усяк, хто бажає до них прилучитися, повинен досягнути цього власною діяльністю, власними силами, власним напруженням» [5, с. 77].

Висновок. Отже, навчальна діяльність є особливою формою соціальної активності, видом діяльності, спрямованим на засвоєння теоретичних знань,

умінь, навичок, компетентностей, що здійснюється під керівництвом вчителя. Навчальна діяльність реалізується через систему навчальних дій. Формування у школярів цих дій – одне із найважливіших завдань педагога, яке передбачає змістові та цільові складові навчальної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Леонтьев А.П. Деятельность. Сознание. Личность / А. П. Леонтьев. – Москва: Политиздат, 1975. – 304 с.
2. Малафіїк І. В. Дидактика. Навчальний посібник / І.В. Малафіїк. – К.: Кондор, 2009. – 406 с.
3. Психологія: Підруч. / За ред. Ю.Л. Трофімова, 3-тє вид., стереотипне. – Київ: Либідь, 2001. – 558 с.
4. Розенова М.І. Психологія навчальної діяльності [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ru.osvita.ua/school/method/psychology/1675/>
5. Хеккаузен Х. Мотивация и деятельность: В 2 т.: Пер. с нем. – Москва: Педагогика, 1986. – 392 с.
6. Шищенко В. О. Особливості навчальної мотивації студентів [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://intkonf.org/shishenko-vo-osoblivosti-navchalnoyi-motivatsiyi-studentiv/>

РОЗДІЛ II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОРІВНЯЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІКИ

УДК 373.5.091.32-098.76

Гура Є. Р.

ННІ педагогіки і психології

СумДПУ імені А. С. Макаренка

ВПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛІ ПЕРЕВЕРНУТОГО УРОКУ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто особливості, переваги і недоліки впровадження моделі «перевернутого уроку» в освітній процес закладів загальної середньої освіти як одного з методів нетрадиційного навчання. На основі аналізу наукових досліджень визначено теоретичні основи моделі «перевернутого уроку».

Ключові слова: *перевернутий урок, заклади загальної середньої освіти, навчання, переваги «перевернутого уроку», недоліки «перевернутого уроку».*

Постановка проблеми. Сучасні зміни провідних парадигм і тенденцій педагогічної освіти, які формують ключові знання, вміння і компетентності у навчанні учнів, спонукають до постійного руху в удосконаленні системи освіти України.

Зараз переглянуто значення самостійної роботи у навчанні школярів. Самостійна робота стає важливим видом опрацювання матеріалу учнями.

Це в свою чергу потребує використання нових активних та інтерактивних методів навчання. Саме таким методом є модель «перевернутого уроку».

Аналіз актуальних досліджень. Чимало науковців займалися вивченням методу «перевернутого уроку» в системі навчання. Це питання було предметом зацікавлення таких науковців, як Н. Рашевська, Є. Смирнова-Трибульська, Б. Шуневич, Б. Колліс та Дж. Мунен. Ці дослідники визначили дидактичні можливості «перевернутого уроку». На їх думку такий урок дозволяє: приділити увагу кожному учню; розвинути самостійність, відповідальність; сформувати вміння вільно висловлювати власну думку; критично ставитись до ситуацій та правильно вести діалог; а вчителю – заощадить час; зацікавить учнів у співпраці; допоможе кожному у розв'язанні питань, які викликали проблему.

Метою статті є аналіз наукових досліджень щодо переваг і недоліків впровадження моделі «перевернутого уроку» в заклади загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Перевернутий урок – це різновид змішаного навчання, головною особливістю якого є те, що домашнім завданням для учнів є робота в онлайн-середовищі: перегляд навчальних відеоматеріалів або інформаційних ресурсів для опрацювання нового навчального матеріалу або закріплення вже вивченого. Натомість у класі діти під керівництвом і за допомогою вчителя виконують практичні завдання до тієї теми, яку засвоїли вдома [2, с. 199].

У традиційній моделі викладання вчитель, як правило, знаходиться в центрі уваги уроку і є основним розповсюджувачем інформації протягом заняття. Учитель відповідає на питання, в той час як учні звертаються безпосередньо до вчителя за керівництвом і зворотним зв'язком. У класній кімнаті з традиційним стилем навчання окремі уроки можуть бути зосереджені на поясненні змісту з використанням стилю лекції. Участь учнів у традиційній моделі може бути обмежена діяльністю, в якій школярі працюють самостійно або в невеликих групах над поставленою задачею. Дискусії в класі зазвичай зосереджені на вчителя, який контролює хід бесіди. Як правило, така схема навчання також включає в себе надання учням завдання читання з підручника або відпрацювання концепції шляхом роботи над набором завдань, наприклад, поза школою.

На відміну від традиційного навчання, основний зміст «перевернутого уроку» полягає в попередньому вивченні та ознайомленні учнів удома з новим матеріалом за допомогою різних джерел, а на занятті – недовгий аналіз моментів, які були не зрозумілими учнями та закріплення теоретичних знань і вироблення практичних навичок. Контроль знань здійснюється в кінці того ж самого заняття за допомогою виконання різних типів завдання.

Як зазначає І. Блідар, модель «перевернутого уроку» передбачає відмову від звичних прийомів навчання: робота учня біля дошки, фронтальне опитування, диктування конспектів, робота з презентаціями та фільмами. На протигагу звичному уроку впроваджується педагогічне співробітництво: вчитель

виступає в ролі консультанта. Школярі вивчають навчальний матеріал, значною мірою за допомогою самонавчання, що допомагає розвитку пізнавальної активності та самостійності [1, с. 3].

Цей тип навчання підштовхує учнів взаємодіяти між собою та ділитись своїм здобутим досвідом. Але такий спосіб навчання вимагає додаткового часу на підготовку до занять, але якщо вчитель досить креативний та винахідний і може результативно здійснювати пошук потрібного матеріалу в інтернет ресурсах, то підготовка належного навчально-інформаційного забезпечення предмету не викликатиме особливих труднощів.

Дослідники відмічають такі зміни «перевернутого уроку» для учасників освітнього процесу: 1) на уроці вчитель не є головним і не передає знання, надаючи їх під час лекцій. Учні активно співпрацюють в парах, групах, виконуючи поставлені завдання, а вчитель контролює роботу, коментує та слідкує за тим, щоб робота відповідала поставленим цілям; 2) змінюється місце навчальної діяльності – у традиційному навчанні це робота на уроці, повторення, робота вдома. Перевернутий урок передбачає навчання вдома, повторення, роботу на уроці [3].

Існують декілька видів «перевернутого уроку», які по-різному фокусують роботу учнів на уроці:

- а) типовий перевернутий урок;
- б) перевернутий урок, орієнтований на дискусію;
- в) перевернутий урок, сфокусований на демонстрації;
- г) псевдоперевернутий урок;
- д) груповий перевернутий урок;
- ж) віртуальний перевернутий урок [4].

Дослідники зазначають, що не обов'язково виконувати всю роботу повинен вчитель, а саме: готувати або шукати відеоматеріали, формувати завдання, перевіряти роботу тощо. Деякі види робіт мають виконувати учні самостійно, а вчитель буде слідкувати за тим, як буде організований процес навчання, та надаватиме допомогу у разі необхідності.

Аналіз наукової літератури свідчить, що «перевернутий урок» має свої переваги та недоліки.

До переваг «перевернутого уроку» віднесено такі:

- 1) вчитель має змогу приділити час для індивідуальної роботи з кожним учасником учбового процесу;
- 2) учень самостійно та в необхідному темпі для себе вивчає новий матеріал;
- 3) якщо з'являється проблема, учень може у будь-який момент звернутися до необхідних матеріалів.

Визначено недоліки «перевернутого уроку»:

- 1) учень не має змоги запитати в учителя безпосередньо у той момент, коли йому необхідно;
- 2) деякі учасники освітнього процесу можуть не виконувати поставлені завдання і тому повноцінно не працюватимуть на уроці [5, с. 95].

Висновок. Отже, аналіз наукових досліджень дозволив зробити деякі узагальнення. Незважаючи на визначені недоліки моделі «перевернутого уроку», вона дозволяє шляхом правильного підбору інформації та методів навчання створити інноваційне навчальне середовище для розвитку знань, умінь, навичок, ключових компетентностей школярів. Реалізація дидактичних можливостей методу «перевернутого навчання» дає можливість підготувати критично мислячих особистостей, здатних вільно висловлювати власну думку, які вміють навчатися і здатні до самореалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блідар І. М. Перевернуте навчання: навч. посіб. / І. М. Блідар. – Кіровоград, 2017. – 59 с.
2. Коваль М. В. Електронне дистанційне і комбіноване навчання у львівських вищих освітніх закладах / М. В. Коваль // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2006. – № 1. – С. 199 – 203.
3. Модель навчання «Перевернутий клас»: змінюємо освітній процес // На урок: [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: <https://naurok.com.ua>
4. Перевернутий урок або навчання через діалог // Класна школа: [Електронний ресурс]. Режим доступу: веб-сайт. URL: <https://klasnashkola.eu>
5. Рашевська Н. В. Змішане навчання як психолого-педагогічна проблема / Н. В. Рашевська // Вісник Черкаського університету. – 2010. – №191. – С. 89 – 96.

УДК 37.014.5

Дегтярьов В. А.*ННІ історії та філософії**СумДПУ імені А. С. Макаренка*

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ В ОСВІТІ

У статті розглядається вплив глобалізації на систему освіти, який проявляється в тенденції до посилення інтернаціоналізації та інформатизації освіти. Визначається, що Болонський процес і створення єдиного освітнього простору є показниками міжнародної інтеграції в системі освіти. Аналізується поняття глобалізації, її виклики, зокрема, чи зможе система освіти окремої країни в добу світової глобалізації бути конкурентоспроможною й водночас залишитися провідним центром накопичення та передачі знань.

Ключові слова: *глобалізація, освіта, Болонський процес, інтеграція, стандарти.*

Постановка проблеми. Глобалізація – процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації, що не може оминати галузь освіти. Вона містить низку як позитивних так і негативних характеристик і тому є дискусійним питанням.

Процес глобалізації відобразився в усіх напрямках галузі освіти, але особливо у вищій освіті.

Аналіз актуальних досліджень. Питання глобалізації та її вплив на освітню галузь досліджується впродовж останніх десятиліть. Серед дослідників цієї проблеми треба виділити Т.Штатську, Ж. Малахову, А. Джуринського, Є. Бухтєєву, Н. Скотну.

Метою статті є аналіз наукових досліджень щодо впливу глобалізації на світову та українську освіту.

Виклад основного матеріалу. Глобалізація розглядається як процес всесвітньої, економічної, політичної і культурної інтеграції. Для культурної глобалізації характерно зближення ділової та споживчої культури між різними

країнами, широке використання іноземних мов (особливо англійської) для міжнародного спілкування, зростання міжнародного туризму, зростання використання інтернету, який перетворився не тільки в універсальний засіб спілкування, а й стає все більш визнаним інструментом навчальної та наукової діяльності. Зрозуміло, що і освіта не може стояти осторонь від процесу загальної інтеграції, стандартизації і зближення між різними країнами світу. Тут слово «глобальний» визначає головну мету освітньої системи: готувати висококваліфікованих фахівців для вирішення глобальних проблем [6, с. 65].

Ж. Малахова та В. Огаренко зазначають, що технічний прогрес давно торкнувся багатьох країн. Це безпосередньо сприяє глобалізації освіти, тому що людські ресурси стають новими параметрами конкурентоспроможності підприємств. Посилення конкуренції в таких умовах висуває системі освіти більш серйозні вимоги: 1) забезпечення постійної підготовки і підвищення кваліфікації кадрів; 2) рентабельне використання її на ринку праці; 3) необхідність надання працівнику освіти, включаючи знання у галузі підприємництва, маневреності у виборі напряму розвитку виробництва; 4) навчання працівників навичкам, що будуть потрібні для виконання певної роботи в умовах жорсткої конкурентної боротьби [3, с. 17 – 18].

На даний момент можна виділити два аспекти глобалізації освіти. З одного боку, економіка, промисловість прагнуть до об'єднання з метою перетворення інтелектуальних ресурсів регіону, країни або міста в чинники, що сприяють досягненню економічного зростання і інших соціальних завдань.

З іншого боку, інтернаціоналізація економічної, соціально-політичної, культурної складових в житті сучасного світу вимагає обміну не тільки товарами і капіталами, але і знаннями, а тепер і студентами і викладачами між вищими навчальними закладами і країнами. Таким чином, глобалізація освіти стала цілком логічною і закономірною складовою загальної глобалізації.

Перераховані вище тенденції ініціювали створення єдиного освітнього простору в Європі, відомого як Болонський процес [6, с. 65]. 19 червня 1999 р. у Болоньї, що в Італії, представники європейських країн, у тому числі й України, підписали «Декларацію про Європейський регіон вищої освіти». У ній зазначено,

що спільний освітній сектор – важливий фактор суспільного розвитку, що може забезпечити всім потрібний рівень знань для відповіді на виклик нового тисячоліття, допомогти усвідомити спільність цінностей і належність до єдиного культурного простору. Роль освіти і співробітництва у цій сфері повсюдно визнається першочерговою. Робота для досягнення цілей, розроблених у Болонській декларації, була запланована на короткий термін і мала закінчитися до 2010 року. Таким чином, глобалізація є найбільш функціональним викликом, з яким зіткнулися культура й освіта за свою довгу історію. Вищі навчальні заклади повинні швидко пристосовуватися до впливу глобалізації і поширення нових технологій [3, с. 18 – 19].

Тут необхідно звернути увагу на те, що мова йде не про єдину європейську систему вищої освіти, а про гармонізацію історично сформованих неоднорідних систем шляхом створення єдиних європейських стандартів для полегшення взаємодії, збільшення мобільності у сфері вищої освіти. Таким чином глобалізація освіти знайшла свій відбиток у створенні єдиного освітнього простору і націлена не на створення протиріч в існуючих освітніх системах, а на координацію їх дій [6, с. 66].

Важливою рисою національних систем освіти і науки XXI сторіччя є зростаюча академічна і наукова мобільність. Щорічно на наукові та виробничі стажування, конференції, семінари, навчання в різні країни світу виїжджає велика кількість людей. Це розвиває культурні та економічні зв'язки між державами, сприяє загальному науково-технічному прогресу. У багатьох промислово розвинених країнах Європи, Азії та Америки давно стали нормою короткострокові стажування за кордоном старшокласників, випускників вузів, молодих вчених і фахівців, що в подальшому полегшує їх працевлаштування. Подібні стажування розглядаються як корисний обмін науковими ідеями, дослідним і технологічним досвідом. Особливо вітають наявність такого зарубіжного досвіду транснаціональні корпорації, які мають філії та виробництва у всіх регіонах світу. Мобільність студентів стимулюється різними державними і регіональними програмами. Багато країн укладають двосторонні і

багатосторонні угоди в цій галузі. Найбільш відомі європейські програми ERASMUS та SOCRATES ставлять за мету створення європейської моделі вищої освіти. Студентський обмін в межах цих програм розглядається як потужний засіб розвитку загальноєвропейського ринку фахівців і кваліфікованих працівників [2, с. 38 – 42].

Європейська інтеграція створює і деякі проблеми в освіті. Потрібно враховувати культурно-освітні інтереси виникаючих суперетносів і одночасно передбачати розвиток і збагачення шляхом освіти і виховання мов і культур національних меншин. Наростає злободенність співпраці в сфері культури і освіти представників великих і малих етносів, європейців і неєвропейців, християн і мусульман, іммігрантів і автохтонів. Європейський союз, вирішуючи завдання створення загального освітнього простору, повинен відповісти на культурно-освітні запити представників регіональних і транснаціональних малих культур. Вибудовування нових відносин з національними меншинами – найважливіший напрям педагогічної політики Європейського союзу [1].

Деяку загрозу для національних систем вищої освіти становить поява освітніх провайдерів. В економічно слаборозвинених країнах ця тенденція збільшує «відтік інтелекту» за кордон. Найталановитіша молодь може бути селекціонована ще в період навчання з наступним запрошенням продовжити освіту в країні походження провайдера. У результаті потоки імміграції здібної молоді збільшуватимуться. Потенціал освітніх провайдерів зростає в міру глобалізації, яка об'єктивно прискорюється діями Європейського центру з питань вищої освіти ЮНЕСКО, Ради Європи, Європейської комісії та інших міжнародних європейських організацій [4, с. 88 – 91].

Наслідки процесів глобалізації доволі масштабно відбиваються і на українській освіті. 16 січня 2020 року Верховна Рада України прийняла новий Закон про повну загальну середню освіту. Основними його пунктами є: розширення учнівського самоврядування, можливостей для створення справжньої старшої профільної школи, можливість для учня обирати свою освітню траєкторію, фінансова автономія школи, можливості для професійного

зростання та збільшення зарплат вчителів, педагогічна інтернатура, контракти для директорів та багато іншого. Закон прийнятий з метою наближення української освіти до стандартів європейської та світової освіти [5].

Висновки. Таким чином, глобалізація в освіті представляється в формі міжнародної інтеграції за рахунок взаємного зближення освітніх систем, їх взаємодоповнюваності і взаємозалежності. Інтернаціоналізація і інформатизація освіти, а також Болонський процес є результатом глобалізаційних процесів, які поступово формують єдиний світовий освітній простір. Перед школою та закладами вищої освіти стоїть завдання не тільки прийняття цього явища як даності, а й перебудови системи викладання і виховання в навчальному закладі таким чином, щоб відповідати нормативним стандартам і бути конкурентноспроможним на ринку освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. А. Н. Джуринский. История педагогики и образования : учебник для бакалавров, 3-е изд., перераб. и доп. / А.Н.Джуринский. – М. : Издательство Юрайт, 2013. – 676 с.
2. Бухтеева Е. Е. Тенденции глобализации в образовании / Е. Е. Бухтеева // Преподаватель XXI век. – 2013. – № 3. – С.38 – 42.
3. Малахова Ж. Д. Викладання соціології: досвід інноваційних прийомів: Навч. пос. / Ж. Д. Малахова, В. М. Огаренко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 280 с.
4. Скотна Н. В. Вища освіта в епоху глобалізації / Н. В. Скотна, Н. І. Ашиток // Вісник Національного авіаційного університету. – 2013. – № 2. – С. 88-91.
5. Закон України «Про повну загальну середню освіту»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/prijnyato-novij-zakon-pro-povnu-zagalnu-serednyu-osvitu-za-progolosuvali-450-nardepiv>
6. Штатская Т. В. Глобализация образования / Т. В. Штатская // Успехи современного естествознания. – 2009. – № 11. – С. 65-66.

УДК 94: 323.281](477.52) "1945/1948"

Нємцев І. В.

ННІ історії та філософії

СумДПУ імені А. С. Макаренка

ШКІЛЬНЕ ЖИТТЯ ШАЛИГИНСЬКОГО РАЙОНУ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ У 1945 – 1948 РОКАХ

У статті розглянуто досягнення і проблеми, які виникли у сфері шкільної освіти Шалигинського району Сумської області після Другої світової війни. Аналіз даної ситуації був зроблений на основі дослідження архівних документів та газетних публікацій, зокрема газети «Сталінський промінь» за період з 1945 по 1948 роки.

Ключові слова: навчальний процес, допомога колгоспам, рівень підготовки, обмін досвідом, матеріальна забезпеченість, культурне життя, патріотичне виховання.

Постановка проблеми. Шкільне життя Шалигинського району у перші роки відбудови залишається мало дослідженим. Ця проблема є актуальною, тому що основним завданням сучасної освіти є формування гармонійно розвиненої особистості, яка повинна бути корисним членом суспільства. Деякі аспекти виховання і навчання школярів можна запозичити із історичного досвіду нашої країни.

Аналіз актуальних досліджень. У перші роки після закінчення другої світової війни у періодичних виданнях Сумської області приділялась особлива увага ситуації, яка склалася у системі освіти регіону. Так, газета «Сталінський промінь» активно публікувала матеріали про різні аспекти шкільного життя Шалигинського району. Наше дослідження здійснено на основі аналізу публікацій багатьох номерів цієї газети.

Метою статті є аналіз досвіду освітньої діяльності закладів загальної середньої освіти Шалигинського району Сумської області після Другої світової війни.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи шляхи вирішення складних ситуацій у шкільній освіті після Другої світової війни, було виявлено, що основна

увага приділялась як рівню успішності, так і естетичному та патріотичному виконанню, а також формуванню корисних життєвих навичок за допомогою праці, що є достатньо актуальним і в наш час.

Так, у номері газети «Сталінський промінь» від 23 вересня 1945 року [1] у замітці «Допомога колгоспу» розповідалося, що «директор та завуч Гудівської ЗОШ залучили всіх учнів у позаурочний час до збору урожаю сочевиці. Через два дні врожай був зібраний, а учням виголошена подяка», а вже 31 жовтня [2] того ж року в подібній замітці розповідалося, що учні вже «неповної Шалигинської ЗОШ вийшли в поле і допомогли зібрати цукровий буряк». Ця практика активного і, що важливо, добровільного залучання школярів для допомоги колгоспам як у збиранні врожаю, так і у боротьбі зі шкідниками, виявилася вдалою та тривала довгий період. Так, у замітці від 19 березня 1947 [7] року розповідалося «про допомогу учнів Ковйонківської ЗОШ колгоспу у боротьбі з бур'янами». У випуску від 31 жовтня цього ж року зазначалося, що учні Сварківської ЗОШ «25-27 жовтня за два дні допомогли зібрати два гектари цукрового буряка» [12].

Але, крім трудового виховання, в газетних публікаціях висвітлювались і успіхи та проблеми у навчанні учнів. Так, у номері від 6 січня 1946 року [3] у статті «Деякі підсумки роботи шкіл району» аналізувалися знання учнів 4-х – 10-х класів. Першою було проаналізовано підготовку з української та російської мов. Зазначалося, що учні пишуть з орфографічними помилками, визначена їхня кількість: «у четвертому класі Мачулищинської ЗОШ учні припускалися від 14 до 63 помилок в реченнях». У тій же школі «в учнів молодших класів погана каліграфія, а учні 9-10 класу мають невеликий словниковий запас». Щодо знань з математики, відмічалось, що у Мачулищах знов проблема: «у 4 класі жоден учень не міг розв'язати задачу». Учні Шалигинської ЗОШ, «вирішуючи задачу, спочатку виконували віднімання, а потім вже ділення (потрібно навпаки), а вчитель поставив «відмінно», вчителям потрібно звернути на це увагу». Проте також повідомлялося, що учні четвертих класів Ковйонківської (нині частина Шалигине), Рев'якінської, Семейкінської та Казачинської шкіл мали належний рівень підготовки. У цій же статті анонсувалось січневе зібрання вчителів і робився оптимістичний прогноз, «що учні та учителі наполегливою працею подолують проблеми».

Для вирішення цієї складної та неприємної ситуації були вживані конкретні заходи. Наприклад, застосовувався обмін досвідом. Уже в номері за 10 січня 1946 року [4] розповідалося про зібрання, де, окрім звичайних виступів на партійну тематику, відбувся й обмін досвідом між директорами Шалигинської та Волокитянської ЗОШ. Ці заходи дали результати: вже 19 травня [6] (тобто лише через чотири місяця активної праці вчителів та учнів) розповідалося про екзамени з літератури та російської мови у Шалигинській ЗОШ, які майже усі учні здали на відмінно. А у січні 1948 року [13] відбулися районні збори вчителів, де «директора Сварківської школи нагородили значком «Відмінник народної освіти».

У газетній публікації від 18 квітня 1946 р. відмічалось, що «учні активно повторюють пройдений матеріал, щоб його краще запам'ятати та скласти екзамени та контрольні» [5]. 23 травня [6] цього ж року в газеті розміщена стаття, в якій повідомлялося, що учні сьомого класу пишуть підсумковий твір на досить цікаву тему «Ми сьогодні не ті, що були вчора, а завтра будемо ті, що не були вчора». Далі розповідається, що у 6 класі Шалигинської ЗОШ здавали екзамен з географії і отримали такі оцінки «четверо учнів – „відмінно”, дев'ять – „добре” і лише один – „задовільно”».

У виданнях наступного 1947 року (26 листопада) [13] надруковано три замітки: про «здачу на відмінно ГПО (готовий до праці й оборони), у Сварківській ЗОШ», про доставку «96 складометрів дров у Кочерізьку ЗОШ та 72 кубометри – у Волокитенську ЗОШ». У третій розповідається про «обмін досвідом між учителями різних шкіл, а саме проведення відкритих уроків та допомога методичними радами та методичними зібраннями».

20 серпня 1947 р. [11] повідомлялось, що була проведена районна нарада вчителів 1 – 4 класів, де зазначалось, що у школи в 1947 році буде прийнято 764 першокласників. У цьому ж номері було розміщено статтю, що містила багато практичних порад щодо методичного забезпечення навчального процесу вчителям початкових класів від директора Козаченської ЗОШ.

26 серпня 1948 р. [17] був зроблений підсумок роботи шкіл «за 1947-1948 навчальний рік з прогнозуванням на 1948-1949 рік» і визначено, що учні «показали кращі знання, ніж в попередньому році».

Крім результатів виховної і навчальної роботи в школах регіону, зверталась увага на матеріальну забезпеченість навчального процесу.

Так, в номері від 22 червня 1947 року [9] відзначалось, що Шалигинський район взяв приклад Шпиковського району Вінницької області, котрий «першим організував недільники з підготовки матеріальної бази шкіл до навчального року». Тут же приводилися місцеві результати: «успішно відремонтовані школи у Катеринівці (нижче іде замітка про гарний ремонт та про підвезення палива), Вікторовому. Ідуть ремонти у Ковьонках, Погаричах, Волокитинову, Кочергах». Проте у низці населених пунктів були проблеми: «У Козачому, Гудові, Шулешівці ремонт так і не почався». У Козачому «винувата місцева влада та директор колгоспу, який «зірвав усі недільники без поважних причин». Але в кінці робився оптимістичний прогноз, що все буде виконано і школи запрацюють вчасно. Повідомлялося у виданні і про конкретну кількість людей, що були задіяні у господарчій діяльності, і навіть про розміри грошових витрат. Так, 26 травня [8] відбувся плановий ремонт Рев'якінської школи, де працювало «156 людей, які збудували сарай для зберігання палива, побілили будівлю та привезли 6 складометрів дров, 6 тон торфу». Після цього зазначена ціна робіт: «6000 рублів, з них 600 рублів – за дрова та торф» [9].

8 серпня того ж року відбувався аналіз ремонту шкіл та вказані проблеми: «у всьому районі в школи завезено 95% палива на зиму. Добре підготувалися Волокитенська, Рев'якінська та Шалигинська семилітня школа», але й тут проблеми: «у Шалигинської начальної школи не вистачає шкільних дошок», по району з 230 нових парт готові лише 93, а нових дошок не вистачає аж 9 штук. Замість 1450 метрів скла доставлено тільки 50 метрів. Забезпеченість зошитами – 70%, а підручниками – 90% [10].

Крім зазначених питань, в періодичних виданнях повідомлялось також про культурне життя школярів. У замітці, що була надрукована 21 квітня 1948 р. [14], робився анонс оглядів художньої діяльності шкіл району, яке «відбудеться 11-12 травня, де виступить акапела бандуристів Шалигинської, Соснівської та Сварківської школи», і вказувалися члени журі. У наступному номері зазначалося, що 1 травня у Шалигиному відбувся «зліт юних техніків та

натуралістів, щоб обмінятися досвідом». У тому ж номері зазначалося, що такі гуртки діють по всьому району.

У наступному номері газети повідомлялося, що на канікулах відбулася екскурсія до Путивля учнів Волокитинської ЗОШ, під час якої школярі «відвідали станцію юних піонерів, подивилися фільм, відвідали музей та поспілкувалися з партизанами» [15].

Не можна не відзначити, що у більшості статей, надрукованих у «Сталінському промені» значна увага приділялася патріотичному вихованню учнів, а саме: «учні повинні любити Сталіна, позбутися залишків капіталізму, релігійності та поклоніння перед західною культурою». Вчителі зобов'язані «показати учням привілей Радянського Союзу перед іншими країнами» [17].

Висновок. Проведений аналіз статей, що були надруковані у газеті «Сталінський промінь» за 1945-1948 роки, дозволяє зробити деякі узагальнення. По-перше, що шкільному життю закладів загальної середньої освіти Шалигинського району приділялася значна увага. По-друге, у періодичних виданнях того періоду розглядалися такі аспекти життя учнів та освітян: активна допомога школярів колгоспам; рівень підготовки учнів у перші післявоєнні роки та вживані заходи для покращення ситуації; матеріальна забезпеченість навчального процесу; культурне життя школярів; патріотичне виховання учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Газета «Сталинский луч» від 23 вересня 1945 року.
2. Газета «Сталинский луч» від 31 жовтня 1945 року.
3. Газета «Сталинский луч» від 6 січня 1946 року.
4. Газета «Сталинский луч» від 10 січня 1946 року.
5. Газета «Сталинский луч» від 18 квітня 1946 року.
6. Газета «Сталинский луч» від 23 травня 1946 року.
7. Газета «Сталинский луч» від 19 травня 1947 року.
8. Газета «Сталинский луч» від 26 травня 1947 року.
9. Газета «Сталинский луч» від 22 червня 1947 року.
10. Газета «Сталинский луч» від 8 серпня 1947 року.
11. Газета «Сталинский луч» від 20 серпня 1947 року.

12. Газета «Сталинский луч» від 31 жовтня 1947 року.
13. Газета «Сталинский луч» від 6 січня 1948 року.
14. Газета «Сталинский луч» від 21 квітня 1948 року.
15. Газета «Сталинский луч» від 23 квітня 1947 року.
16. Газета «Сталинский луч» від 29 квітня 1948 року.
17. Газета «Сталинский луч» від 26 серпня 1948 року.

УДК 373.5.03:2(430)

Прищ В. В.

ННІ педагогіки і психології

СумДПУ імені А. С. Макаренка

РЕЛІГІЙНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ У ШКОЛАХ НІМЕЧЧИНИ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті на основі ретроспективного аналізу розвитку релігійної педагогіки виокремлено та схарактеризовано основні історичні етапи розвитку релігійного виховання в Німеччині: 1) виховання в перших громадах християн; 2) епоха Середньовіччя; 3) епоха Відродження; 4) епоха Просвітництва; 5) епоха Нового часу; 6) I половина XIX століття; 7) 1945–1990 роки; 8) 1990 – початок XXI століття. У межах кожного етапу розкрито принципи, які є теоретичною основою релігійного виховання.

Ключові слова: *релігійне виховання, учні, Німеччина, історичний розвиток.*

Постановка проблеми. Криза, яка вразила найважливіші сфери духовного життя людства – науку, релігію та освіту, – призвів до фактичного розколу єдиного матеріально-духовного простору цивілізації, породив руйнівний за своїми наслідками розрив між знанням й історико-культурними традиціями, найнесприятливішим чином позначився та продовжує позначатися на стані й розвитку освіти. У всьому світі ведеться пошук способів розширення й поглиблення гуманітарної культури підростаючих поколінь, відродження духовних сил. Духовна криза в нашій країні ускладнена пануючим у радянський період тоталітарним мисленням, за якого людині було властиве недостатнє

усвідомлення своїх почуттів, емоцій, свого Я. Усе це позначалося на системі виховання, сприяло тому, що справжні цінності стали відсувати за важливістю на другорядні позиції. Тим актуальнішою є для сучасного періоду України переорієнтація світосприйняття, розгляд під новим кутом зору споконвічно людських цінностей, серед яких особливо важлива гуманізація, одухотворення підростаючих поколінь, розкриття людських здібностей і якостей, залучення до вищих духовно-моральних цінностей.

Відтак, інтегроване цілісне знання про світ не може сьогодні не включати в себе як складову частину також знання релігії, засноване на її філософському осмисленні. У зв'язку з цим наголосимо, що саме вихованню належить вирішальна роль у тому чи іншому типі релігійної ідентифікації особистості як одному з найважливіших, із змістовної точки зору, продуктів її самовизначення.

В Україні нині відбувається відновлення православного виховання, при цьому використовується дореволюційний досвід, досвід вітчизняних емігрантів; спостерігається деяка розбіжність у термінології: християнська педагогіка, православна педагогіка, церковна педагогіка, релігійна педагогіка. Зважаючи на це, нам бачиться доцільним вивчити основи релігійної педагогіки Німеччини для використання знання в процесі оновлення вітчизняної православної педагогіки. Величезний внесок німецького народу в скарбницю світової культури, багатовіковий досвід німецької школи, демократичні традиції німецької педагогічної думки, значне розширення культурних і наукових зв'язків між Україною та Німеччиною визначають великий інтерес педагогічної громадськості нашої країни до німецької школи. До того ж, Німеччина – одна з країн, де релігійне виховання є одним з основних компонентів навчання в усіх закладах освіти.

Аналіз актуальних досліджень. Проблему релігійного виховання порушували в дослідженнях з педагогіки. Методологічну основу, мету й завдання, форми релігійного виховання в школі виявлено такими науковцями, як Б. Вульфсон, О. Джуринський, З. Малькова, законодавчі засади релігійного виховання німецьких школярів привернули увагу І. Ковровського; історія релігійного виховання від першоапостольської церкви до XX ст. та принципи

викладання релігієзнавства в сучасній німецькій школі стали предметом дисертаційної роботи О. Зайцевої; теорію та практику підвищення кваліфікації вчителів релігії в Німеччині висвітлено О. Орловою.

У Німеччині питанням релігійної педагогіки присвятили свої праці Й. Аретц, В. Бартоломеус, Г. Й. Дьоргер, Г. Фокс, Г. Фройденберг, К. Гроссманн, В. Джеймс, Ф. К. Кауфман, Р. Кьохер, І. Ліхтенштейн та ін.

Проте питання історичного розвитку релігійного виховання в Німеччині не знайшло достатнього висвітлення в науковій літературі.

Мета статті – виокремити та схарактеризувати основні історичні етапи розвитку релігійного виховання в Німеччині.

Виклад основного матеріалу. У контексті даного дослідження на основі ретроспективного аналізу розвитку релігійної педагогіки виокремлено вісім етапів її становлення. У межах кожного етапу нами було розкрито принципи, які є теоретичною основою релігійного виховання. Зауважимо, що становлення й розквіт європейської цивілізації за хронологією збігаються з історією розвитку християнства, тому неможливо вивчати історію становлення релігійного виховання Німеччини, не враховуючи той досвід, який був накопичений задовго до появи самої держави.

У нашій науковій розвідці ми розглядаємо хронологію розвитку християнської педагогіки з моменту її зародження, що можна вважати оформлення християнства як релігії. Виховання в перших громадах християн орієнтувалося на Біблію – зібрання канонічних творів, що складається з двох частин: Старого Завіту, куди йде початок християнської традиції виховання, і Нового Завіту, де обґрунтовані християнські цілі та зміст виховання.

У період раннього Середньовіччя провідну роль відігравала католицька філософсько-педагогічна традиція, яка протистояла Античності й варварству, черпаючи в них, однак, важливі ідеї. Це етап зародження церковних шкіл, які створювалися при існуючих у той час монастирях. Історія ранніх етапів становлення релігійної педагогіки доводить, що саме їй належить заслуга створення системи шкільної освіти в європейських державах, а пізніше й у інших країнах. Саме релігійне виховання було тією домінантою, яка відігравала провідну роль у процесі розвитку особистості дітей.

У період раннього Середньовіччя, коли християнство ще не зайняло панівного становища, а тільки було окремою громадою, рання церква акцентувала свою увагу виключно на завданнях морального вдосконалення суспільства. Зароджувалася нова система виховання, яка буде панувати протягом багатьох століть.

Рання церква в якості пріоритетного висунула завдання релігійно-морального виховання та надала йому небувалого в історії світу та історії педагогіки значення. Виховання в той самий час було своєрідним сплавом релігійного та світського начал. Останнє передбачало необхідність освоєння земних знання й мудрості. Християнське виховання було звернене однаково до кожної людини, але були спроби корпоративного поділу (одночасно було направлено на відтворення станової моралі) (Власова, 2002; Давлетин, 2003; Lichtenstein, 1971).

Першими християнськими школами були школи катехуменів (оглашених). Ці школи створювалися для тих, хто бажав стати членом християнської громади, але в кого не було необхідних знань у галузі християнського вчення й необхідної моральної стійкості. Головну увагу тут було приділено основам християнського вчення.

У встановлені дні тижня, а в деяких школах щодня, катехумени збиралися на паперті або іншій частині церкви й вислуховували моральні настанови. Школи для катехуменів називалися також Катехітичні, внаслідок того, що основу навчання становило читання катехізису (Oliver, Bane, 1971).

Поступово в окремих містах ці школи розвивалися в установи вищого типу, які відкривалися єпископами, і, перебуваючи в їхньому віданні, служили як для навчання священнослужителів, так і для загальної освіти дітей. Пізніше їх стали називати кафедральними або соборними, у зв'язку з будівлею, в якій вони перебували. Постійно зростаюча вимога більш ґрунтовної загальної освіти в наступні століття сприяла розвитку соборних шкіл, на інтелектуальній базі яких стали народжуватися перші середньовічні університети» (Oliver, Bane, 1971; Философия образования, 1995).

В епоху Відродження стався новий сплеск у розвитку релігійного виховання, коли у філософсько-педагогічній думці в оновленому вигляді з'явився

ідеал духовно й фізично розвиненої особистості, який був наповнений конкретно-історичним змістом. Ідейні натхненники Відродження самі нерідко були носіями такого ідеалу, будучи еталоном мудрості, моральності й духовності. На думку Г. Бьомера, значним досягненням релігійної педагогіки того часу були єзуїтські школи, викладачі яких по праву займали помітне місце в її становленні (Biemer, 1985).

На епоху пізнього Відродження та Просвітництва потрапляє наступний етап розвитку релігійної педагогіки. Це час нового витка в розробці педагогічних ідей, що носять набагато більш раціональний, світський сенс: проголошується свобода совісті та право на релігійну освіту відповідно до конфесійної приналежності, посилюються прагнення забезпечити національне демократичне виховання, прискорюється формування нових суспільних і духовних цінностей, рішуче переглядається концепція людини та світу, інакше трактується запропонована раніше ідея виховання ідеальної людини (якщо в XVII ст. йшлося передусім про благородну людину, то у XVIII ст. – про освічену) (Генкель, 1906).

У XIX ст., коли завершується формування класичної педагогіки Нового часу, у розвитку релігійної педагогіки відбувається новий виток. У поле її зору опиняються невичерпні можливості й індивідуальність людської особистості. У педагогіці відбувається збільшення знань, запозичених із філософії та інших наук про людину та її виховання. Пильно вивчаються цілі, зміст і методи навчання й виховання, методологія педагогічної науки. Намічається поворот до психологічного обґрунтування освітнього процесу, зароджуються сучасні теорії соціального виховання.

У першій половині XX ст. Німеччина стає однією з індустріальних країн, які швидко розвиваються. У цей час церква відокремлюється від держави, в школах зменшується кількість годин, що виділяються на вивчення релігієзнавства, але релігійне виховання, як і раніше, займає чільне місце в системі освіти. До першої половини XX ст. в педагогіці простежуються дві основні парадигми. Одна з них – педагогічний традиціоналізм – продовження колишньої педагогічної думки, інша – нове виховання, або реформаторська педагогіка, – певна альтернатива такої традиції. Релігійна педагогіка належала до традиційної течії.

Сьомий етап розвитку релігійної педагогіки можна віднести до періоду з 1945-го по 1990-ті роки, коли Німеччині потрібно було відновитися після поразки в Другій світовій війні, знайти точки опори й налагодити нове життя. Частково це торкнулося й системи народної освіти. Що стосується викладання релігієзнавства в німецьких школах, то в Західній Німеччині християнська церква знову стала тим стрижнем, який допоміг відновити дух нації, тому Закон Божий зберігся в усіх типах шкіл як обов'язковий предмет. У цей час у Східній Німеччині будь-яка церква перебувала в пригніченому стані, предмета «Релігієзнавство» в навчальних планах не було.

Проаналізувавши документи та наукові джерела, дійшли висновку, що в першому десятиріччі після закінчення Другої світової війни релігійне виховання у ФРН розглядали як присутність церкви в школі. Цей період характеризувався, як зазначає Т. Артерчук, такими ключовими поняттями, як повоєнна реставрація освіти, вплив християнських цінностей, забезпечення права на релігійне виховання дитини, денацифікація освіти. Релігійне виховання школярів відображали такі ключові поняття, як Біблія, книга Псалмів, Катехізис, історія Церкви, богослужіння у школі та дія Святого Духа. Важливим внеском у розвиток релігійної педагогіки стало формування теологічного підґрунтя релігійного й богословського змісту релігійного виховання. Методика викладання та педагогічне обґрунтування релігійно-виховного процесу не були предметом наукового розгляду. У західній Німеччині простежується зростання інтересу до релігії, відведення церкві та релігійному вихованню провідної ролі в духовному відродженні нації, а в східній – навпаки, поступове усунення церкви від участі в народній освіті та побудова нової соціалістичної школи (Артерчук, 2010).

Останній етап розвитку релігійного виховання датується 90-ми роками ХХ ст. – початком ХХІ століття. У 1990 р. після політичного об'єднання НДР та ФРН в єдину державу після злиття освітніх систем обох країн. У школах колишньої НДР було введено урок релігії як обов'язковий. В основу побудови програм з релігії на межі ХХ–ХХІ століть покладено такі ключові моменти, як досвід людини, теологічні постулати протестантизму/католицизму та нехристиянські типи релігійності, світогляду. Програми базуються на таких принципах, як творчість,

міжконфесійна співпраця, урахування новітніх теологічних і релігійно-педагогічних підходів до релігійного виховання. Однак треба наголосити, що з кінця 1990-х років релігійне виховання в Німеччині стало слабнути через вихід на перше місце матеріальних благ.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, у розвитку релігійного виховання в сучасній школі Німеччини виокремлено вісім етапів: 1) виховання в перших громадах християн; 2) епоха Середньовіччя; 3) епоха Відродження; 4) епоха Просвітництва; 5) епоха Нового часу; 6) I половина XIX століття; 7) 1945–1990 роки; 8) 1990–початок XXI століття.

Подальшого дослідження вимагає вивчення досвіду релігійного виховання Німеччини з метою його творчого використання в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артерчук Т. Релігійне виховання німецьких школярів у роки повоєнної реставрації (1945–1955) / *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. – № 26. – 2010. – С. 262–269.
2. Власова Т. И. О содержании и методах воспитания духовности у современных школьников / *Известия Южного отделения Российской академии образования*. – № IV. – 2002. – С. 166-175.
3. Генкель Г. Народное образование на Западе и у нас. – СПб.: Типография Брокгаузь - Ефронъ. – 1906. – 154 с.
4. Давлетин К. Д. Национальные и религиозные компоненты культуры / *Педагогика*. – № 6. – 2003. С. 74-81.
5. Философия образования: состояние, проблемы и перспективы (материалы круглого стола) (1995) / *Вопросы философии*. – № 11. – С. 3-35.
6. Biemer G. *Der Dienst der Kirche an der Jugend. Handbuch kirchlicher Jugendarbeit I*. Freiburg. – 1985.
7. Lichtenstein E. Bildung. Joachim Ritter / *Historisches Woerterbuch der Philisophie*. – № 1. – 1971. – P. 921-937.
8. Oliver D., Bane M. J. Moral education: is reasoning enough? *Beck / Crittenden / Sullivan*. – 1971. С. 252-271.

ОСОБИСТІСНІ ЯКОСТІ ВЧИТЕЛЯ ТА ЇХ РОЛЬ В ОРГАНІЗАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ З УЧНЯМИ ЗА ПОГЛЯДОМ В. СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті подано найбільш актуальні проблеми, з якими зустрічаються педагоги-початківці. Разом з тим проаналізовано способи вирішення цих проблем, орієнтуючись на праці В. Сухомлинського. Розглянуто особливості роботи педагога та те, як можна покращити свою педагогічну майстерність, орієнтуючись на погляди В. Сухомлинського.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство досить швидко перетворюється у «суспільство споживання». На жаль, воно настільки цим захопилося, що за інерцією більшість людей втрачають зацікавленість у розвитку себе як особистостей – гармонійного розвитку своєї фізичної та духовної суті у межах дотримання моральних норм. Школа та учні, які в ній навчаються, не є винятком. Орієнтуючись на досвід педагогів, можна сміливо стверджувати, що діти стрімко втрачають інтерес до навчання. Як результат – зникає інтерес до своєї діяльності та до взаємодії з учнями і у самих вчителів. У такій ситуації приклад В. Сухомлинського та аналіз його поглядів щодо того, яким повинен бути педагог, є актуальним, оскільки змушує вчителя поглянути на свою діяльність не лише з точки зору навчальної програми, а й як реалізацію себе у ньому з точки зору особистості.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема взаємодії педагога з учнем, виховання та перевиховання учня, орієнтуючись на переконання В. Сухомлинського, на сьогоднішній день є достатньо дослідженою. Зокрема, даній проблемі присвячена праця М. Антоненко «Проблема взаємостосунків учителя і учнів у поглядах В. Сухомлинського» [1]; Н. Безлюдної «Погляди Сухомлинського на моральні порушення дітей» [2]; В. Ликового «Дбайливе ставлення до дитини в народно-педагогічній концепції В.О. Сухомлинського» [3] тощо. У всіх цих працях під тим чи іншим кутом зору висвітлюється проблема взаємодії вчителя й учнів та питання, яким повинен бути педагог.

Мета статті. З'ясувати, які провідні якості та вміння педагога, котрі складають сутність педагогічної майстерності за В. Сухомлинським, повинні стати основою педагогічної діяльності кожного вчителя.

Виклад основного матеріалу. Праця вчителя є титанічною. І не кожна людина здатна наважитись на неї, а ті, хто обирають такий шлях, не завжди знають, як зрозуміти – це його покликання чи ні? В. Сухомлинський характеризує діяльність вчителя наступним:

а) Вчитель має справу з найскладнішим, неоцінним, найдорожчим, що є у житті – з людиною. Від нас, від нашого вміння, майстерності, мистецтва, мудрості залежить її життя, здоров'я, розум, характер, воля, громадянське й інтелектуальне обличчя, її місце і роль у житті, її щастя.

б) Кінцевий результат педагогічної праці можна побачити через дуже тривалий час [3, 5].

Ось те, на чому неодноразово наголошує В. Сухомлинський – вчитель повинен бути терплячим. Тільки така людина здатна працювати на результат, який можна буде побачити через місяць, півроку чи рік. Ми вважаємо, що терплячість повинна бути розвинута в характері вчителя.

в) Найважливіше завдання вчителя – боротися за людину, переборювати негативні впливи і давати простір позитивним. А для цього необхідно, щоб особистість учителя найбільш яскраво, дієво і благотворно впливала на особистість учня [3, 6].

На нашу думку, вміння позитивно мислити є ще однією рисою, якою необхідно володіти вчителю. Вона попередить передчасне «зношування» нервової системи, про що часто зазначає В. Сухомлинський.

г) Об'єкт праці вчителя – найтонші сфери духовного життя особистості, яка формується, – розум, почуття, воля, переконаність, самосвідомість. Впливати на ці сфери можна так само – розумом, почуттями, волею, переконаністю, самосвідомістю. Найважливіші інструменти нашого впливу на духовний світ школяра – слово вчителя, краса навколишнього середовища й мистецтва, створення обставин, в яких найяскравіше виражаються почуття – весь емоційний діапазон людських відносин.

д) Праця вчителя – формування людини, і це покладає на нього відповідальність, яку ні з чим не зіставиш [3, 6].

Учительська професія – це людинознавство, постійне проникнення в складний духовний світ людини, яке ніколи не припиняється. У ній немає жодної педагогічної закономірності, немає жодної істини, яка б була абсолютно *однаково застосована* до всіх дітей. Учительська професія – це гармонія серця й розуму; це вміння *пізнавати серцем* усе, чим живе, що думає, з чого радіє й чим засмучується ваш вихованець [3, 10 – 11].

Стає очевидним та аргументованим твердження того, що педагогіка це не лише наука, а й мистецтво. І тому справжнім педагогом може стати лише той, хто вміє поєднувати відчуття, які дарує серце та переконання, якими керує мозок.

Разом з тим, на думку В. Сухомлинського, найважливішими якостями педагога є:

- повага й довіра до дітей;
- професійна майстерність (учитель – джерело знань, інформації);
- високий моральний авторитет;
- творчий стиль діяльності;
- організаторські здібності;
- знання специфіки роботи з дітьми і врахування їх вікових особливостей;
- широкий культурний кругозір.

І, звичайно, найважливішою характеристикою вчителя-професіонала є володіння мистецтвом контакту [4, 48-49]. Вчитель «завжди повинен знати, як дати дітям радість праці, радість успіхів у навчанні, пробудити в їхніх серцях почуття гордості, власної гідності» [1, 304].

Треба звернути увагу на те, як В. Сухомлинський говорив про попередження утворення стереотипів у вчителя по відношенню до учнів, адже і сьогодні це є доволі актуальною проблемою, особливо у педагогів, які лише починають свою кар'єру. Більшість з них доволі швидко перестають бачити за вимогами освітньої програми особистість учня. В. Сухомлинський з цього приводу пише, що будь-яка програма з будь-якого предмета – це певний рівень, коло знань, але не жива дитина. До цього рівня, кола знань різні діти йдуть по-різному [3, 27]. Як працювати тоді з класом, коли в ньому всі такі різні? Вчений

наводить приклад того, що клас треба розділяти на групки, і для кожної давати завдання відповідного рівня складності. При такому підході всі учні просуваються вперед – одні швидше, інші – повільніше, але дитина розвивається і для неї урок проходить з користю.

Таким чином ми можемо побачити, що майже всі учні здатні робити успіхи у навчанні, але багато залежить від того, як працюватиме дитина, та як до неї буде ставитись вчитель, про що згадував не лише В. Сухомлинський, а й багато інших видатних педагогів.

Висновки. Узагальнюючи погляди В. Сухомлинського про те, якими якостями повинен володіти сучасний вчитель, можна виділити наступне:

- вчитель повинен мати високий рівень гуманізму для того, щоб прийняти особливості кожної дитини та розвинути їх в такому руслі, яке дозволить їй максимально самореалізуватися у житті;
- вчитель повинен бути терплячим та не чекати результатів відразу;
- вчителю необхідно бути харизматичним та бути «позитивно зарядженим»;
- вчителю необхідно вчитися «відчувати дитину» для того, щоб максимально ефективно з нею взаємодіяти.

На нашу думку, сучасний вчитель це не просто майстер своєї справи, це людина, яка здатна знаходити натхнення у власній справі та надихати учнів на навчання та пізнання світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонець М. «Проблема взаємостосунків учителя і учнів у поглядах В. Сухомлинського»// Рідна школа. №7, 2014, С. 47-50.
2. Безлюдна Н. Погляди Сухомлинського на моральні порушення дітей / Н. Безлюдна // Початкова школа. – №4. – 1998. – С. 14-17.
3. Ликов В. Дбайливе ставлення до дитини в народно-педагогічній концепції В. О. Сухомлинського // Рідна школа. – 2005. – № 12. – С. 16-19.
4. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5-ти т./ В. О. Сухомлинський. – К: Радянська школа, 1976. – Т. 2. – 718 с.
5. Сухомлинський В.О. Сердце отдаю детям. – К: Рад. школа, 1981. – 382 с., ил.

6. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві. – К: Рад. шк., 1988. – 310 с.

7. Шумбар О. Моральне виховання у контексті гуманістичних поглядів В. О. Сухомлинського // Рідна школа. – 2014. – №7 – С. 47-50.

УДК 37.091.4:37.22(091)

Суббота Є. І.

ННІ історії та філософії

СумДПУ імені А. С. Макаренка

ПРОБЛЕМИ ДИДАКТИКИ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті на основі історичних розвідок аналізується процес становлення та розвитку дидактики як науки про навчання в різні історичні епохи. Акцентується увага на тому, які чинники впродовж століть впливали на розвиток дидактики та якими питаннями і проблемами вона займалася від свого зародження до наших днів.

Ключові слова: дидактика, педагогіка, навчання, виховання, учень, вчитель, особистість, навчальний процес, суспільство, історія.

Постановка проблеми. В усіх кутках світу мільйони педагогів навчили і виховали мільярди людей, поставили їх перед потребою майбутнього життєвого удосконалення – соціального та духовного. Цей процес не зупиняється, а набуває обертів.

Загально відомо, що наука, культура, освіта визначають поступальний рух всього людства, а педагог є керманичем цього руху. Кваліфікована діяльність педагога величається у суспільстві педагогічною і розпочинається із вивчення педагогіки як науки про виховання. У простому розумінні виховання означає підготовку людини до життя і діяльності у суспільстві. Педагогіка – це не тільки нинішня наука, але й мудрість народу, надбання багатьох поколінь. Один з розділів педагогіки, який досліджує теорію навчання та освіти, називається дидактикою.

Аналіз досліджень та публікацій. Освіта – це об'єкт вивчення педагогічної науки. Об'єктивне розуміння її сутності, функцій, завдань на сучасному етапі розвитку української державності значно підсилить

методологічну складову педагогічно-наукових досліджень, що, в свою чергу, посприяє забезпеченню результативності організації педагогічного процесу в умовах нової української школи.

Дослідження проблем, пов'язаних з визначенням предметно-об'єктивної складової педагогіки та дидактики, здійснювали науковці, які розглядали ці категорії в контексті теоретичних складових дидактики. Так, різні проблеми теорії навчання подані в працях вітчизняних дослідників (А. Алексюк, В. Бондар, І. Малафіїк, Н. Мойсеюк, А. Зайченко, С. Збандуто, С. Кушнірук, В. Онищук, О. Савченко, М. Фіцула, В. Ягупова тощо).

Мета статті. Аналіз основних проблем дидактики на різних етапах розвитку суспільства та їх вплив на стан сучасного навчання.

Виклад основного матеріалу. Сучасна дидактика – це усталений розділ у педагогіці. Безперечно, вона постійно змінюється, крокуючи в ногу з часом, вбираючи у себе світові науково-технічні, інформаційні досягнення, однак у структурі своїй залишається класичною.

Виник термін «дидактика» в Німеччині у 1613 році. Саме тоді Кристоф Хельвіг і Йохим Юнг, аналізуючи діяльність відомого мовознавця і прихильника навчання рідною мовою Вольфганга Ратке, підготували «Короткий звіт з дидактики» або «Мистецтво навчання Ратихія».

Звичайно, практика виховання існувала вже і тоді, коли систематизованої педагогічної теорії ще не було. І до Яна Коменського були школи, у них навчалися діти і педагоги, які навчали їх, писали трактати й розмірковували над проблемами школи та освіти.

Один з найвизначніших мислителів світу – великий Аристотель (384-322 до н.е.) теж зробив значний внесок у розвиток поглядів на навчання і виховання [3, с. 95-100].

Виховання, як зазначав великий мислитель, повинне забезпечити гармонійне поєднання фізичного, морального і розумового розвитку людини. Він вимагав враховувати вікові особливості дітей і був переконаний, що воно має бути справою не приватною, а державною. На його думку, людина від природи дістає лише зародки здібностей, які вона може розвинути вихованням.

Значний теоретичний педагогічний спадок залишив римський філософ Марк Фабій Квінтіліан (35-96 рр. н.е.) – перший із теоретиків педагогіки. Він вважав, що майже всі діти мають здібності до навчання, яке пропонував починати щонайраніше. Квінтіліану належить розроблена ним цілісна система дидактичних рекомендацій, він також обґрунтував вимогу врахування індивідуальних особливостей учнів, розглянув проблему співвідношення природи людини і виховання та проблему їхнього взаємозв'язку. Цей філософ сформулював висновок про те, що на ранній стадії розвитку дитини все вирішують природні дані дитини, а для вищого ступеня розвитку співвідношення вже інше. Школа, якою він керував, стала першою у Римі, отримала статус державної, оскільки на її утримання держава виділила значні кошти [1, с. 184].

В історії людської цивілізації період XIV— XVI ст. характеризується як епоха Відродження. Це була найвеличніша з революцій, які до того часу знало людство. Батьком експериментальної науки, засновником емпіризму, став Ф. Бекон (1561—1626). Він уперше в науці розробив індуктивний метод пізнання, увів власну класифікацію наук, в якій педагогіка мала своє місце, тобто педагогіка вже була відокремлена як самостійна наука, хоча предмет її вивчення був окреслений дуже невизначено.

Першим, хто розробив педагогіку як відносно самостійну галузь теоретичного знання (головним чином дидактику) з чітким розумінням предмета дослідження, був Я. Коменський. Без сумніву, він був одним з найвідоміших педагогів-теоретиків Західної Європи і одним з найдосвідченіших учителів свого часу. Проте своє слово сказав той час, у який жив і творив великий педагог. За словами самого Я. Коменського, на той час було накопичено багато різноманітного освітнього матеріалу.

Невизначеність завдань освіти, обсягу та змісту освітнього матеріалу, а отже, і провідного методу навчання, зумовили необхідність усю справу навчання і виховання поставити на наукову основу. Крім того, епоха Відродження відкрила перед людиною незвідані світи: світ природи, світ історії та світ людини [2, с. 201].

Потрібно було наявні знання про них звести в єдину систему, зробити якщо і не предметом вивчення, то, принаймні, придатним хоча б для ознайомлення

з ними учнів. Нарешті, ще один аспект життя тодішньої школи: вона була засиллям нудьги, фізичних знущань над учнями, примітивного змісту. Потрібно було шукати відповіді на поставлені питання.

Час покликав Я. Коменського. Своєю «Великою дидактикою» він дав відповіді на багато з поставлених життям питань і визначив орієнтири для пошуку відповіді на всі інші педагогічні проблеми. У своїй творчій праці Я. Коменський сповна використав досвід, який на той час мало людство у справі навчання та виховання. А цей досвід був значним. Я. Коменському належить існуюча структура класно-урочної системи; принципи природності освіти, поділ учнів одного віку на класи, а навчального часу – на навчальні роки, чверті з канікулами між ними; щоденні заняття – на 45-хвилинні уроки та 10-20-хвилинні перерви; предметна система викладання з певними програмами і підручниками; екзамени наприкінці року з переведенням до наступного класу або залишенням на наступний рік. Він розробив також концепцію, що стосується професіоналізму вчителів (до того часу вони готувалися тільки в межах знань предмета і зовсім не розумілися на методиці викладання). Низку праць присвячено вчительській професії, засобам активізації учнів, їх усвідомленому ставленню до навчання [4, с. 28].

Дидактика досліджує не всі форми поведінки, а лише цілеспрямовані, тобто ті, метою яких є перетворення людської діяльності. Відповідно, провідними тенденціями розвитку національної системи освіти мають бути: орієнтація на людський вимір в освітній діяльності, на визнання цінності особистості учня та її гідності; усвідомлення педагогами суб'єктності учня в навчальному процесі та її забезпечення; спрямованість навчального процесу до учня, на формування в цьому процесі його особистості; подолання відчуження культури і науки від освіти, орієнтація освіти на гуманістичні цінності світової, національної і професійної культури; перенесення акценту з викладацької діяльності педагога на пізнавальну діяльність учня, на формування творчої методики його самонавчання та самоактуалізації, в тому числі й навчально-пізнавальної діяльності; перехід від традиційних, інформативних, монологічних методів і форм навчання до діалогічних; комп'ютеризація і технологізація

навчання; цілеспрямоване впровадження особистісно-орієнтованих технологій навчання [5, с. 138].

Висновок. Отже, сучасна дидактика, спираючись на історичний досвід її розвитку і нинішній стан суспільства, має відкривати нові явища в навчальному процесі та опрацьовувати такі проблеми в руслі гуманістичних дидактичних концепцій: визначати мету і обґрунтовувати зміст навчання; досліджувати сутність, закономірності та принципи навчання, а також шляхи підвищення його розвиваючого та виховного впливів на учнів як суб'єктів навчання; обґрунтовувати дидактичні основи забезпечення суб'єктності учнів у навчальному процесі; вивчати закономірності навчально-пізнавальної діяльності учнів, формування її методики, шляхи активізації в процесі навчання і самонавчання; обґрунтовувати систему діалогічних методів навчання та методику ефективного їх застосування в навчальному процесі; визначити й удосконалювати організаційні форми навчальної роботи в різних освітньо-виховних системах; обґрунтовувати ефективні та об'єктивні критерії оцінки результативності як усього дидактичного процесу, так і викладацької діяльності суб'єктів викладання та навчально-пізнавальної діяльності суб'єктів навчання тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дідро Деді. Філософія. Зібрані твори в 10 томах, том 1 / Деді Дідро. – М.: Знание, 2014. – 584 с.
2. Коменський Я. А. Могуча дидактика, обрані педагогічні твори / Я. А. Коменський. – М.: Учпедгиз, 2015. – 201 с.
3. Косянтинів Н. А. Історія педагогіки / Н. А. Косянтинів, Е. Н. Мединський, М. Ф. Шабаєва. – М.: Знание, 2016. – 616 с.
4. Ушинський К. Д. Рідне слово. Книга для дітей та батьків / К. Д. Ушинський. – М.: Лествіця. – 2013. – 281 с.
5. Ягупов В. В. Педагогіка: навчальний посібник / В. В. Ягупов. – К.: Либідь. – 2012. – 560 с.

РОЗДІЛ III. СТУДЕНТСЬКІ ЕСЕ ЯК ТВОРЧИЙ РЕЗУЛЬТАТ УЧАСТІ У ПРОЄКТІ «МІЙ МАКАРЕНКО»

Бубир В. В.

Природничо-географічний факультет

СумДПУ імені А. С. Макаренка

ПЕРШІ КРОКИ У ВИХОВАННІ (ЗА ГЛАВАМИ «РОЗМОВА З ЗАВГУБНАРОБРАЗОМ» ТА «БЕЗСЛАВНИЙ ПОЧАТОК КОЛОНІЇ ІМЕНІ ГОРЬКОГО» ПОЕМИ А.С. МАКАРЕНКА)

Прочитавши першу та другу главу поеми, я дізналася, як Антон Семенович Макаренко, будучи молодим педагогом, організував педагогічну діяльність у колонії для неповнолітніх та безпритульних вихованців. На мою думку, у цьому творі Антон Семенович описує модель виховання повноцінного громадянина суспільства. Так, саме громадянина, людини, яка цілком усвідомлює наслідки своїх дій, розуміє свою роль та значущість.

На початку поеми автор знайомить нас з тим, як у незвичайних умовах розвивалася нова методика виховання дітей і молоді: виховання підростаючого покоління через колективну діяльність.

Дії починаються у 20-х роках XX століття, перед молодим педагогом постає нелегке завдання: розпочати навчання та виховання по-новому, без усіляких «книжечок та кабінетиків». Його вихованці – малолітні злочинці та безпритульні дітлахи. Та Антон Макаренко переконаний в одному: нову людину потрібно по-новому виховувати. Хоча він і не мав повного розуміння, як це зробити, він ризикнув.

Першою проблемою, з якою зіштовхнувся завідувач колонією, було, власне, приміщення. Йому надали напівзруйновані будови колишньої колонії для малолітніх злочинців: кругом панував хаос та розруха. Два місяці тривали «організаційні роботи»: за цей час було більш-менш впорядковано одну з казарм колишньої колонії. Після тривалих пошуків Антону Семеновичу вдалося знайти двох колег-однодумців.

Ось і настав перший день навчання: до колонії прибули перші шість вихованців, підлітків з кримінальним минулим. Усі працівники намагалися

влаштувати для дітей свято, створити всі необхідні умови для їхнього виховання та навчання. Але Задоров, Бурун, Волохов, Бендюк, Гуд та Таранець цього не оцінили... Дуже складно було молодому педагогу знайти з ними спільну мову. У перші дні перебування в колонії юнаки ігнорували вихователів, не хотіли працювати, у них не виникало ніякого бажання допомогти навіть в елементарному: прибрати за собою ліжко, наносити води для кухні, почистити сніг. Навіть, коли закінчилися дрова, щоб не йти до лісу, хлопці просто розібрали дах старого сараю. Через тиждень один із підлітків був заарештований за вбивство та пограбування. Усі в колонії та довколишніх селах були дуже налякані.

Ситуація, яка склалася, доводила педагога до відчаю, але як говориться у народному прислів'ї «Труднощі роблять нас сильнішими», тому він, не опускаючи рук, все ж намагався знайти істину, перечитуючи безліч педагогічних книжок, шукав саме ті «дієві» форми та методи роботи з важковиховуваними підлітками. Антон Макаренко розумів, що потрібно проаналізувати ситуацію та негайно діяти, інакше, зважаючи на постійні сварки, знущання та хуліганство, це буде не навчальний заклад, а притон для малолітніх злодіїв.

На мою думку, його впертості на шляху до поставлених цілей можна тільки позаздрити. Виснажливі шукання, невдачі, психоемоційний стан на межі відчаю посприяли непедагогічному вчинку. У стані гніву та образи молодий педагог розмахнувся і вдарив вихованця по щоці. Удар був сильний, Задоров не встояв на ногах і впав.

На мою думку, дії Макаренка, як педагога, не мають виправдань, але враховуючи ситуацію, яка склалася в колонії, вони були повчальними, дієвими. Саме цей вчинок став поштовхом до позитивних змін у колонії, як не дивно, та у вихованців кардинально змінилося ставлення до працівників колонії: вони заготовляли дрова, працювали по господарству.

Дочитавши поему до кінця, я зрозуміла, що, не зважаючи на обставини, з якими довелося зіткнутися видатному педагогу, його методи виховання посправжньому дієві, адже Антону Семеновичу вдалося через спільну трудову діяльність у кожному зі своїх учнів виховати особистість.

Буріков В. О.*ННІ історії та філософії**СумДПУ імені А. С. Макаренка*

**ДОВІРА ЯК СПОСІБ ПЕРЕВИХОВАННЯ
(ЗА «ПЕДАГОГІЧНОЮ ПОЕМОЮ» А.С. МАКАРЕНКА,
ГЛАВА «ОПЕРАЦІЇ ВНУТРІШНЬОГО ХАРАКТЕРУ»)**

Чи не найважливішим аспектом у міжособистісних відносинах людей, як членів суспільства виступає довіра. Завдяки саме довірі вибудовуються міцні відносини між людьми як на міжособистісному рівні, так і у формально-ділових відносинах. Саме на довірі були вибудовані відносини між Антоном Семеновичем Макаренком та його вихованцями.

На момент створення комуні йшов 1920 рік. Наслідки Першої Світової війни, Лютневого перевороту, Жовтневої революції та цілої серії збройних конфліктів призвели до значних втрат серед населення і утворення цілого покоління молоді та дітей, котрі не знали засобів до життя, окрім бандитизму, мародерства, розбоїв. Радянська влада попервах вдавалася до жорстких методів боротьби з «асоціальними елементами», але значна кількість цих самих «елементів» не давала можливості ввести абсолютних контрзасобів проти них. Тому були прийнято рішення про повернення цих людей до суспільства. З цією метою по всій державі були створені спеціальні заклади для перевиховання «асоціальних елементів».

І одним з найуспішніших закладів був створений у 1920 під Полтавою на чолі з А.С. Макаренком. Першими вихованцями були малолітні злочинці. І як до такого контингенту може сформуватися довіра? Антон Семенович повністю розумів, що повноцінного члена суспільства неможливо виховати під тягарем тотального нагляду та контролю. Звісно неможливе повне ігнорування нагляду, але своїм вихованцям необхідно довіряти вирішення певних складних ситуацій всередині колективу.

Одним з перших проявів саме такої комплексної довіри у «Педагогічний поемі» є ситуація, що описана в четвертому розділі. У колонії почалися крадіжки,

крали все: від продуктів до реманенту. Спершу А.С. Макаренко звернувся до колоністів з проханням видати злодія, але ніхто не наважився назвати ім'я крадія. У колоністів з'явилася ідея про те, щоб знайти охоронців не з числа колоністів, але вона розбилася через бідність власне колонії та бажання колоністів знайти злочинця власними силами. Після того як було пограбовано економку, що від'їжджала з колонії, було вирішено провести обшук, бо награбованого було настільки багато, що все надійно сховати або швидко продати крадії не мали змоги. Шляхом допитів колоністів, в речах яких було знайдено вкрадене, було з'ясовано, що весь цей час за грабунками стояв вихованець Бурун. Саме це відкриття здивувало багатьох вихованців та самого Макаренка. Бо з його точки зору Бурун був солідною людиною та старанним учнем. На допиті вихованця його вину було доведено. Але незважаючи на очевидну вину та свідків, які свідчили проти нього, Антон Семенович залишив Буруна в колонії, обмежившись тільки його тимчасовим закриттям під замок на три дні.

Я вважаю, що: по-перше саме тут виражається довіра Макаренка до колоністів як до колективу: він прислухається до них, коли вони на суді просять не виганяти Буруна з колонії, акцентуючи увагу на тому, що невідомо що з ним трапиться, а за таке вони і самі зможуть його покарати шляхом «биття пики». Отже довіра педагога проявляється у врахуванні думки колективу як єдиного цілого, але не сліпе слідування їй.

По-друге, саме в цій ситуації А.С. Макаренко проявляє особисту довіру до Буруна, коли той заявляє, що більше не буде красти. Коли Антон Семенович зауважує, що те саме він обіцяв і Комісії, на що Бурун заявляє, що Комісія і Макаренко – це різні речі. Як нам стає відомо з «Педагогічної поеми», після відбуття покарання Бурун нічого більше не крав ні в колонії, ні в інших місцях. Отже цей випадок розкриває процес встановлення саме міжособистісної довіри між Антоном Семеновичем та його вихованцями.

Отже, довіра як фундатор здорових відносин між людьми, і колективом в цілому посідають не останнє місце в процесі перевиховання особистості і педагогічній системі А. С. Макаренка.

*Голодюк П. Л.**ННІ історії та філософії**СумДПУ імені А. С. Макаренка*

**ДОВІРА – ЗАПОРУКА УСПІШНОГО ВИХОВАННЯ
(ЗА «ПЕДАГОГІЧНОЮ ПОЕМОЮ» А. С. МАКАРЕНКА,
ГЛАВА «ХОДІННЯ СЕМЕНА ПО МУКАХ»)**

Виховання і відносини людей неможливі без довіри один до одного, яка є проявом поваги, впевненістю в тому чи іншому вчинку людини і в його правильності. На довірі ґрунтується близькість, інтимність, коли ви можете довірити іншому таємницю, відверто висловити свою думку. У процесі виховання взаємна довіра є надзвичайно важливим фактором успішності процесу, адже в цьому і виявляється любов дитини до педагога, і навпаки.

У «Педагогічній поемі» мене вразила 26 глава, в якій Антон Семенович Макаренко подає чудовий приклад довіри. Більшість «педагогів» того часу ставились до дітей, які потрапили в колонію, як до малолітніх злочинців, як до людей, які ніколи не зможуть відмитись від свого минулого. Проте це було результатом того, що їм ніколи не давали можливості виправитися, постійно нагадуючи вихованцям про їх помилки. Антон Семенович мав зовсім інший підхід, він ставився до колоністів як до особистостей, іноді суворо, але з повагою. Педагог майже ніколи не вивчав справи своїх учнів, даючи їм можливість тут, разом з ним, почати нове життя, залишивши минуле в минулому. Підкупало дітей і те, що він безмежно їм довіряв і вірив у них до кінця. Він вірив у них, навіть коли вони самі не вірили в себе, навіть коли вони нічим цю довіру не підкріплювали.

Питання довіри до підлітка, за А. Макаренком, – одне з найважливіших у процесі виховання: відсутність довіри дитина відчуває особливо гостро і, як наслідок, починає «воювати» проти педагогів. Навпаки, навіть незаслужена довіра може багато чого змінити в душі людини. Антон Семенович описує випадок, як в колонію повернувся вихованець Семен Карабанов, який раніше

кілька разів тікав, щоб приєднатися до банди. Педагог доручив йому найвідповідальнішу задачу – возити гроші, які видавав колонії фінвідділ. Хоча цей хлопець до приходу в колонію мав солідне злочинне минуле. Коли вихованець повернувся з грошима, він став ледь не багатим А. Макаренка порахувати гроші, але той відмовлявся. Можна тільки уявити, які почуття вирували в душі вихованця в цей момент! Довіра педагога, яка так зворушила підлітка, надалі утримувала його від бажання знову покинути колонію. Надалі Карабанов сам став педагогом, через дитячі будинки, директором яких він працював, пройшло понад 15 тисяч підлітків.

А. С. Макаренко говорив, що до виховання будь-якого підлітка треба підходити з оптимістичною гіпотезою, хай навіть з ризиком помилитися. Відкрито виражена довіра по відношенню до моральних сил важких підлітків нерідко дає хороші результати. Адже важко залишитися байдужим, коли дізнаєшся, що хтось вірить тобі і готовий на жертву заради цієї віри. Довільно або мимоволі таке ставлення до людини пробуджує в ній відповідну реакцію. Підлітки дуже цінують те, що їм довіряють, незважаючи на їх погану репутацію. Вихованець, дізнаючись про те, що в нього по-справжньому вірять, починає, нехай іноді не цілком усвідомлено, змінюватися, щоб «не підвести». Та відповідальність, яку за нього взяли, якимось дивним чином, але неминуче змінює його. Щоправда, підозрілі підлітки іноді не вірять в те, що їм дійсно довіряють, що ця довіра – щира. Вони ставляться до виявленої довіри насторожено, як до чергової спроби впливати на них, як до чергового виховного прийому. Тому до кожної дитини потрібен індивідуальний підхід.

Особисто для мене випадок з Карабановим є досить показовим та повчальним. Він вчить довіряти своїм майбутнім вихованцям, не вішати ярлики, що доволі часто зустрічається зараз. Довіряючи учням ми зможемо викликати довіру і до себе, що є запорукою успішного виховання та навчання. Довіра дитини є дуже цінним ресурсом для вихователя. Педагог, якому вдалося завоювати прихильність учнів, має право розраховувати на відповідну віддачу.

*Гупало Л. М.**ННІ історії та філософії**СумДПУ імені А. С. Макаренка*

УКОРІНЕНЕ ЗЛО
(ЗА «ПЕДАГОГІЧНОЮ ПОЕМОЮ» А. С. МАКАРЕНКА,
ГЛАВА 22 «АМПУТАЦІЯ»)

Педагогічна спадщина Антона Семеновича Макаренка є надзвичайно актуальною. Згідно з його думками і працями сучасні педагоги створюють власні педагогічні системи. Педагог показав, як потрібно любити дитину не дивлячись ні на що, віддавати всю любов і турботу.

У сучасних умовах, коли у світі панують війни, рівень життя населення досить низький, педагог не має права забувати найголовнішу мету виховання і навчання – виховати всебічно розвинену особистість, громадянина-патріота. Не дивлячись на всі перешкоди, він має сформувати гідну людину, як це робив А. С. Макаренко.

З перших сторінок «Педагогічної поеми» я була вражена й захоплена мужністю, терплячістю та педагогічною майстерністю Антона Семеновича. Перед ним була поставлена мета – зробити із малолітніх злочинців людей, які підходили б під ідеали радянського суспільства. Для цього йому було надано складні умови: кілька напівзруйнованих будинків, невелика кількість ліжок і три стола, єдина спальня, брудний верхній одяг, воші і обморожені ноги, напівголодний пайок, матеріалізований у щоденній юшці. Усі розуміли, що у колоніях повинні виховуватися нові люди, потрібні країні, й «робити» таких людей треба, але як – хто б знав. Не знав і А.С. Макаренко. Та розумів, що треба шукати нові методи виховання, не злякався, і пішов по цьому важкому шляху.

Долаючи всі можливі труднощі, педагогу вдалося досягти певних успіхів. Поступово було відбудовано нову колонію. Вихованці почали займатися власним господарством. Ніби вже й колоністи змирилися з новими умовами життя, з тим, що потрібно працювати на добробут колонії, держави, щоденно вчитися і здобувати нові знання. Проте залишилося одне явище, що обурювало А.С. Макаренка – постійні або періодичні крадіжки. Педагог підходив до вирішення цього питання з різних сторін. Він намагався бесідами, просто

розмовами викорінити проблему. Це допомагало, але не надовго. Важко із «корінного» злодія викорінити звичку брати чуже.

На мою думку, педагог пішов на кардинальний крок. Колоністи часто грабували двори, поля селян, навіть могли людину обікрасти на дорозі. Антон Семенович давно підозрював, що колоніст на прізвище Митягін є керівником крадіжок. Він із самого малечку ріс злодієм. У колонії він не крав, бо розумів, що взяти в колонії – значить образити хлопців. Але на міських базарах і особисто у селян для Митягіна означало, що можна брати. Він часто не ночував у колонії і повертався на ранок з новим одягом або із цукерками. Молодші колоністи любили його. До А. С. Макаренка Митягін ставився з великою пошаною. З часом такі колоністи як Карабанов, Вершнєв, Волохов почали наслідувати Митягіна. Тепер колоністи здійснювали нічні крадіжки.

Саме в цей час селяни збирали врожай баштанних. Тому на полі постійно був черговий. Колоністи придумали план, для того, щоб якнайбільше набрати кавунів. Педагог дізнався про ситуацію і попередив колоністів про можливі наслідки.

Педагогу стає відомо, що грабіжницькі набіги продовжуються. Саме тут він, я вважаю, пішов на кардинальний і вірний крок. Митягін із Карабановим та іншими колоністами вночі принесли два вулики з медом і бджолами. Антон Семенович не дуже був радий такому поповненню. Викликавши до себе в кабінет Митягіна, він заявив, що колонії буде краще без нього. А.С. Макаренко давно думав над таким рішенням. Проте не поспішав з його оголошенням. Він розумів, що Митягіна якнайшвидше потрібно було вигнати з колонії. Через постійні крадіжки розвиток колонії зупинився, а отже, переживав застій.

Ясно, що для інших колоністів це було неочікуване рішення. Деякі навіть намагалися чинити опір. Одним з таких був Карабанов, який не змирився з рішенням і пішов разом з Митягіним. Антон Семенович розумів, яка на них чекає доля. Єдине, що його хвилювало, чи не образились колишні колоністи. Через кілька днів, повертаючись з міста в колонію, педагог зустрів їх на шляху. Вони попрощалися і дали зрозуміти, що образи на педагога не мають.

У цій ситуації я вважаю дії А.С. Макаренка цілком зрозумілими й правильними. Адже Антон Семенович намагався врятувати вихованців,

зробити з них гідних громадян своєї країни, а передусім гідних людей. Постійні крадіжки колоністів у цьому випадку виступають укоріненим злом, якого треба було якомога швидше позбутися, бо це завадило б колоністам досягти своїх цілей у житті.

Отже, як бачимо Антон Семенович Макаренко своїми рішеннями намагався врятувати колоністів, дати їм можливість на успішне майбутнє. Усі його дії й рішення були спрямовані на їх благо.

Дігтяренко М. О.

III історії та філософії

СумДПУ імені А. С. Макаренка

ТЕАТР: ВЕЛИКА ПРАЦЯ ВИХОВАНЦІВ (ЗА «ПЕДАГОГІЧНОЮ ПОЕМОЮ» А.С. МАКАРЕНКА, ГЛАВА «ТЕАТР»)

«Педагогічна поема» Антона Семеновича Макаренка є надзвичайно актуальною. Усвідомлюючи педагогіку як науку, практику, мистецтво, щоразу постає питання фахової підготовки вчителя, вихователя. Я вважаю, що ця книга є життєво-професійною настановою для майбутніх педагогів, і є дуже важливою для розуміння педагогічної майстерності та розвитку в подальшій професійній діяльності.

Прочитавши книгу, я б хотів виділити саме другу частину, главу 4 «Театр». Чому мені сподобалася саме друга частина? Тому що в ній розповідається про колектив. У другій частині оповідач мав мету зобразити головний інструмент виховання, колектив, і показати діалектичність його розвитку. У цій частині вже сформованого колектив, показані різні сторони життя. Автор зображує героїв у різних ситуаціях, у кожному епізоді відчувається його віра в хлопців, бажання їм доброї долі. На мою думку, колектив є головним героєм книги А. Макаренка. Шляхи його створення, розвитку, нарешті, активної дії і складають основу змісту «Педагогічної поеми».

Важливим шляхом згуртування колективу є накопичення позитивних традицій. Традиції це стійкі форми колективного життя, які емоційно втілюють норми, звичаї, бажання вихованців. Вони допомагають виробляти загальні

норми поведінки, розвивають колективні переживання. Ніщо так не згуртовує колектив, як традиція, стверджував А. С. Макаренко. У керованих ним виховних установах культивувалися і дбайливо зберігалися барвисті традиції, які об'єднували колектив комунарів. На мою думку, ходити в театр та ставити сценки в ньому було вже своєрідною суботньою традицією для колоністів. Увесь свій вільний час колоністи працювали в театрі. Наприклад, за зимовий сезон діти ставили близько 40 п'єс.

Я думаю, що А. Макаренко влаштував цей театр не тільки як якусь забаву, як це було спочатку, а й зробив це для того, щоб колоністи виховували в собі самостійність та відповідальність.

Спочатку театр працював тільки для вихованців колонії. Діти самі собі ставили п'єси і це було своєрідним захопленням та дозволяло, де вони творили та розкривали свої таланти. Виховання це мистецтво не тільки працювати, а й відпочивати. Згодом театр став досить популярним в місцевості, де була колонія, і щоб подивитися вистави до нього приходили не тільки із сусідніх сіл, а навіть і з міста. Ось тут і почалася справжня праця та прояв серйозності колоністів. Я вважаю, що театр був для них своєю справою, вони приділяли йому багато уваги, займалися розподілом обов'язків тощо. Як вважали вихованці, «роботу до постановки потрібно вважати такою роботою, яка повинна бути обов'язковою для всіх колоністів».

На мою думку, за допомогою театру діти виховували в собі відчуття відповідальності. Театр став не тільки дозволяти, а й великою працею для вихованців. За допомогою театру діти працювали разом з однією метою – гарно поставити п'єсу та сподобатися глядачу. Я вважаю, що це є ознаками колективу.

А. С. Макаренко вважав, що колектив повинен володіти такими ознаками: 1) мажор – основна якість життя, постійний бадьорий настрій, але зовсім не істеричність, ніяких похмурих осіб, райдужний настрій; 2) відчуття власної гідності, гордості за свій колектив; 3) захищеність кожного в колективі; 4) зовнішня краса і естетика; 5) присутність гри в житті колективу. Це і є основні показники колективу, і театр допоміг зробити у цій справі саме той колектив, який хотів бачити А. С. Макаренко.

*Дорошенко А. Ю.**Природничо-географічний факультет**СумДПУ імені А. С. Макаренка*

**СТАНОВЛЕННЯ МЕТОДІВ ВИХОВАННЯ
(ЕСЕ ЗА УРИВКОМ «ПЕДАГОГІЧНОЇ ПОЕМИ» А. С. МАКАРЕНКА,
ГЛАВА «ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕРВИННИХ ПОТРЕБ»)**

Проблема виховання дітей є актуальною в усі часи. На мою думку, одним із педагогів, який зробив неоціненний внесок у розвиток теорії і практики виховання, був Антон Семенович Макаренко. Його твір «Педагогічна поема» детально розкриває процес виховання безпритульних дітей. Не дивлячись на те, що цей твір був виданий ще 1935-ого року, і на даному етапі розвитку суспільства багато педагогів можуть знайти багато порад для вирішення питань у вихованні дітей.

Питання, яке було розглянуте у творі, стосувалося виховання дітей, які були покинуті напризволяще. У творі глибоко розкриваються взаємовідношення між Антоном Семеновичем Макаренко та його вихованцями: розкрито проблеми та ситуації, які їм довелося подолати на шляху виховання. На мою думку, педагог при цьому проявив неймовірну витримку і педагогічну майстерність. Протягом всього твору можна спостерігати, як він вчиться на своїх помилках, здобуває все більше цінного досвіду. Він вважав, що немає дітей морально занедбаних, а є лише діти, які потрапили в скрутне становище. Кожного свого вихованця він підтримував і направляв на правильний шлях, оскільки вважав, що кожен із них має право стати гідним громадянином.

Під час читання твору мене особливо зацікавила одна із частин, що має назву «Характеристика первинних потреб». На основі цієї частини я хочу обґрунтувати своє ставлення до Антона Семеновича як до видатного педагога. Основна проблема, яка висвітлюється в цій частині, стосується дисципліни, яку видатний діяч ставив на перший план. У главі йдеться про те, що педагог ставив вихованців перед вибором, де вони мають або слідувати за своєю поведінкою та виконувати усі встановлені правила, або вони можуть залишити колонію та

йти далі своїм шляхом. На мою думку, цей метод виховання на даному етапі був необхідним, так як таким чином Антону Семеновичу вдалося заробити певний авторитет серед дітей. Хоча інколи його методи були доволі грубими. Це можна побачити в конфліктній ситуації з вихованцем Задоровим, де діяч був змушений застосовувати фізичну силу. Але саме в цій частині він зізнався, що чистота його педагогічних дій є на другому плані, а на першому стоїть прагнення виховати у цих дітей найкращі моральні якості. Він навіть твердо вирішив, що буде диктатором, якщо не зможе оволодіти якимось іншим методом виховання.

Дивлячись на всю цю ситуацію з іншого боку, можна сказати, що Антон Семенович міг би просто відмовитись від свого вихованця, повернути його як невинуватого в комісію та додати йому чимало проблем. Та він цього не зробив, як людина високоморальна, він керувався своїми людськими почуттями і не міг так вчинити. Саме ця подія показує, що він був готовий присвятити своїй справі все життя.

Попри все педагог не пишався своїм вчинком і не вважав, що насилля є всесильним методом. Лише на той момент воно було необхідним, оскільки педагог не бачив інших варіантів в тій ситуації. І він чітко говорив, що цей метод є лише «одноразовим» і більше так вирішувати конфліктні ситуації він не збирається.

Я вважаю, що педагогічні погляди Антона Семеновича є дещо незвичними, адже в основі його виховання лежить те, що для дітей не може бути «показного» авторитету. Тобто для виховання однієї любові не достатньо, дітям потрібно, щоб їх вміли майстерно наставляти, давати чіткі та впевнені вказівки, ну і, звісно, бути для них гарним прикладом для наслідування.

Отже, можна зробити висновки, що Антон Семенович Макаренко зробив чималий внесок в сучасну систему освіти. У його творах можна знайти багато цінностей, які є актуальними в будь-який час. Тому багато хто вважає його символом людяності та моралі. Можливо, його методи виховання інколи й були не зовсім зрозумілими, та вони допомогли наступним поколінням отримати певний досвід у вихованні.

*Ільяшенко І. С.**ННІ історії та філософії**СумДПУ імені А. С. Макаренка*

**ВИБІР, ЗМІНЮВАТИСЯ ЧИ НІ, Є У КОЖНОГО
(«ПЕДАГОГІЧНА ПОЕМА» ЧАСТИНА 1,
РОЗДІЛ 8 « ХАРАКТЕР І КУЛЬТУРА»)**

У педагогічній діяльності зустрічаються ситуації, в яких здається, що виходу немає, те, що можна було зробити, вже зроблено і більше від нас нічого не залежить. Можливо, в таких випадках потрібно щоб вихованець сам відчув, порівняв і вирішив як краще для нього. Про це і йдеться у восьмому розділі, який має назву «Характер і культура».

Розділ починається з того, що в колонії з'являються нові вихованці, які не звикли до дисципліни та порядку. Та попри це, всі колоністи і вчителі були в дружніх стосунках, усі працювали і займалися в школі не виказуючи при цьому супротиву. Але вся ця, на перший погляд, атмосфера дисципліни і порядку приховувала низький рівень загальної культури учнів. Це часто проявлялося в прагненні до сварки один з одним і подальшими конфліктами між групами.

Одного разу в кабінет до А. С. Макаренка ввірвалися з криками про те, що в спальні ріжуться хлопці. Коли ж він прийшов туди, то реагував на все мовчанням. Він ніколи не намагався розняти чи заспокоїти обидві сторони, допоки всі крики, бійки, лайливі слова не втихнуть і в кімнаті не запанує гнітюча тиша. Аж потім Антон Семенович починав проявляти свій гнів, наказував здати всі ножі та розійтися по своїх ліжках. Наступного ніхто не міг би й уявити, який хаос панував серед колоністів. Цей випадок не був поодиноким.

Через два місяці до кабінету директора був викликаний один із завзятих прихильників бійок – Чобіт. Його вигнали з колонії, туди, де його «талант» буде необхідний, хоча можливість повернутися йому також була надана, але не раніше ніж через два тижні. Пройшов місяць і наш «герой» повернувся. Місце те він знайшов, але залишатися не схотів і зарікся не брати ножа в руки.

Як бачимо, «висилка» не була марною. Переосмисливши свою поведінку, хлопець з розкаянням прийшов назад. Думаю, це пояснювалось тим, що Чобіт не цинив те, що отримав: піклування, дах над головою, забезпечення необхідним,

відчуття захищеності й важливості. Коли ж він це втратив, то відчув вагомість того, що він мав і до чого знову повернувся, впевненість у завтрашнім дні зникла. Це неначе вийти на суху стежку, яка освітлюється сонцем, і раптом, по своїй же необачності, втрапити в липку трясовину, що затягує тебе з кожним наступним рухом. Думаю, А.С. Макаренко вірив у те, що кожен заслуговує на другий шанс, цей прийом він застосовує не один раз. Якщо людина не скористалася шансом, то не була готова до змін, або ж їх не хотіла.

Також у цьому розділі простежується перший період розвитку колективу. Усю організаційну і надихаючу частину виконував педагог, сам окреслював завдання для функціонування колонії, цілі. Продовжував формуватися актив – Задоров, Бурун, Братченко. Варто виділити правило, за яким, якщо ти хочеш бути почутим вихованцями, то тобі необхідно мовчати, поки в приміщенні не стане тихо. Звичайно, це негласне правило буде працювати тільки в тому випадку, якщо вчитель є авторитетом і викликає почуття поваги.

Аналізуючи розділ, можна виділити такі принципи: виховання в колективі, співробітництва, рівності, демократичності. Педагогічний колектив, завдяки цим принципам, поважається колоністами.

Отже, у восьмому розділі ми можемо вирізнити деякі організаційні принципи життя колонії. Але головне, на мою думку, що є в цьому розділі, це ситуація, у якій А. С. Макаренко, завдяки своєму радикальному рішення, сприяє зміні поведінки підопічного. Вихованець сам розставив пріоритети, і в цьому випадку вони були вірні – він прийняв рішення змінюватися.

Карпенко І. С.

ННІ історії та філософії

СумДПУ імені А. С. Макаренка

**ПРОБЛЕМА МОРАЛЬНОГО ВИБОРУ ОСОБИСТОСТІ
(ЗА «ПЕДАГОГІЧНОЮ ПОЕМОЮ» А. С. МАКАРЕНКА,
ГЛАВА «ОПЕРАЦІЇ ВНУТРІШНЬОГО ХАРАКТЕРУ»)**

Проблема морального вибору особистості на сьогоднішній день є досить актуальною. Адже необхідність в цьому виявляється тоді, коли обставини змушують людину прийняти рішення, яке, як правило, оцінюється з позицій добра чи зла.

А.С. Макаренко за свої роки напруженої роботи приділяв увагу проблемі морального виховання дітей. Виховний процес, який він здійснював у трудовій колонії під Полтавою, яскраво описано в романі «Педагогічна поема». Майже в кожній главі цього твору головні герої постійно стикаються з проблемою морального вибору, який залежить як від зовнішніх, так і від внутрішніх факторів. У главі, що має назву «Операції зовнішнього характеру», вищезгадана проблема також яскраво прослідковується.

Антон Семенович намагався показати, що праця і виховання – це те, що є фундаментом для будівництва нового світу та нової людини на фоні тієї дестабілізації, що була в країні в ті роки. Більшість вихованців усвідомлювали, що цей шлях є правильним: перестати бути «втраченим поколінням» та почати нове життя. Звичайно ж, знаходились ті, хто вважав за потрібне жити лише по своїм правилам.

Один із його вихованців – Бурун, що здавався самому А. Макаренку найбільш вихованою особистістю з поміж інших, був привітливим та мав жагу до знань, але зрештою виявився грабіжником не тільки своїх побратимів, а й старенької економки, яка і так не жила в розкоші. Чому він обрав цей шлях? Все дуже просто і досить банально: в ньому домінували більше фізичні потреби та інстинкти, ніж повага в першу чергу до себе, честь та гордість. Не дивно, адже це було характерною особливістю тогочасного «втраченого покоління» та більшість із них (мається на увазі вихованці колонії) все ж таки усвідомлювали, що за це можна отримати суворе покарання та неповагу з боку своїх.

Навіть коли Бурун постав перед народним судом, який складався із його побратимів, він не переставав заперечувати свою непричетність до злочинів, що ще більше роздратовувало вихованців. Перед проблемою морального вибору постали і самі ж колоністи. І все ж таки, не дивлячись на ті погані вчинки, які скоїв Бурун, вони вирішили не виганяти його з колонії, що вважалось найгіршим покаранням. Адже це означало повернення до минулого життя, до жебрацтва та бандитизму.

Щоб проаналізувати поведінку даного персонажа, треба згадати його минуле. Бурун потрапив в колонію за участь у грабіжницькому угрупованні, значна частина якого була повнолітньою, а отже, коли його було ліквідовано, то

більшість членів була попросту розстріляна. Буруну було всього 17 років. Та все ж таки його людська природа не повністю була антисоціальною та аморальною. Він прекрасно усвідомлював свої вчинки та пообіцяв не комісії, а тільки А. Макаренку, що більше не стане на шлях грабіжника. З цього можна зробити висновок, що Антон Семенович мав великий авторитет серед своїх вихованців, а самі колоністи добре усвідомлювали, що перебуваючи в колонії, вони мають шанс стати на правильну життєву дорогу та побудувати нове життя.

Герої «Педагогічної поеми» – діти та підлітки, які скоріш за все зображені не злочинцями, не маргіналами, але людьми, які під впливом соціально-економічних факторів не мали вибору стати тим, ким вони хотіли. У кожному з них письменник-педагог відкриває щось людське. У Буруні, що є героєм, навколо якого розгортаються події цієї глави, він відкрив усвідомлення власних вчинків та людину, яка має надію на світле майбутнє.

Отже, робота, яку зробив видатний педагог, є подвигом перед суспільством, це своєрідна боротьба за формування особистості та її морального вибору, одночасно це є і творчістю. Його «Педагогічна поема» пройшла об'єктивну перевірку часом і по сьогодні залишається актуальною, не дивлячись на ідеологічний аспект книги, без якого сама суть мало чим змінилася. Це настільна книга кожного вчителя і ода педагогам та їх вихованцям. Окрім цього, це ода людяності та моральності, а цінності, описані в книзі, залишаються нетлінними в різні епохи.

Кукса Т. А.

Природничо-географічний факультет

СумДПУ імені А. С. Макаренка

**«ПОТРІБНО НОВУ ЛЮДИНУ РОБИТИ ПО-НОВОМУ»
(ЗА ГЛАВОЮ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПОЕМИ А.С. МАКАРЕНКА
«ГРИМАСИ ЛЮБОВІ Й ПОЕЗІЇ»)**

Отримавши завдання організувати колонію для малолітніх правопорушників, Макаренко був впевнений, що людині варто дати чистий аркуш для написання своєї нової долі. Але як це зробити, було невідомо. Нових людей треба було виховувати зі вчорашніх безпритульних правопорушників. Це дуже

важко. Особливо, коли країна в руїнах і, головне, ніхто не знає необхідної методики виховання. Педагог наголошує, що багато помилявся, створював колектив з відсталих та загублених людей. Проте було у нього й інших, так званих, «продвигателів», найголовніше: любов до дітей, бажання допомогти їм.

Аналізуючи цю главу, ми маємо дві ситуації. Перша розповідає про Опришка, котрий в раді командирів заявив, що хотів би одружитись, але старий Лукашенко не віддасть дочку, якщо у хлопця не буде приданого за плечима. Тому хлопець прийшов до ради просити допомоги, на що, в свою чергу, члени ради відреагували негативно, аргументуючи тим, що Маруська – донька кулака, отже й Опришко піде з колонії до кулаків. Хлопчина був засмучений, ходив по колонії пониклим, задирав хлопців, а наступним днем напився та влаштував погром в спальні, за що був знову викликаний до ради командирів, а пізніше був вигнаний з колонії.

У цій ситуації ми маємо сформований колектив, в якому є певні закони та порядки. І коли хтось один може спричинити розлад дисципліни – колектив позбавляється його. Справа в тому, що колектив вже знаходиться на вищій стадії свого розвитку: йому вже не потрібен контроль зі сторони, адже він здатний до самоконтролю і самоочищення.

Колективу огидні не тільки такі, як Опришко, колектив здатен до очищення виховательського складу. Учні не боялися піти проти Чарського, їх не хвилював його викладацький авторитет, адже у них є мета – стати гідними громадянами нової країни, і такі елементи, як Чарський, будуть лише подавати негативний приклад молодшому поколінню і дестабілізувати старше своїми вчинками. І нічого дивного, що вони відвели вихователя до Антона Семеновича, все ж влади над дорослими у них не так багато. У них наявне розуміння ієрархії колонії і вони здатні використовувати її у своїх цілях. У межах правил, встановлених для колективу колонії, діти діяли абсолютно безпомилково. Висновок ситуації з Чарським однозначний: у дітей сформоване поняття субординації і тому вони готові бути гідними громадянами. Діти у Антона Семеновича тут створили своє, нове суспільство під керівництвом завідувача, з власними ідеалами соціалізму, загальної рівності. Та всі перед цими ідеалами рівні, ніхто не повинен підривати ці ідеали: ні гниюча верхівка в особі Чарського, ні навіть один зі «своїх» в особі

Опришка. Усі рівні перед законом і справи любовні не привід забувати про нього. Можливо, в наш час нам не вистачає подібного.

Аналізуючи вище сказане, ми можемо спробувати здогадатися, у чому ж був секрет Антона Семеновича. Безумовно, це був успіх власних принципів виховання: колектив, самоуправління, трудове виховання та дисципліна. Колектив був основою виховання. Методом самоуправління педагог намагався створити психологічно зручну атмосферу колективу. Наприклад, жоден з педагогів не міг впливати на рішення зібрання, де голосування дітей визначало подальше життя, дозвілля та працю колективу. Трудовим вихованням Макаренко вважав ту працю, яка мала ціль, коли видно результат та діти зацікавлені в цьому. Щодо дисципліни, Макаренко розумів, що легко навчити людину діяти правильно, коли поряд хтось є, а ось зробити так, щоб людина чинила по правді, коли ніхто не бачить – важко. Тож, на мою думку, саме вдала реалізація цих методів допомогла Педагогу у вихованні достойних людей, саме це стало секретом його успішності і слави.

Кущенко В. О.

Природничо-географічний факультет

СумДПУ імені А. С. Макаренка

ЗЛОЧИН ТА САМОПОКАРАННЯ
(ЕСЕ ЗА УРИВКОМ «ОПЕРАЦІЇ ВНУТРІШНЬОГО ХАРАКТЕРУ»
«ПЕДАГОГІЧНОЇ ПОЕМИ» А.С. МАКАРЕНКА)

У професії вчителя є багато складнощів: створення справжнього авторитету, об'єктивне оцінювання та вміння аналізувати вчинки і обирати покарання. Саме в цьому уривкові розкривається дві проблеми: створення авторитету та покарання.

Антон Семенович Макаренко – видатний педагог, людина, яка присвятила своїм вихованцям життя. Його твір «Педагогічна поема» є енциклопедією для вчителів та батьків. Сповідь, яка навчає. Він працював з різними дітьми, але часто це були просто діти з вулиці, які завжди вимушені були виживати, а не жити.

Для нього кожна дитина була особистістю і головне в них для Антона Семеновича була повага та довіра. У чому ми можемо переконатися прочитавши цей твір.

В обраному мною уривкові описаний період, коли в колонії почали відбуватися крадіжки. Спочатку вкрали гроші, але після розмови з вихованцями їх згодом повернули. Після цього почали зникати припаси їжі, а від цього страждала вже вся колонія. Але педагог вирішив цю проблему разом зі своїми учнями, гуртом вони поїхали просити ще продуктів. Що цікаво, Антон Семенович негативно поставився до пропозиції найняти охоронця.

Він відкинув цю пропозицію тому, що сторожу потрібно було платити, а коштів на це колонія не мала, і головне, він хотів, щоб діти були «хазяїнами», щоб вони зрозуміли, що будь-який негативний вчинок, зроблений в колективі, впливає не на одну особу, яка це зробила, а на весь колектив. Крім цього, взяти охоронця означало б підірвати довіру, а він хотів показати, що впевнений у свідомості своїх учнів. Відмовою від сторожа хотів підштовхнути своїх вихованців до того, щоб взяти все в свої руки, щоб самим знайти крадія, який наносить шкоду всій колонії.

Останнє, що підірвало довіру Антона Семеновича Макаренка до хлопця, стало пограбування економки. Після цього він почав обшук по всіх кімнатах і був шокований знахідками. У нього завжди була позиція: або підтримуєш дисципліну, або покидаєш колонію. Але він також давав учням і другий шанс, щоб виправитись.

Після того як Бурун зізнався в скоєному і пояснив, що крав він лише через голод, який постійно його переслідував, і пообіцяв, що більше ніколи не зробить крадіжки ні в колонії, ні поза нею. Антон Семенович сказав посадити його самого в кімнату і не годувати, але не зміг так жорстоко вчинити з ним і сам же приніс йому їжу, але хлопець відмовився. Це і було найбільше покарання – самопокарання, він не зміг так швидко вибачити собі, коли зрозумів, як сильно підставив всіх друзів.

У цій ситуації Антон Семенович Макаренко показав свою мудрість, впевненість. Дав зрозуміти, що всі можуть помилятися, але головне вчасно зрозуміти свою помилку. Він допоміг цьому хлопцеві зрозуміти, що через його витівки може постраждати не тільки він, а й всі, хто його оточує, що потрібно думати не тільки про свої потреби, а й про потреби інших людей. Все можна досягти, якщо знайти правильний метод.

Отже, після прочитання цієї глави можна зрозуміти всю глибину мудрості Антона Семеновича Макаренка. Він лише своїми вчинками, мудрістю заслужив повагу вихованців. Зумів створити дисципліну серед дітей, які виховувалися вулицею. Він не застосовував сили для покарання, він робив так, щоб учні самі зрозуміли свою провину і проаналізували свої вчинки. Цим він формував характер своїх вихованців, виховував їх. Він зумів у кожному розгледіти особистість, та допомогти учням виховати в собі такі риси характеру, які б знадобилися їм поза межами колонії.

Лазаренко А. Г.

ННІ історії та філософії

СумДПУ імені А. С. Макаренка

**ВЧИТЕЛЬ — ЦЕ ДРУГ І НАСТАВНИК,
ПОРАДНИК І НАЙКРАЩИЙ ВЗІРЕЦЬ ДЛЯ НАСЛІДУВАННЯ
(ЗА «ПЕДАГОГІЧНОЮ ПОЕМОЮ» А. С. МАКАРЕНКА,
ГЛАВА «ПОДВИЖНИКИ СОЦВИХУ»)**

Професія вчителя завжди вважалась дуже складною і поважною. Учитель – це друг, помічник і консультант для учня. На мою думку, викладання вимагає повної самовіддачі, цілковитого задіяння розумових, фізичних та духовних сил. Учитель зобов'язаний бути тонким психологом, щоб уміти розпізнати найкращі якості та схильності у свого учня та допомогти їх розкрити.

Я вважаю, що вчитель повинен стати для учня справжнім другом та радником. Тема дружби вчителя з учнем завжди була актуальною. Зокрема її висвітлив Антон Семенович Макаренко в своїй «Педагогічній поемі» в частині під назвою – «Подвижники соцвиху», де розкрито сутність дружніх відносин між вихователями і колоністами.

Перше, на що я звернула увагу, стосувалося ставлення до сім'ї Осипових. Вони приїхали дещо пізніше в колонію, ставились неприхильно до колоністів. Спочатку мені не сподобалось їх ставлення до дітей. Адже діти дуже чутливі, вони відразу помічають зневажливе ставлення дорослих до них. У таких

педагогах вони не бачать друга, взірця для наслідування. Але згодом Осипови змінили своє ставлення до колоністів.

Мене вразило, як в главі «Подвижники соцвиху» розповідається про буденні вечори колоністів. Антон Семенович приділяв багато уваги дозвіллю своїх вихованців. Збираючись у спальні колоністів вони разом читали книжки, обговорювали різні події, грали в ігри починаючи від «кота і мишки» і закінчуючи «злодієм і донощиком».

Вечорами в спальнях часто влаштовувались спільні читання. А.С. Макаренко ще з перших днів потурбувався про бібліотеку в колонії. Особливо колоністам подобалися твори Максима Горького «Дитинство» та «В людях». М. Горький став для колоністів зразком. Людина, якою можна захоплюватися, на якого треба рівнятися. І, що важливо, такий же, як вони. Так їх колонія і стала називатися – колонія імені Горького. Я вважаю, для колоністів мало велике значення, щоб їх заклад було названо на честь їх загального кумира.

На мою думку, проводити вечори з колоністами це була вже певна традиція. Колоністи та вихователі об'єднувалися в один дружній колектив.

З глави «Подвижники соцвиху» я також дізналась, що в колонії були і дещо молодші діти. За ними наглядала Катерина Григорівна. Вона була для них як мати, вміла вислухати кожного, заспокоїти. Але також вміла і карати їх поматеринськи, знала всі їхні слабкості, не пропускала жодного злочину і відкрито обурювалася всяким неподобством. Старші колоністи завжди допомагали Катерині Григорівні. Тим самим вони навчалися піклуватися про менших.

Я вважаю, що всі ці речі згуртовують колектив. Вихованці орієнтуються вже не тільки на себе, а й на інших. З'являється зацікавленість один в одному, взаємодопомога, інтерес до навчання.

У главі «Подвижники соцвиху» яскраво видно, як вихователі ставляться до колоністів. Тут процвітає рівність і дружба між вчителями і колоністами.

Отже, не дивлячись на складність, Антон Семенович Макаренко знайшов підхід до колоністів, через поради, авторитет, дружні відносини. Кожна дитина шукає у вчителі кращого друга та наставника, звернувшись до якого, вона може розраховувати на те, що її вислухають, зрозуміють, дадуть цінну пораду. І вчитель повинен ніколи про це не забувати.

Лахмотова А. Р.

ННІ історії та філософії

СумДПУ імені А. С. Макаренка

**ПОЧАТОК КОЛОНІЇ ІМЕНІ ГОРЬКОГО
(ЗА «ПЕДАГОГІЧНОЮ ПОЕМОЮ» А. С. МАКАРЕНКА,
ГЛАВА 1 «КОЛОНИЯ ІМЕНІ ГОРЬКОГО»)**

«Педагогічна поема» А.С Макаренка – це праця одного з видатних педагогів, в якому йдеться про створення колонії для неповнолітніх та правопорушників. Автор намагався знайти до них підхід та змінити їхнє життя на кращу сторону. Він застосовував до своїх підопічних трудову діяльність, для того, щоб вони почали дотримуватися правил колонії та стали краще вчитися. Макаренко починає діяти непедагогічним, але єдиним шляхом, він фізичною силою покарав одного з лідерів неформального підпорядкування. А. С. Макаренко здійснював перевиховання шляхом залучення вихованців не тільки до побутового самообслуговування, а й до продуктивної праці. Це забезпечувало можливість не лише фізично виживати, а й формувати у вихованців оптимістичний погляд на свою подальшу долю. Адже вони знайомилися з реальними, виробничими відносинами, отримували надійну професію, організаційні навички, відчуття захищеності у колективі та суспільстві.

«Педагогічна поема» своїм змістом актуальна в складній соціально-політичній та економічній ситуації в країні у XXI ст. і не тільки з історичного аспекту, але і з позицій розв'язання проблем сучасного життя. На мою думку, ця книга насамперед є гарною порадою майбутнім вчителям, з якої можна черпати знання щодо виховання дітей, передусім «важких». Прочитавши повністю книгу, я б хотіла звернути увагу на першу частину про важкий період колонії імені Горького, про їхні перші правила та початок організації.

Огляд зовнішніх контактів Полтавської трудової колонії імені М. Горького дозволяє побачити основний парадокс соціальної ситуації її розвитку. Він полягав у тому, що, з одного боку, середовище існування колонії у ставленні до

її педагогічних завдань було в цілому чинником деструктивним, і коли б не самовіддана робота та професіоналізм А.С. Макаренка та його колег, колонія навряд чи забезпечила б собі місце те місце в історії педагогіки, яке воно займає зараз. З іншого боку, напруженість соціальної ситуації, як ніщо інше, загартувала педагогічну систему, створену автором, стимулювала пошук нових форм організації дитячого колективу й виховної роботи в ньому. А основна заслуга педагога полягала в тому, що він зумів інтегрувати з усіх, іноді абсурдних і драматичних моментів дійсності безумовну педагогічну доцільність і поставити її на службу основній меті.

Організаційною частиною було насамперед поставлено завдання – скупчення матеріальних цінностей, необхідних для виховання нової людини. Протягом двох місяців їм вдалося привести в порядок одну із казарм колонії. А. С. Макаренку вдалося успішно закінчити організаційний етап і продовжити розвиток закладу.

У другій частині розповідається про перші етапи створення колонії та правила, яких мали дотримуватися її вихованці. Першим, до кого була направлена педагогічна діяльність, був Калина Іванович. Потім починається набір вчителів, спочатку не було бажаючих працювати в колонії, але зрештою була вирішена і ця проблема. Антон Семенович хотів, щоб працювали молоді вчителі без досвіду, адже як він зазначав, знання не так важливі, як вміння спілкуватися з дітьми.

До колонії прибувають перші учні, всі вони мали кримінальне минуле. Антон Семенович всіх зустрічає привітно, пояснює, що на них чекає нове життя, спільна праця, їм потрібно забувати про минуле і рухатися вперед.

На мою думку, А.С. Макаренко обрав вірний шлях, адже цим самим він хотів привчити дітей до нового життя, щоб у них були поставлені конкретні цілі та завдання. Спочатку йому це не вдається, але трохи згодом трудова колонія для неповнолітніх злочинців під Полтавою стає своєрідним полігоном для педагогічних ініціатив А.С. Макаренка, вона мала надзвичайно важливе значення не лише у біографії видатного педагога, але й у світовій практиці виховання.

УДК:37(09):39 Макаренко

Малишко Л. С.

Природничо-географічний факультет

СумДПУ імені А. С. Макаренка

**ЗА ГЛОВОЮ «ХАРАКТЕР І КУЛЬТУРА»
«ПЕДАГОГІЧНОЇ ПОЕМИ» А. С. МАКАРЕНКА**

Напевно, всі знають, хто такий А. С. Макаренко. Його праця є дуже важливою, а поема актуальна і в наш час. Педагогічні прийоми допомагають уникнути помилок у нашому житті. Усе написане А. Макаренком є надбанням не лише української, але й загальносвітової науки і практики.

Головною родзинкою педагогічної діяльності А. С. Макаренка є його досвід щодо органічного поєднання навчання з працею. У своїй практиці педагог керувався відомими положеннями основоположників комуністичного вчення про єдність навчання і виховання. І за своє життя дійшов висновку, що праця без освіти, без політичного і суспільного виховання не має виховної користі і виявляється нейтральним процесом. Основоположним принципом педагогічної системи педагога є принцип виховання в колективі. Макаренко розробив і апробував методику колективного виховання, технологію її втілення. Наприклад:

- Уповноважені колективу повинні добиватися всебічного підвищення його політичного і культурного рівня, регулювати товариські взаємини, навчати дітей розв'язувати конфлікти без сварок і бійок, рішуче боротися зі спробами насилля.
- Кожен член колективу щоденно повинен виявляти себе в праці, а тому особливим завданням активу є виховання у кожного поваги до праці, до відпочинку і занять інших.

Із «Педагогічної поеми» І частини я обрала главу 8 «Характер і культура». Кожний епізод є повчальним як для учнів, так і для педагогів. Проблеми, порушені в поемі, є актуальними зараз і будуть актуальними завжди. Але саме у цій главі «Характер і культура» яскраво виражається принцип виховання в колективі. Ми бачимо, що колоністи, які прибули на виховання першими, були вже більш дисциплінованими і залученими до колективу, ніж ті, що прибули пізніше. Усі педагоги сумнівалися в засобах виховання А. С. Макаренка, бо нові колоністи зчиняли бійки, порушували дисципліну, конфліктували. І на думку педагогів

колонії, необхідно було б закривати колонію, або виховувати дітей силою, вживати суворих заходів. Але у А. С. Макаренка була власна думка і власні засоби щодо виховання цих колоністів. «Педагогічна поема» вражає своїм переможним пафосом, вірою у дитину. А. С. Макаренко вважав, що любов до дитини неможлива без довіри до них, і подія із Чоботом підкреслює це твердження.

Чобот був шибеником, навіть малолітнім злочинцем, небезпечним для суспільства. Антон Семенович вигнав його з колонії, але дав йому шанс виправитися і повернутися, аби побачити нове життя в колонії. Не накричав, не повчав, а просто відпустив шукати собі місце. І коли пройшло два тижні, знову прийняв, і тут поступив дуже педагогічно. Я погоджуюсь з його ідеями педагогічної праці, зокрема, з підходом до вирішення описаної ситуації, адже дуже важливо дорослим не залишити дитину, яка зробила помилку, без підтримки, як вчинив А.С. Макаренко.

Макаренко був впевнений, що вихованці відчують, як до них ставляться. Могутнім засобом виховання стало те, що діти розуміють, «що вихователі не ворожа сила». У кінцевому результаті ми бачимо, що педагог був правим.

Я дуже здивована і вражена діями та засобами А. С. Макаренка. У таких важких життєвих ситуаціях його вчинки врівноважені. Як сміливо, спокійно, під час авторитарно, без страху і паніки він вирішував проблеми. При цьому педагог давав можливість колоністам виховувати один одного, вважав, що перші вихованці Задорнов, Бурун й інші навчать новачків правилам спільного життя. Отже, грамотний підхід зробив свою справу, і А. С. Макаренко дійшов до поставленої мети виховання гідної особистості, що, вважаю, є його головною заслугою.

Назаренко Ю. П.

Факультет іноземної та слов'янської філології

СумДПУ імені А. С. Макаренка

МІЙ УЛЮБЛЕНИЙ ЕПІЗОД У «ПЕДАГОГІЧНІЙ ПОЕМІ» А. С. МАКАРЕНКА

«Педагогічна поема» А. С. Макаренка посідає чільне місце серед вітчизняних і зарубіжних педагогічних праць, бо її головним героєм є не просто праця, а праця педагогічна й виховна. Твір став кульмінацією педагогічної діяльності й досвіду А. С. Макаренка – талановитого й успішного

педагога-новатора, який виклав у праці власний педагогічний досвід. У «Педагогічній поемі» порушена проблема виховання й формування всебічно розвиненої особистості.

А. С. Макаренко віднайшов етико-педагогічні принципи, в яких поєдналися реальний, особистісно зорієнтований гуманізм із колективізмом. Педагог створив формулу успіху – максимум вимогливості до людини з максимумом довіри й поваги до неї – вона є основою успіху макаренківських етико-педагогічних принципів, у центрі яких стоїть людська особистість. Тобто новизна роботи А. С. Макаренка полягала в глибокому, професійно вдумливому й відповідальному вивченні й розкритті «внутрішньої сутності людини». Книга стала прикладом того, як щось нове може зламати та змінити усталені канони, що надовго закріпились у свідомості народу.

У поемі описано авторський метод «вибуху»: «Під вибухом я зовсім не розумію такого положення, щоб під людину покласти динаміт, підпалити й самому тікати, не чекаючи, поки людина злетить у повітря. Я маю на увазі раптову дію, яка перевертає всі бажання людини, всі її прагнення». Цей метод не можна віднести ні до покарання, ні до заохочення. Він стимулює позитивну діяльність особистості вихованця.

Метод «вибуху» передбачає вплив педагога на вихованця засобами, які той не очікує. Цей засіб є доволі специфічним і вимагає прояву майстерності вихователя. Метод застосовується з урахуванням таких умов: у разі необхідності перевиховання учня; знання індивідуальних особливостей вихованця; досконале володіння технікою; позитивний клімат у колективі.

З самого початку А. С. Макаренко прихильно ставився до вихованців, поважав їх, не називав їх злочинцями сам і не дозволяв іншим, не нагадував про їхні невдачі, важкі часи, попередній досвід, він орієнтував їх на краще, спирався не позитивні якості особистості. Перші місяці були для жителів колонії та педагогів не лише часом розпачу, а й часом шукання істини. А. С. Макаренко прочитав надзвичайно багато літератури у той час, прагнучи віднайти найкращі засоби, способи й методи впливу на вихованців: «...я просто побачив, що мені потрібні не книжкові формули, яких я однаково не міг прикласти до діла, а негайний аналіз і негайна дія».

Здавалося, справа була безнадійною, приреченою: «Я виголосив промову про нове, трудове життя, про те, що треба забути минуле, що треба йти все вперед і вперед. Вихованці мою промову слухали погано, перешіптувалися, з єхидними усмішками та презирством...»; «У перші дні вони нас навіть не ображали, просто не помічали нас». Потім вихованці посміливішали, але це не було гарним знаком: «Колонія дедалі більше набувала характеру «малини» – злодійського кубла, у ставленні вихованців до вихователів усе більше позначався тон постійного знущання та хуліганства. При виховательках уже почали розповідати сороміцькі анекдоти, грубо вимагали подати обід, шпурляли в їдальні тарілки, демонстративно гралися фінками...».

Щодо методу вибуху, автор описує його далі: «І ось сталося: я не втримався на педагогічному канаті». Одного ранку, це була зима, вихователь попросив Задорова нарубати дров для кухні, аби зготувати обід для всіх вихованців, на що почув відповідь, повну насмішки й задиркуватості: «Іди сам нарубай, багато вас тут!». Це був перший випадок, коли до А. Макаренка звернулися на «ти», і педагог не стримався: «У стані гніву й образи, доведений до відчаю й люті всіма попередніми місяцями, я розмахнувся й ударив Задорова по щоці. Ударив сильно, він не встояв на ногах і повалився на грубу. Я вдарив удруге, схопив його за комір, підняв і вдарив третій раз».

Вихованці абсолютно не очікували такої реакції, та й сам вихователь був у шоці від своїх дій. Задоров страшенно злякався, зблід і попросив вибачення, це було єдине, що зупинило повного гніву педагога. Він взяв до рук кочергу і сказав: «Або всім негайно йти в ліс, на роботу, або забиратися з колонії під три чорти!». І метод спрацював! Усі вихованці дружно кинулися до сараю, взяли інструменти й кинулися до роботи. Калина Іванович, повний здивування, питав, що трапилося з вихованцями, Антон Семенович відповів: «Кепська, друже, справа... Уперше в житті ударив людину». Педагог не був гордим за свій учинок, але метод виявився дієвим: «На моє здивування, все минуло добре».

Вихованці виявилися добрими, вони прекрасно зрозуміли й усвідомили свою помилку: «А здорово... от як ви мені зацідили!». Обідали вони разом, весело, але минулі події не згадували. Макаренко відчув авторитет вихователя й гордо роздавав команди для роботи. Згодом Задоров підійшов до вихователя

й упевнено, серйозним тоном сказав: «Ми не такі погані, Антоне Семеновичу! Буде все гаразд. Ми розуміємо...». Саме ця ситуація є дуже знаковою та показовою, бо саме з неї почався виправний шлях вихованців колонії імені Горького.

Отже, з цього надзвичайно захоплюючого епізоду можна побачити, що в процесі виховання не буває стандартних ситуацій і стандартних підходів до застосування способів виховного впливу. Тут педагогіка повинна бути творчою, мистецькою. Тому слушною й нині залишається думка А. С. Макаренка: «...Я переконаний, що ніякого засобу не можна розглядати відокремлено від системи. Ніякого засобу взагалі, хоч би який ми взяли, не можна визнати ні добрим, ні поганим, якщо ми розглядатимемо його окремо від інших засобів, від цілої системи, від цілого комплексу впливів».

Ніколенко Я. В.

Природничо-географічний факультет

СумДПУ імені А. С. Макаренка

**ПЕРЕВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ
(ЗА ГЛАВОЮ «ОПЕРАЦІЇ ВНУТРІШНЬОГО ХАРАКТЕРУ»
«ПЕДАГОГІЧНОЇ ПОЕМИ» А. С. МАКАРЕНКА)**

Порядність – це ознака гармонійної особистості. Такі люди викликають довіру, вони добрі і чесні, і кожен мріє мати їх у своєму оточенні. Відповідальність міцно пов'язує людину з її рішеннями, а значить і з їх наслідками. Чим більше людина сильна і розвинена, тим більше вона може, готова і хоче відповідати. Як правило, відповідальна людина має більш високу самоповагу і кращі життєві перспективи. Саме тому я обрала розділ «Операції внутрішнього характеру», адже в ньому розповідається про намагання прищепити порядність і відповідальність за свої вчинки підліткам, які звернули на хибну дорогу. У розділі висвітлюється розвиток самовиховання, коли кожен член колективу брав на себе певні обов'язки.

У колонії панувала дисципліна та вимоги до досконалого порядку. Завідувач колонією А.С. Макаренко виховував у колоністів почуття гідності,

захищеності та єдності. Деякі підлітки все одно займалися крадіжками продуктів, майна та грошей. Це були перші вихованці, що прибули 4 грудня. Підлітки з кримінальним минулим, які звикли до неробства. Вихованці не помічали своїх вихователів і категорично заперечували як педагогіку, так і людську культуру. Не хотіли працювати, не бажали прибирати, дотримуватись правил. Коли їм хотілось їсти, вони крали їжу. Коли вони мерзли, то палили меблі, чи все, що їм заманеться. Одним із них був Бурун, у колонію він потрапив за участь у злочинській зграї, більшість членів якої було розстріляно. Другим був Таранець – юнак із злочинської сім'ї, стрункий, веселий, дотепний, але здатний класти ночами папірці між пальців ніг колоністів-євреїв і підпалювати їх, а самому прикидатися сплячим. Волохов і Задоров були із інтелектуальних родин. Вони могли посміхнутися та забути про існування того, з ким розмовляли. Макаренко з дня на день втрачав дедалі більше контролю за ними. Проте він не втрачав надії знайти метод домовитися з вихованцями.

Атмосфера у колонії була така напружена, що треба було поспішати, не можна було очікувати жодного зайвого дня. У той вирішальний час чашу терпіння і витримки Антона Семеновича переповнив нахабний вчинок Задорова, педагог не втримався і вдарив знахабнілого підлітка. Після цього вимоги педагога почали виконуватися, він розцінив цей випадок як повну свою технічну безпорадність. Вважав, що зробив велику помилку вдаривши вихованця.

Я розділяю думку А. С. Макаренка в тому, що насильство не може бути педагогічним засобом. Удар не може бути методом виховання, скоріше це відчай. Вихованцям було неможливо не відчувати ставлення до них не як до правопорушників, а як до людей. Щира віра у людяність, глибокий гуманізм створили повагу до А. С. Макаренка, та привели до зміни в поведінці вихованців колонії.

Також згодна з думкою А. С. Макаренка в тому, що педагог мусить уміти «запалити» весь колектив і кожного з вихованців певною метою, досягнення якої потребує зусиль, праці, дає глибоке задоволення. Домігшись цього, не треба зупинятися на досягнутому, а ставити складніші завдання, більш суспільно значущу роботу.

На мою думку А. С. Макаренко правильно вважав, що працьовитість та здатність до праці не дані дитині від природи, а виховуються в ній. Антон Семенович хотів, щоб його вихованці, які були позбавлені домашнього тепла, сім'ї, все це придбали в дружньому колективі. Процес виховного впливу з боку педагогічного персоналу колонії природно і нерозривно сполучався з процесом колективного самовиховання. Гра робила дитяче життя цікавішим і кращим, і не помітно для дітей виробляла такі риси, як точність, акуратність, ввічливість, дисциплінованість, почуття відповідальності.

Вихованець колонії Бурун переосмислив свої вчинки, зрозумів неправильність своїх дій. Він пообіцяв колективу, що більше не повторить ганебних вчинків. Бурун став зовсім іншою людиною завдяки професійному підходу А. С. Макаренка до проблеми. У цьому, я вважаю, і суть розділу «Операції внутрішнього характеру».

Розпутько О.Б.

ННІ історії та філософії

СумДПУ імені А. С. Макаренка

**МОТИВАЦІЯ КОЛЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
(ЗА ГЛАВОЮ «У ПІДНІЖЖЯ ОЛІМПУ»
«ПЕДАГОГІЧНОЇ ПОЕМИ» А. С. МАКАРЕНКА)**

Прочитавши «Педагогічну поему» Антона Семеновича Макаренка, я була вражена. Кожен розділ твору дає нам можливість задуматися над проблемами виховання, що гостро стоять і сьогодні. Педагог у своєму творі дає безцінні поради батькам, вихователям, педагогам, і до них варто прислухатися.

На мою думку, педагог у своєму творі «Педагогічна поема» висвітлює досить важливі питання у вихованні підлітків. Особливе місце тут посідає колектив та організація роботи з ним. Зокрема у главі «У підніжжя Олімпу» Антон Макаренко описує важливість мотивації для трудової діяльності колективу. Адже гарна мотивація спрямовує на плідну роботу весь колектив. Кожен учасник колективу, зацікавлений в роботі, буде працювати набагато краще, щоб досягти більших результатів.

Я вважаю, що питання мотивації колективної діяльності стоїть досить гостро і на сьогоднішній день. Антон Семенович Макаренко зазначав, що найважливішим елементом колективного виховання є стиль, вироблення якого є важким і довгим шляхом. На цьому шляху будуть перешкоди не тільки для вихователя, а й для вихованців.

Стиль створюється дуже повільно, тому що він неможливий без накопичення, традицій, які приймаються свідомою повагою до досвіду старших поколінь. Невдача багатьох дитячих установ відбувалася через те, що у них не виробився стиль і не склалися звички і традиції.

Варто зазначити, що всі вихованці колонії були поділені на загони, які мали свого вихователя. Шляхом перспектив вихователі мали можливість сприяти підвищенню мотивацію до роботи у дитячому колективі.

Саме перспективи майбутнього стали важливою мотивацією для підлітків. У «Педагогічній поемі» Антон Семенович Макаренко описує два шляхи перспектив. Один з них – це зарплата, яка на той час заборонялася тодішніми педагогами. Хоча сам педагог не вбачав в цьому чогось поганого. Він говорив, що отримуючи зарплату дитина виробляє вміння координувати особисті та громадські інтереси та привчається просто цінувати заробіток.

Але найчастіше А. Макаренко користувався іншим шляхом підвищення колективної мотивації – шляхом перспектив. Одним із найважливіших стимулів гарної роботи колективу за педагогом є радість. Адже людина не може жити на світі, якщо у неї немає попереду нічого радісного. Справжнім стимулом людського життя є завтрашня радість. У педагогічній діяльності ця завтрашня радість є одним з найважливіших об'єктів роботи. Адже розуміючи, що за свою роботу ти отримаєш певну винагороду, яка принесе тобі радість, ти будеш працювати краще і віддавати всі свої сили.

Сила і краса людини визначаються в ній винятково за типом її ставленням до перспективи. Людина, що визначає свою поведінку найближчою перспективою, є найслабшою. Якщо вона задовольняється лише перспективою своєю власною, хоча б і далекою, вона не викликає у нас відчуття краси особистості і її реальної цінності. Чим ширше колектив, перспективи якого є для людини перспективами особистими, тим людина красивіша і вища.

Отже, Антон Семенович Макаренко у своїй праці зумів чітко описати та визначити мотивацію колективної діяльності. Його досвід у формуванні колективу є досить важливим і для сьогоденних педагогів. Його безцінні поради виховали і виховують уже не одне покоління.

Свинолуп О. Ю.

Факультет іноземної та слов'янської філології

СумДПУ імені А. С. Макаренка

МІЙ УЛЮБЛЕНИЙ ГЕРОЙ «ПЕДАГОГІЧНОЇ ПОЕМИ» А. С. МАКАРЕНКА (ЕСЕ)

Дія поеми розгортається у 20-х роках ХХ століття в СРСР. Оповідання ведеться від імені автора. «Педагогічна поема» починається з того, що головний герой засновує колонію ім. М. Горького під Полтавою для безпритульних дітей, серед яких були малолітні злочинці. Крім самого Макаренка, педагогічний колектив колонії складався з двох виховательок (Катерини Григорівни та Лідії Петрівни) і одного завгоспа (Калини Івановича). З матеріальним забезпеченням справи йшли також складно – велика частина казенного майна була акуратно розграбована найближчими сусідами колонії. Першими вихованцями колонії стали шість хлопців (чотирьом було вже по 18 років): Бурун, Бендюк, Волохов, Гуд, Задоров і Таранець. Незважаючи на привітний (наскільки це дозволяли умови колонії) прийом, майбутні колоністи своїм виглядом відразу дали зрозуміти, що життя тут їх не особливо приваблює. Про дисципліну не йшлося: колоністи просто ігнорували своїх педагогів, могли ввечері піти в місто й повернутися тільки під ранок. Через тиждень за вбивство й пограбування був арештований Бендюк. Виконувати якісь господарські роботи колоністи теж відмовлялися.

Так тривало кілька місяців. Але одного разу ситуація різко змінилася. Коли в ході чергової суперечки Макаренко не стримався і вдарив одного з колоністів на очах інших, вихованці раптом змінили своє ставлення до колонії та її правил.

Поступово завідувачу вдається організувати певну дисципліну в колонії. Відтепер усі повинні прибирати свої ліжка, в спальнях призначаються чергування. Йти без дозволу з колонії забороняється. Порушників назад не пускають. Також усі вихованці в обов'язковому порядку повинні відвідувати школу.

У колонії починає формуватися справжній колектив. Вихованці орієнтуються вже не тільки на себе, але й на інших. Значущим моментом у творі «Педагогічна поема» є створення патрулювання. Колоністи організовували добровільні загони, які охороняли місцеві території від грабіжників, браконьєрів та ін. Незважаючи на те, що жителі довколишніх земель із побоюванням ставилися до подібних загонів, часто не відокремлюючи їх від місцевих бандитів, для самого колективу колоністів це був серйозний крок у розвитку. Колишні злочинці змогли відчутися повноцінними членами суспільства, які приносять користь державі. У свою чергу, все більше міцніла дружба колоністів всередині колективу. Активно застосовувався принцип «один за всіх і всі за одного».

Описується у творі й один із методів формування колективу – вечірні зібрання, на якому вихованці разом з А. С. Макаренком обговорювали важливі питання, пов'язані зі своєю колонією та її членами. Саме в цьому епізоді мій улюблений герой – хлопчик років 8-10 Тоська Соловйов виголошує промову, після якої одразу стає зрозумілим уся важливість створення колонії для таких дітей А. С. Макаренком. Він розповідає зворушливу історію, як під час війни він зовсім маленьким був у Перекопській дивізії, де допомагав горністу, допоки того не вбили. Чи можна уявити, яким би виріс цей хлопчик, змалку споглядаючи жахи війни, якби не ця колонія. Звісно, дізнавшись його історію, кожен перейметься повагою до цього такого маленького, але справжнього героя.

Яскравий епізод із цим маленьким кавалеристом можна побачити й на початку твору. Момент, коли він намагався вкотре втекти з дитбудинку, також розкриває його як хороброго, сміливого, мужнього та відчайдушного хлопця. Адже він не боїться протистояти в цей момент усьому педагогічному колективу, адже педагоги його вважають ненормальним, безнадійним, важковиховуваним.

А він усього лише маленький хлопчик, який не має батьків, який змалечку пізнав страх, голод та побачив, що таке смерть.

Згодом цей хлопчик досить успішно входить у новий колектив колонії та стає її повноцінним членом. Дуже скоро Тоська привчається до праці та його життя починає змінюватися на краще.

Тоська Соловйов мій улюблений герой тому, що, на мою думку, в його образі втілено всіх дітей воєнного та повоєнного часу, які дуже рано змушені були стати дорослими та провести своє дитинство у злиднях, голоді та під обстрілами гармат. У таких дітей назавжди в пам'яті викарбується слід війни, і тому надзвичайно було важливо, щоб подібні Соловйову дітки не залишалися напризволяще на вулицях, а мали змогу стати гідними людьми, виховуючись у спеціалізованих закладах.

«Педагогічна поема» – це безперечно краща праця про виховання «складних» дітей, створення колективу й формування справжнього авторитету педагога. Цей твір завжди буде актуальним і повчальним як для педагогів і батьків, так і для дітей.

Соколовська Ю. І.

Природничо-географічний факультет

СумДПУ імені А. С. Макаренка

**« КРАДІЖКА» (ЗА ГЛАВОЮ «ВРЯТУЙТЕ ХЛОПЧИКА»
«ПЕДАГОГІЧНОЇ ПОЕМИ» А. С. МАКАРЕНКА)**

Існує думка, що методів виховання існує рівно стільки, скільки існує хороших педагогів. Життя і діяльність А.С. Макаренка – яскраве підтвердження цієї тези. Його педагогічний підхід можна вважати унікальним, і причин тому безліч.

Я вважаю, що «Педагогічна поема» – це книга для всієї родини і обов'язково для педагога, для підприємця, політика і управлінця, оскільки тема «Поєми» більше, ніж педагогіка. «Поєма» дає уроки справжньої любові до дітей, стриманої і творчої, без різних сюсюкань і загравань. Вона дає імпульс до власної творчості кожному педагогу подібно А. С. Макаренку, який будучи рядовим

завідувачем колонією усвідомлював себе творцем нової педагогіки. І це йому вдалося. «Поема» розповідає, як у дитячій колонії, створеної в перші роки після громадянської війни, йшло формування «справжньої людини» з числа безпритульних, дрібних злодіїв, людей, покалічених важкими і жорстокими умовами громадянської війни. Під час роботи над книгою А. С. Макаренко намагався викласти все у вигляді розповіді (твору), а не так, щоб це виглядало як «підручник з педагогіки». У написанні йому дуже допоміг А. М. Горький. Він був першим читачем і редактором «Педагогічної поеми».

Я б хотіла детальніше розповісти про главу «Допоможіть хлопчику». Основою її стала розповідь про крадіжку. До колонії приїхали робітфаківці на відпочинок, але цей відпочинок був невдалим, адже в них було вкрадено портфель з грошима. Колоністи дуже любили робітфаківців, тому досить неприємно було усвідомлювати, що з'явилася людина, яка обкрадає своїх. А.С. Макаренко своєю поемою стверджує думку про те, що крадіжка в тісному колективі не тому жахлива, що пропадає річ, і не тому, що один буває ображений, і не тому, що інший продовжує злодійський досвід, а головним чином тому, що вона руйнує загальний тон благополуччя, знищує довіру товаришів один до одного, викликає до життя інстинкти підозрілості, занепокоєння за особисті речі, обережність, егоїзм. З цим не можна не погодитися, адже після крадіжки в колективі ми дійсно перестаємо вірити близьким людям. Ми не можемо довіряти нікому, окрім себе. Ця проблема існувала й існує в наш час.

Тому видатний педагог закликає нас жити чесно, не лукавити. Крадій все одне буде покараний, можливо не за даний вчинок, а за щось інше. Та це не поверне довіри, того спілкування, яке було раніше в колективі. Якщо людина ступила на хибний шлях, ми повинні спробувати допомогти їй, а не відштовхувати її. Ми ніколи не можемо знати напевно, що змусило людину зробити такий огидний вчинок. Тому ніколи не будьте байдужими до чужих проблем. Можливо невелика проблема може зіштовхнути людину на хибний шлях. Бути чесними перед собою, жити по совісті, бути справжніми людьми закликає нас один з великих педагогів нашого світу.

За час роботи в колонії трапилося багато різних подій: було й ідейне зіткнення з малолітнім злодієм, який вважав, що красти це нормально, дивлячись у кого, була й небажана вагітність зі смертю немовляти, було і самогубство від нещасного кохання, була війна підлітків з навколишніми селянами. Але Антон Макаренко явно знайшов своє місце в житті – колишні бандити отримують «путівку в життя» через робітфак і стають нормальними радянськими громадянами. І діти вірять педагогу, його справам, і в цьому він бачить свою головну заслугу.

Основою основ педагогічної теорії та практики А. С. Макаренка було виховання у праці й у колективі. Керуючись у виховній роботі з дітьми своїм основним і дуже відомим нині принципом: «Як найбільше вимогливості до людини, але разом з тим і як найбільше поваги до неї», знаменитий педагог виступав проти суворого напівтабірного режиму для дітей і пропагував підвищення соціальних вимог і поваги до вихованців.

«Педагогічна поема» в наші дні не втратила своєї актуальності, її вивчають не тільки майбутні вчителі, але також психологи та керівники.

Старинська Н. О.

Природничо-географічний факультет

СумДПУ імені А. С. Макаренка

**ФОРМУВАННЯ СПРАВЖНЬОГО КОЛЕКТИВУ
(ЗА ГЛАВОЮ «СПРАВИ ДЕРЖАВНОГО ЗНАЧЕННЯ»
«ПЕДАГОГІЧНОЇ ПОЕМИ» А. С. МАКАРЕНКА)**

Людина не може існувати ізольовано від суспільства. Вона постійно знаходиться у русі, здобуває нові знання і обмінюється інформацією з оточуючими. У житті кожної особистості колектив відіграє суттєву роль, виховуючи в неї почуття відповідальності, самостійності та відвертості. Формування особистості відбувається безпосередньо за участі колективу. Він, безсумнівно, впливає на її становлення та відіграє важливу роль.

У «Педагогічній поемі» А. С. Макаренко наголошує на важливості формування справжнього колективу серед вихованців колонії. Особливо

яскравим прикладом початку формування колективу, на мою думку, є події, описані в розділі «Справи державного значення», коли колоністи організовували добровольчі загони, які охороняли місцеві території від грабіжників, браконьєрів та ін. Незважаючи на те, що жителі довколишніх сіл із побоюванням ставилися до подібних загонів, часто не відокремлюючи їх від місцевих бандитів, для самого колективу колоністів це був серйозний крок у розвитку. Колишні злочинці змогли відчутти себе повноцінними членами суспільства, які приносять користь державі. У свою чергу, все більше міцнішає дружба колоністів всередині колективу. Активно застосовується принцип «один за всіх і всі за одного».

А. С. Макаренко, на мою думку, спромігся зробити неможливе. Педагог отримав у своє розпорядження повністю розгромлені будівлі колишньої колонії для неповнолітніх і кілька десятків юних злочинців. Багато хто з них мали кримінальну біографію і були цілком сформованими бандитами. Красти і грабувати для них було так само природньо, як дихати. Становище ускладнювалося ще й тим, що усе це створювалося в умовах цілковитої розрухи, при надзвичайній нестачі матеріальних і фінансових ресурсів. Та не зважаючи на такі неймовірні труднощі, Антон Семенович спромігся побудувати згуртований колектив, об'єднаний спільними цінностями, любов'ю до праці й знань. І ось уже ми бачимо, як колишні бандити захищають місцевих жителів від грабіжників і навіть охороняють державний ліс від незаконної вирубки.

Одним із секретів такого успіху, безперечно, є довіра педагога до кожного члена колективу. Приклад такої довіри ми бачимо, коли А.С. Макаренко під час чергування загону колоністів віддає свій револьвер одному з вихованців колонії – Задорову. Саме завдяки довірі, визнанню кожного члена колективу особистістю досягається головна мета – створення справжнього колективу, в якому вихованці орієнтуються вже не тільки на себе, але й на інших.

Отже, як бачимо, людина не може існувати ізольовано у суспільстві, всі її найкращі якості, вміння та риси характеру виявляються у колективі. Антон Семенович сприймав дітей не лише просто як учнів, а як членів колективу, де відбувається їх формування та розвиток. Він був твердо переконаний, що саме колектив допомагає людині знайти своє призначення у житті, стати тим, ким вона

прагне стати, змінює та виправляє особистість. Егоїстичних та гордовитих людей робить ввічливими та доброзичливими, а закомплексованим людям, які не вірять у свої сили, допомагає проявити себе, показати всі свої можливості та здібності. Колектив, безсумнівно, є одним із найважливіших факторів розвитку та становлення кожної особистості.

Сурело Т. В.

Природничо-географічний факультет

СумДПУ імені А. С. Макаренка

**«ТЕАТР ЯК МЕТОД ВИХОВАННЯ»
(ЗА ГЛОВОЮ «ПЕДАГОГІЧНОЇ ПОЕМИ» А. С. МАКАРЕНКА «ТЕАТР»)**

Ознайомившись з твором А.С. Макаренка «Педагогічна поема», мене захопила глава «Театр». Крокуючи рядками твору, відчуваєш позитив, симпатію до героїв. Опинаячись в різних ситуаціях, зображених в творі, відчуваєш, що автор вірить в хлопців і бажає їм доброї долі.

Колоністи самовіддано трудяться, захоплюються театром у вільний час зимовими вечорами. У другій колонії вони заснували справжній театр, хоча в їхньому розпорядженні був лише «мельничный сарай» без опалення, що спричиняло певні труднощі. Щоб було хоч трішки тепліше, встановлювали пічки-буржуйки.

Театральна діяльність в колонії розгорнулася дуже стрімко і не зменшувала темпу, а навпаки, набирала. Вхід в театр був вільний, але не більше 600 чоловік, тому що більше не могло поміститися в споруді. Згодом, коли бажаючих відвідати театр стало більше, колоністи були змушені розподіляти квитки, щоб не було скупчення народу. Через безкоштовні квитки виникали постійні сварки та непорозуміння між мешканцями села.

Особливо мене вразив відбір глядачів на виставу. Діти склали певні правила, які вони неухильно виконували, і за якими можна було отримати квиток. Як на мене, ці правила були досить суворі, але це підкреслює рівень моральних цінностей і загальної культури вихованців колонії. Не можливо було

закрити театральний гурток через велику кількість бажаючих подивитися нову виставу щосуботи. Глядачам настільки подобалися вистави, що вони приносили різноманітні подарунки, наприклад їжу, гроші, квіти. Але комсомольське бюро заборонило приймати будь-які подарунки. Причиною заборони була надлишковість їжі та виділення деяких юнаків серед решти за рахунок додаткових кишенькових грошей. Це заважало колективному вихованню та негативно впливало на індивідуальне, моральне виховання.

Завдяки театру мова колоністів покращувалася і взагалі розвивався «горизонт». Але акторів не вистачало, тому активну участь брали співробітники колонії. П'єси ставились як російські, так і українські. Успіх театру безпосередньо залежав від організаційних умінь самих колоністів. Вони намагалися як найреальніше відтворити сцени, наприклад, вибухи і вогонь в п'єсі «Азефа» чи вибух на кораблі під час нещасливого рейсу до берегів СРСР. Зіграти так, щоб було правдоподібно, і щоб не завдати шкоди здоров'ю акторів і театру взагалі. Якщо в постановці були фрагменти вечері чи обіду, то на кухні готувалися страви для вистави. Актори смакували різноманітні страви на сцені, і ці епізоди були завжди затяжними, доки стіл не ставав пустим.

Кожен вихованець з нетерпінням чекав своєї черги побувати актором у цьому театрі. Проте, до вистави готувалися не тільки актори, а вся колонія. Кожен виконував свою функцію в постановці вистави з максимальною наполегливістю, старанністю та відповідальністю. Бо кожен з них відчував важливість своєї «маленької функції». Це також сприяло розвитку соціальних й суспільних рис у вихованців.

Неабияке враження справила на мене ситуація під час постановки «Ревізора». Актори навіть на сцені звертались «Антон Семенович», хоча героя звали «городничий Антон Антонович». Отже, вихованці дитячої колонії любили і поважали свого наставника будь-де і будь-коли. Це свідчило про те, що він був чудовим педагогом і прекрасною людиною. Він досягнув цього завдяки своїй витримці, любові до дітей. Усі свої книги він писав із життя, описуючи власні життєві ситуації.

А. С. Макаренко є чудовим прикладом педагога і психолога для багатьох поколінь.

Шкурко Т. М.

Природничо-географічний факультет

СумДПУ імені А. С. Макаренка

ВИХОВНА РОЛЬ ТЕАТРУ

(А. С. МАКАРЕНКО «ПЕДАГОГІЧНА ПОЕМА», ГЛАВА «ТЕАТР»)

Освіта України на даний час перебуває на етапі радикальних змін. Процеси реформування всіх галузей освітньої системи, оновлення змісту, методів навчання й виховання підростаючого покоління мотивують педагогів до творчих пошуків, підвищення професійності, а також до ретельного вивчення зарубіжного й вітчизняного педагогічного досвіду. Не випадково сучасники знову звертаються до ідей та здобутків видатного педагога А. С. Макаренка.

Театру А. С. Макаренка відводив значне місце у виховній роботі з колоністами. І саме в колонії ім. М. Горького він був засобом художнього виховання. За допомогою театру колонія проводила велику культурну роботу серед місцевого населення. Одним із найбільш улюблених жанрів колоністів були так звані «огляди», які складалися з кількох сцен, об'єднаних однією темою. Наприклад, колективно було створено огляд «Подорож Європою», у якій головна тема та план вистави були придумані Антоном Семеновичем, а багато гумористичних сцен, гострих ситуацій – колоністами. Отже, робота по створенню вистав-оглядів була справжньою колективною творчістю.

Кілька п'єс для колективу написав сам Антон Семенович. Сюжети для них були взяті із життя комуни. Наприклад, у вересні 1933 р. А. С. Макаренко написав п'єсу «Мажор».

Мене вразило, як колоністи ставилися до постановки п'єси, на вивчення якої давався тиждень. Були задіяні всі, а хто не вмів грати, той робив іншу роботу, наприклад, опалював приміщення. Усі колоністи розбивалися на групи, які завжди носили номер шостий: шостий «А» – артисти; шостий «О» – одяг; шостий «Д» – декорація; шостий «Р» – реквізит; шостий «С» – ефекти...

Постановка (дійство) уважалася підготовленим і прийнятим до демонстрування лише тоді, коли всі його складові: гра акторів, оформлення,

костюми, грим, декорації відповідали художньому рівню. Підготовка до спектаклю здійснювалася за чіткою схемою:

- вибір п'єси;
- індивідуальне, а потім і колективне читання з поясненнями;
- бесіда щодо теми, основних сюжетних ліній, характерів;
- розучування ролей, із визначенням термінів підготовки;
- репетиційний період;
- прем'єра.

Антон Семенович надавав великого значення театрові, бо завдяки йому значно поліпшувалася мова колоністів і взагалі сильно збільшувався їх кругозір. Саме тому майже весь вільний час він приділяв театрові, незважаючи на те, що він у колонії був самодіяльним. Саме через постановку вистав колонія могла пережити труднощі, які були через холодну погоду. Тільки за один зимовий сезон колоністи поставили близько 40 п'єс. А. С. Макаренко докладав багато зусиль для того, щоб в умовах обмежених матеріальних можливостей театр працював на належному художньому рівні.

А. С. Макаренко – великий знавець театру, драматург, який володів акторськими й режисерськими здібностями. Постановки, які він, як режисер, здійснив у колонійському та комунарському театрах, викликали значний інтерес не лише з боку комунарської громади, але й мешканців навколишніх сіл і шанувальників театрального мистецтва Харкова, а деякі з них ставали справжньою культурною подією, про що свідчили повні аншлаги й суперечки через квитки.

Отже, нещодавно я познайомилася з творчістю А. С. Макаренка, яка справила на мене неабияке враження. Не дивно, що він входить до списку відомих вітчизняних педагогів. Саме йому, на мою думку, вдалося створити корисні поради вчителям, які не мають досвіду за плечима та досвідченим педагогам, які повинні виховати дітей правильно. Він на досить серйозному рівні дослідив педагогічну професію, всі її нюанси. А також визначив роль театру, любові та моральних якостей. Узагальнивши досвід А. С. Макаренка, ми розуміємо, що для ефективної роботи театру необхідні такі чинники:

- чітка організація роботи театрального колективу;
- висока вимогливість до всіх учасників творчого процесу;
- регулярні покази вистав на різних сценах.

Ці положення використовуються й сьогодні, тому можуть бути включені в сучасний навчально-виховний процес і сприяти ефективній самореалізації підростаючого покоління.

На мою думку, педагоги, які бажають виховати в учнів гуманні почуття, мають черпати це у книжках, живописі, театрі, музиці, радіо, газетах. Вони повинні вчитися, насамперед самі, думати й міркувати над побаченим або прочитаним. «Педагогічна поема» А.С. Макаренка широко відома за кордоном. А здобутки у виховній системі актуальні і на сучасному етапі розвитку українського суспільства.

Шолудько І. В.

ННІ історії та філософії

СумДПУ імені А. С. Макаренка

САМОСВІДОМІСТЬ КОЛОНІСТІВ (ЗА ГЛАВОЮ «ОПЕРАЦІЇ ВНУТРІШНЬОГО ХАРАКТЕРУ»)

Антон Семенович Макаренко – педагог, який постійно поповнював свої знання, самоосвіту. Працюючи з колишніми правопорушниками, Антон Семенович керується принципом, що немає дітей морально дефективних (маючи на увазі занедбаність і невихованість дитини), а є діти, які тимчасово потрапили в біду, не дивлячись на минуле вихованців. Життєдіяльність колонії орієнтувалась на реальність радісного майбуття, на виховання у підопічних високого почуття відповідальності перед своїм колективом і суспільством. А для цього необхідно було запровадити нові організаційні, навчальні і трудові форми функціонування і виховної діяльності у колонії. Головне місце в «Педагогічній поемі» посідає колектив. Наприклад, у главі «Операції внутрішнього характеру», А. С. Макаренко описує важливість самосвідомості вихованців.

Педагог Макаренко чесно попереджає колоністів, що крадіжки його підставляють, тому що його, завідувача, можуть звинуватити в розтраті. Колоністи приходять до педагога і у них відбувається розмова. Хлопці знають, хто взяв гроші, але говорити не хочуть, тому що бояться, що винуватець втече з колонії разом з грошима. Втім, А. Макаренко не наполягає. Вночі вихованці

обшукують колонію і вранці повертають гроші. Колоністи задоволені, але ім'я злодія залишається невідомим.

А. Макаренку вдається випросити нову порцію сала і цукерок. Але на наступний день їх теж викрали. Педагог навіть радіє новій крадіжці, тому що очікує, що колоністи обуряться злодійством. А. Макаренко починає чергувати ночами, підозрює різних колоністів. Під час одного з таких чергувань відбулася розмова з одним із них. Педагог звинувачує його в боягузтві, той заперечує, що не хоче видавати. А. Макаренко: «але ж вас же обкрадають». Задоров: «нічого мого тут немає». Загалом, старші колоністи не хочуть говорити ім'я злодія, молодші або бояться, або не знають, хто він.

Як говорив А. Макаренко, колоністи самі повинні бути господарями в колонії. Вирішення цієї проблеми відбувається тоді, коли з колонії відбуває старенька економка, але її знову обкрадають. Грабіж беззахисної бабусі настільки нахабний, що Макаренко переходить до жорстких дій. Він робить обшук колонії. Це, як ми бачимо, в стилі Макаренка – те, що самі себе обікрали, він готовий пробачити. Але якщо у колоністів немає совісті захистити беззахисну бабусю, він сам буде її захищати.

А. С. Макаренко розмовляє із заарештованими (колишніми друзями бабусі, які допомагали їй збиратися – і, відповідно, головними підозрюваними). Хлопці замикаються, але Макаренко провів із ними бесіду – і з'ясувалося ім'я головного грабіжника.

Педагог влаштовує народний суд над злочинцем. В обурених тонах він описує злочин Буруна – пограбувати безпорадну стару. На хлопця здійснюється шквал критики від товаришів.

Він, стримуючи сльози, говорить, що більше красти не буде. Макаренко запитує: «А що тобі в колонії?», на що Бурун відповідає: «Я хочу вчитися, а крав, тому що жерти хочеться». Підсумком цього епізоду є найголовніше: почала змінюватися самосвідомість колоністів. Вихованці почали вирішувати справи разом.

Отже, Антон Семенович Макаренко у своїй праці зумів змінити самосвідомість колективу. Його досвід та поради є досить важливими і для сьогоденних вихователів.

Наукове видання

Наукові пошуки

Збірник наукових праць молодих учених

Випуск 17

Збірник засновано у 2009 році

Суми : Вид-во СумДПУ, 2020 р.

Свідоцтво ДК № 231 від 02.11.2000 р.

Відповідальна за випуск ***С. М. Кондратюк***

Комп'ютерна верстка ***О. Л. Суріна***

Здано в набір 24.01.2020. Підписано до друку 24.02.2020.

Формат 60х84х16. Гарн. Calibri. Друк. ризограф. Папір офсет.

Умовн. друк. арк. 7,44. Обл.-вид. арк. 7,98.

Тираж 100. Вид. № 5.

Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка

40002, м. Суми, вул. Роменська, 87

Виготовлено у видавництві СумДПУ імені А. С. Макаренка